

František Ladislav Rieger.

František Ladislav

RIEGER.

Obraz životopisný

od

Jiljího V. Jahna.

V Litomyšli 1861.
Tiskem a nákladem Antonína Augusty.

„Nedejme se."

Doba, v kteréž nyní žijeme, bude na věky památna v letopisech našeho národa co doba přechodní, kde naše síla, vzkřísena byvší obětovnou snahou našich proroků, Jungmanna, Safaříka, Palackého, Kollára a Hanky, začala se vždy bujařeji vyvíjeti. Nebyla nám věru lehká cesta k předu, neb všude nás svírala protivenství, všude hrozila zkáza sebe nevinnějším snahám našim. Byly to teskné doby, kde již Bůh ví jakou zásluhou bylo, nezapíral-li někdo, že Cechem jesti, kde byl za ozdobu národu považován, kdo několik chatrných veršíků ukoval, kde jsme byli úplně na literaturu obmezeni, ze škol a úřadů, ze společenského a veřejného života ale vytištěni. A porovnáme-li s tak truchlým obrazem nynější stav náš, tu ovšem zaplesati můžeme. Náš národ je nyní v politickém ohledu uvědomělý a probudilý, nedá se již zastrašiti mračny a přeháňkami a třeba se nebe sebe více kabonilo, hledí s důvěrou k jas-

ným hvězdám, které vedou naše mocné šiky do zaslíbené země svobody. Bude nám ovšem ještě podniknouti tuhé boje, nevypili jsme ještě do dna kalich protivenství, po nynější milé pohodě mohou zas bouřlivé časy se přihnati, doufejme ale, že nám mladé květy ducha sprahnouti nedovedou. Nejlepším svědectvím, že jsme nedobyli ještě úplného vítězství, jsou hanlivé, škodolibé, utrhačné hlasy, kteréž se proti našemu národu a jeho vůdcům z úst našich nepřátel ozývají, z úst lidí, kteří zvykli po padlém tlapati a vítězi se v prachu pokořovati. Jmenovitě Riegera a Palackého, co nejstatečnější a nejčinnější bojovníky naše, zahrnují závistníci nejhanebnějšími lžemi, podkládají jejich veřejným činům zlomyslně sobecké pohnútky a osobní ohledy a neustále se pokoušejí o to, aby národ proti nim popudili a z nich v pravdě učinili, co si přejí, totiž vůdce bez vojska. Největší příkoří se z této strany děje ovšem Riegerovi, neb naší

nepřátelé vědí, jak nebezpečnou zbraní on vládne, jak mocným slovem zná jejich pikle odhalovati a jejich tenata trhati. Pohlížíme-li na život Riegerův, vždy jej spatřujeme v nejtužším boji za národnosť a svobodu, kterýž mu je jediným života úkolem. Řeklo se nejednou, Palacký že je hlavou, která záměry spřádá a Rieger, že je rukou, která je provádí a jim snadnou kolej světem razí. Nuž, pak ovšem Riegerovi se dostal úkol, kterémuž právě jen mohútná síla a pružnosť jeho ducha dostáti dovede, úkol, kterýž veškerou snahu celého věku v sobě zahrnuje a věru obrovské napnutí všech sil požaduje — a láska národu je nejlepším svědectvím, jak Rieger úkol svůj vykonává.

Podáváme tuto našemu národu věrné vylíčení života a působení Riegerova, nadějíce se, že naše knížka bude v městech i v chyších vítaným hostem, že mnohého poučí o nesčetných záslulách Riegerových, že mnohého povzbudí, aby

dle sil svých a ve svém oboru též se přičinil k zvelebení našeho národa, kráčeje za tak statečným a neohroženým vůdcem. Životopis tento byl původně uveřejněn v 1., 2. a 3. sešitu letošních Obrazův života, poněvadž si ale přejeme, aby mezi naším lidem se všemožně rozšířil, podáváme zde zvláštní, pečlivě poopravené a rozmnožené vydání jeho, do něhož jsme také přijali některé z nejslavnějších řečí Riegerových, kteréž posud obecenstvu našemu méně přístupné byly. Doufáme, že náš národ vděčně přijme tento obraz života a působení svého nejvěrnějšího syna a obhájce!

V červenci r. 1861.

Konečně náš národ vybředl z kolejí idyllického vlastenectví, opouští pohodlný soumrak, v němž člověka tak lahodné, tak jemné sny navštěvují a chystá se, aby činem odpověděl na vyzvání, jež duch času národům vždy hlasněji, vždy bouřlivěji rozesílá. Duch času teď jak starý Hippokrat hojí zastaralé rány člověčenstva ohněm a železem, násilím křísí zhasínající životy, bleskem zapuzuje hrozící příšery a do jícnu věčné smrti kácí říše i národy, v nichž svatá jiskra života vyhasla. Taková doba zmítá lidstvem jako mořem, vniká do jeho nejtajnějších hlubin a vrací se z nich k zpěněnému povrchu s kalem i s perlami, probudí ohyzdné přívržence zisku, nesvornosti, podlosti a zároveň i vznešené duchy, jež nad spornými živly zvítězí a svůj národ do přístavu bezpečnosti a slávy doprovodí. Tu mnohý peň, jenž na pohled honosil se zpupným životem, klesá při prvním návalu vichřice, nemaje ku hmotné síle myšlének, které by z jejího úsilí prospěch vychovaly, tu mnohá třtina se statně bouři vzpírá a v zápasu netušené síly rozvinuje, tu mnohý beránek se stane lvem a mnohý, mnohý rek bázlivým beránkem. Nuž, takovou dobou jsme do života povolání, abychom, zanechavše filologických hříček i něžných veršíků, na poli veřejnosti své síly zkoušeli, abychom si činem a to velkým činem čestného místa v areopagu národů zpět dobyli, jehož nás zbavily neblahé osudy. Že však právě v této době se jízlivé útoky na naši národnosť, na posvátné památky naší literatury, na velebné hvězdy našich dějin bez ustání opakují a množí, vždy jedovatější zbraní na nás se sápajíce, třeba, abychom si své síly a prostředky, jimiž vládneme, uvědomili, třeba, abychom se příkladem svých výtečníků posilnili a k jejich skutkům i svoje jednomy-

slně, jednosvorně družili. Pro to jsme si umínili, národu o jeho statných synech vypravovati, aby znal muže, kteréž příznivější doba zas postavila v čelo jeho snahám a pro dobrý začátek si volíme obraz života a působení Riegerova, v němž se celá, veledůležitá doba našeho národního života v prekvapující jasnosti zrcadlí a jehož jmeno má po všem národě jasný, nadějný zvuk.

František Ladislav Rieger je jako všichni naši výtečníci synem národa; jeho kolébku neobletovali strážní duchové slavných předků, zahrnujíce jej bohatým dědictvím, zdobíce jej proslaveným jmenem a slibujíce mu skvělou budoucnosť, ne, jen strážný duch chudého, opuštěného národa tu zpytoval, najde-li v něm nového obhájce neb nového odpadlíka. Jeho otec byl mlynářem v Semilech a zemřel již dávno, jeho matka ale posud žije a těší se pokrokům syna i národa, k nimž oběma s nejvroucnější láskou přilnula. Rieger se narodil 10. prosince 1818, co jediný syn byl ustanoven k převzetí otcovského mlýna, cítě v sobě ale neodolatelnou touhu po vyšším vzdělání, potkával se na této dráze s počátku s mnohým odporem. Poměry jeho mladosti a jinošství tu líčíme nejlépe dle vlastních jeho zápisek, nám laskavě sdělených.

Již v šestém svém roce přišel Rieger z domu otcovského, neb tu v mlýně při Jizeře bylo pro čilého chlapce mnohé nebezpečí od vody a strojův, jemuž nejednou s těží vyrván jest. I dali jej rodičové do sousedního města Vysokého, kdež přebýval u kmotra svého vikáře Jana Kramáře, přítele někdy Jungmannova a pod dohlídkou P. Huška nyn. faráře Starokolínského školu navštěvoval. Po tom poslán do Šumburka, aby se němčině naučil. Zde přebývaje v domácnosti vzorného učitele Karáska, jehož výtečnosť paedagogická, mnohonásobně vyznamenaná přiváděla do této nepatrné vísky mládež vzácnějších rodin z dalekého okolí, zvláště laskavým vedením tohoto muže se naučil za rok německy a dospěl ve všech předmětech farní školy v té míře, že Karásek se obával, že by duch chlapcův v druhém roku potřebného zaměstnání neměl. I spůsobil to, že Rieger s jed-

ním spolužákem svým, který pobyv dvě leta v jeho škole se nyní ke zkoušce z třetí třídy připravoval, soukromě přednášky místního faráře slyšeti mohl. Když přišel čas ferií, posláni oba chlapci do Liberce, aby tu na hlavní škole zkoušku odbyli, což se vzdor nehrubě skvělé přípravy i řádně povedlo, a R. překvapil rodiče vysvědčením, jež mu poskytovalo možnosť, vstoupiti do gymnasia, což si na rodičech vyžádal, jsa při tom podporován duchaplnou matkou, kteráž mu přála aby dosáhl většího vzdělání, ač bylo ustanoveno, že co jediný syn někdy otcovský mlýn převzíti musí. Jsa deset let stár vstoupil Rieger do gymnasia Jičínského, kdež jsa slabě připraven, ve přijímací zkoušce byl posledním mezi přijatými žáky, ale do čtyr nedèl postoupil mezi přední. Ze čtyr let svého pobytu ztrávil Rieger dvě v bytě u gymnasialního prefekta Kudrny a rok u katechety Sidona, jenž r. 1848 co poslanec okresu Jičínského na sněmě říšském v širší známosť přišel. V obou bytech měl v četných knihovnách hojnou příležitosť ke vzdělávání se čítáním všelikých spisů zvláště historických, jmenovitě když spával v školní knihovně, kdež nezřídka kromě dovolení pozdě do noci čítal. První profesor jeho Němeček, výborný znatel historie, pozoroval brzo, že Rieger více ví než spolužáci a zamiloval si jej zvláště. Poměr ten nezměnil se ani, když profesor odsoudiv žáka svého jednou pro jakousi nezvedenosť ke klečení, tento snižujícímu trestu podrobiti se nechtěl. Hrozby, domlouvání a nucení neprospěly a když se Riegerovi hrozilo vypuzením ze školy, sebral tento knihy a odešel. I povolán před konferenci gymnasialní a když před touto opět se vyjádřil, že raději vystoupí, než by ke klečení přivolil, usnešeno, že se nemá sice vyhnati, ale první třídou z mravů potrestati. A tak se stalo — odtud byl Rieger na gymnasium trestu klečení prost, kterýž tehdá spolužáky jeho ještě často potkával, ale Němeček smířiv se s ním, jmenoval jej pak praemiantem a považoval jej odtud takřka za kamaráda, s nimž mnoho žertoval a na procházky vycházel. Podobně prospěšně působil na Riegera druhý jeho prof. Mühlwenzel, známý někdy supplent věd přírodních na universitě pražské. Tento obracel mysl

mladíkovu mimo školní čas ku předmětům, o nichž ve školském učení ani zmínky nebylo, jako o přírodních vědách a umění. Jsa slabý latinář odevzdával nezřídka vykládání auctorů ano i zkoušení Riegerovi, kterýž byv k takovému úřadu zřízen, ovšem se musil doma pilně připravovat, aby úkolu svému dostál a tím též k rozšíření vědomostí svých přiveden. Zvláštní kouzlo měly pro Riegera dějiny vlastenské. Čehokoli se v tomto oboru dopíditi mohl, právě hltavě čítal. V té době vydávali Amerling Slovanku, Tomíček a Franta Čechoslava, kteréž spisy Rieger ze svých na vyražení obdržených peněz sobě pořídil a jejich čítáním lásku k vlasteneckému jazyku v sobě oživil. Méně šťastně pochodil studentík s „Krokem“ Preslovým, jejž sobě byl koupil, domnívaje se, že to historické dílo a v němž nalezl články lučebnické, filologické o sanskritu a jiné, nepřístupné obsahem i novou terminologií. Nicméně se neodstrašil tím. Tenkráte začínala se povznášeti nad obzorem národu českého výše a výše zoře jeho nové osvěty, Jungmann blížil se dokončení nesmrtelného díla svého a kladeny první základy Matice České, nyní tak bolestně postonávající. Jungmannova pověsť šla již po širé vlasti, jmenovitě mezi kněžstvem vlastenským, s nímž se Rieger často stýkal. I zatoužil studovati pod mužem tak výtečným a uslyšev, že Jungmann právě v páté třídě na staroměstském gymnasium učiti bude, žádal rodiče za dovolení, aby ještě poslední dvě leta gymnasialní pod ním slyšeti mohl. Otec byl nevrlý, neboť myslel, že by chlapec pro budoucí stav svůj již dosti vzdělání měl, konečně svolil.

V Praze se otevřel Riegerovi širší svět a obzor. Byv přijat na gymnasium spřátelil se tu s výtečnějšími spolužáky, Drem Tomíčkem, Rittrem z Rittersheimu, Štulcem, Zikmundem a jinými a jimi zase s Václavem Štulcem a Bojislavem Pichlem, též žáky staroměstského gymnasia, kteří byli právě do filosofických studií přestoupili. V té době byla právě skvělá řada mladíků schopných a vlasti oddaných pospolu v prvním roce filosofického učení. Byli tu mimo Štulce a Pichla ještě Tomek, Jaroslav Vrťátko, Rubeš a Hajniš, Václav Svoboda *ml.*, Břetislav Trojan a rok neb dvě leta před nimi

Eugen Tupý — Jablonský, Pravoslav Trojan, Strobach, Karel Hynek Mácha, a Karel Jaromír Erben. Do kruhu těchto bujarých snažlivých duchů dostal se Rieger co patnáctiletý mladík. Mezi nimi trval často v přátelském hovoru a v kavárně, prvé u červené věže, kamž i někteří starší spisovatelé, jako Čelakovský, Palacký a Chmelenský přicházeli, pak v starém Ungeltě, kdež se mimo řečené mladší pokolení scházeli i někteří starší spisovatelé, jako Franta Šumavský a Tomíček, Tyl, Malý, Zap, Hansgirg, Storch, Amerling a j. Tu rozmlouváno o potřebách lidu, o literatuře, tu zpíváno dílem písně národní, dílem čtverozpěvy vedením schopného skladatele Lorence atd. Podnětu duševního tu bylo dost na vše strany. Tu počínalo se jakési rozcházení-se myslí ve směru literarním, z něhož povstala řevnivosť a tření, celku ovšem užitečné. Starší část spisovatelstva dbala více na správnosť jazyka a libovala si ve formách zlaté doby naší, tak i v duchu klasičnosti; ta se klonila k Čelakovskému, kterýž v té době se ujal redakce České Včely, kdež tiskl výtečný překlad Agay-Chana a jiné práce své. Druhá strana kladla více váhy na to, aby se jazyk čerpal z úst lidu, aby se v novelách a veselohrách mluvilo ne tak způsobem klasickým, ale více přirozeným a nynějšímu sluchu a názoru čtenářstva přístupnějším; ta zvláště si libovala též v romantice, pěstujíc čtení Byrona, Mickiewicze, Malczewského a jiných, zvláště polských romantiků. Tato frakce skupila se hlavně okolo Tyla, oblíbeného i povahou příjemnou i činností a velikou plodností svou, ač vedlé něho již Mácha vynikal neobyčejným nadáním a smělostí ducha, jakož i statečností a zvláštností povahy své — a mladé síly ty zkoušely se hlavně ve Květech, jež Tyl vedl. Nebylo sice ani tehdá podstatného rozdílu mezi stranami, jako ho není nyní, neb i tenkráte byly obě strany pěstovaly romantiku a národní život, neboť i Čelakovský byl zajisté v jisté míře romantik a čerpal z poesie lidu, jak viděti na jeho ohlasech písní národních. Roztržky ty měly konečný pramen svůj více v osobnostech, v žárlivosti spisovatelské, než v tendenci literarní aneb politické. Mladší v své časem až přepjaté lásce k ne-

odvislosti nechtěli slyšet rady starších ani tam, kde byla moudrá, ješto starší, držíce přísně na dobrou formu, bujaré produktivnosti mladších nerádi dostatečného uznání dopřávali a kritiku, dle tehdejších poměrů snad příliš přísnou, provozovali.

Rieger náležel ovšem ke straně Květistů a co posluchač filosofie podal v některých verších první literarní práce své do veřejnosti, či vlastně první původní, neb již co gymnasista překládal některé články do Světozora od Házovců vydávaného, jehož redakcí tehdáž slavný Šafařík vedl, kterémuž Žap při redakci pomáhaje mladší síly rekrutoval. První práce uložená Riegerovi byl popis ostrovů Borromejských.

Touž dobou užíval R. svátků a prázdnin k cestám po vlasti, při čemž zvláště staré hrady navštěvovány, a po zemích vůkolních, tu se spolužáky Tomíčkem a Štulcem, tu zas se staršími přátely Máchou, Strobachem a Břetislavem Trojanem. Po absolvované logice cestoval se Strobachem a Trojanem do Drážďan a Rudohoří a přes Cheb a Plzeň až k Šumavě; po absolvované fysice, tedy 1836 vydal se s přítelem Jaroslavem Vrťátkem Benátským na 8týdenní cestu přes Brno a Vídeň na Slovensko. Tu navštívil v Prešpurce Palkoviče, Stúra a Dankovského, seznámiv se se slovenskou mládeží Prešpurskou, mezi níž tehdá již vynikali Hurban, Červenák, Nosák a j.; pak ztrávili několik dní v Pešti, na mnoze ve společnosti slavného Kollára, advokáta Vrchovského, Doležálka a j. vlastimilů slovanských; odtud se ubírali mladí cestovatelé údolím Hronu přes Báňskou Bystřici a Šťávnici do Liptova a na Kriváň a odtud pak na východ do Kežmarku a Levoče, kdež tehdá byly spolky mládeže slovenské, vzdělávající se v jazyku literarním a vydávající „Plody“ své. Cestou tou navštívili většinu známějších tehdá spisovatelů slovenských, Ludevíta Štúra, tehdá vychovatele u barona Pronaye, Kuzmányho, Melzera, Gwotha, Jana Chalupku, Fejerpatakyho, Hlaváčka, Tomáška a j. Překročivše Tatry šli dále na Sandec a Věličku, pak do Krakova a odtud Slezskem a Moravou přes Olomouc se vrátili do vlasti,

seznámivše se i v Haliči i na Moravě s národovci polskými a našimi.

Již prvé byl otec Riegerův netrpěliv, že syn tak dlouho do otcovského domu a k zaměstnání jemu s předu určenému se nevrací; jen zdráhavě byl přivolil, že ke studiím grammatikalním přidal dva roky humanitní a pak dva roky filosofické. Zdraví otcovo začínala již značně se uklánět a konečně musil Rieger přivoliti, že doma zůstane — a v skutku zůstal, staraje se o vedení živnosti otcovy a hosvodářství svého, nezanedbávaje však vzdělání svého, zvláště v literatuře vlastenecké, jejíž důležitější snahy mu tehdá přítel Pichl ve známosť uváděl, posílaje zároveň všechny lepší plody její. Návštěva okolního kněžstva vlastenského, zvláště pak častější schůzky s Šírem, Vetešníkem a Šolcem v sousední Semilům Libuni u ctihodného děkana, přítele Jungmannova udržovali jeho účastenství v literatuře vždy ve stejné váze. Dvakráte v témž roce navštívil Rieger matičku Prahu a kruhy vlastenských přátel na delší čas, obcuje v těch dobách nejvíce s Pichlem, Amerlingem, Podlipským a Jaroslavem Kalinou. Ku konci roku ukázal otci vysvědčení z prvního roku práv, neboť se byl dal zapsat jako privatní posluchač a za svých dvou pobytů v Praze studoval své předměty a odbyl zkoušky. „Již vidím, že z tebe mlynář nebude;“ pravil otec, „čiň si již jak rozumíš a jdi, kam tě srdce táhne.“ Rieger použiv svolení otcova, odhodlal se jíti následujícího roku do Vídně, kdež slyšel druhý rok práv. Tam poznal širší svět slovanský, seznámiv se s Poláky a Rusíny i Jihoslovany, mezi nimiž tehdá hlavně přičiněním Gajovým se nový život probouzel. V té době obracel Rieger pozornosť a srdce své vždy více a více netoliko k literarním, ale i k politickým potřebám své vlasti, neboť poznával vždy více potřebu, aby vlastenectví z úzkých kruhů literarních vstoupilo do veřejného a společenského života. O to držány mnohé porady s krajany Kampelíkem, Zachem, šlechetným přítelem Karlem Šnaidrem, Drem Ottem, Velcem a j., jakož i s Poláky Bętkovským a Miodowiczem a j. Slovany. Měv prvé úmysl každý rok práva na jiné universitě studovati, odhodlal se Rieger jíti opět do Prahy, di-

lem, aby zde ve směru společenském pro národ působiti mohl, dílem na výslovnou žádosť otcovu, kterýž, poznávaje kterak jemu sil neustále ubývá, syna na blízku míti chtěl a jej již tehdá pro případ své smrti za plnoletého prohlásil. A v skutku potvrdila se předtucha jeho, neboť zemřel již 16. dubna. 1841 v náruči synově s myslí zbožnou a neobyčejně statečnou, ustanoviv syna vlastníkem mlýna Semilského, po otci svém zděděného, kterýž na sto let v téže rodině se nalezá.

Odbývaje v té době poslední dva roky práv, snažil se Rieger působiti pro národ nejvíce v oboru společenském, kdež v skutku česká řeč a národnosť tak povrženy a zanedbány byly, že bylo třeba nejvyšších schopností a nejpěknějšího chování, aby člověk Čechem se nazývající nebyl veřejně za blázna aneb cosi horšího pokládán, aniž pak soukromých úsměšků a útrpných přezdívek unikl, jak tomu již chce obyčej, bohužel hluboce zakořenělý, jehož nejskvělejší výtvory vidíme posud ještě v mnohých měšťanech a úřadnících. — Tehdá, ve spolku hlavně s Tylem a Pichlem, staral se o zřízení prvních bálů a besed českých. Najavše s Pichlem, Frantou Šumavským a Beklem společný byt, zřídili čítárnu soukromou, kdežto rozličné časopisy slovanské i německé čítány, nejvíce od mladších spisovatelů. Toto sblížení se jich přispělo nemálo ke zdaru besed a poznání se spisovateli jinoslovanskými, v ten čas Prahu navštěvujícími.

V tu dobu vedeny kruté boje s policejním ředitelem Muthem, zuřivým to nepřítelem naší národnosti, jenž dokonce nechtěl českých lístků a ohlášení na rozích dovoliti a s nímž o to Rieger ostrý osobní spor měl. Tehdejší censuře musila se totiž i veškerá ohlášení veřejná předkládati. Pořadatelům první besedy zadavším za dovolení, aby mohli ohlášení česká a německá tisknouti, odvětíno, jelikož je němčina úřadní, vládnoucí a čeština toliko trpenou řečí, že musí ohlášení být nahoře německé a dole teprv české. I stalo se tak, oznámení německé bylo malé, za to se ale české pod ním umístěné stkvělo v ohromné velikosti. Jak byla ohlášení vytištěná, zasedli si Rieger a Pichl a odřezali vrchy s německým ná-

písem, tak že druhého dne (8. února 1848.) se udivení Pražáci okolo ohromných, pouze českých plakátů sbíhali. Muth vyhrožoval přísným trestem, potkav se ale u mladíků s neočekávanou odhodlaností a obávaje se ohlášeného rekursu k ministerstvu, upustil od všelikého trestu. Při besedách v lázních Svatováclavských měly být plakáty dokonce německé, pořadatelé ale dali tisknout lístky s vyobrazením lázní a psali svá ohlášení na ně pouze česky. V takovém ponížení, v tak strašné porobě tenkráte úpěla česká řeč u veřejnosti a před úřady českého krále! — —

Čítárna v bytě společném neměla dlouhého trvání, spolek se roztrhl a Rieger s Pichlem a Pravoslavem Trojanem najali sobě jiný byt, v němž odtud společně působili pro vedení bálů a besed českých, každým rokem v rozsáhlosti, a oblíbenosti rostoucích a deklamovánkami, vlastenskými zpěvy i jinými hudebními provozeními rovněž zajímavých. V té době psali Tyl, Rubeš, Hajniš a Gabriel zdařilé deklamovánky pro besedy a Tyl vydal Besedy české, sbírku čtení besedních vážných i žertovných, k nimž i Rieger přispěl. Též v novém kruhu literarním, jejž Tyl okolo sebe shromáždil k vydávání Vlastimila nákladem Spurného, působil Rieger, přispívaje zvláště překlady z polského a z anglického. Odbyv čtvrtý rok právnických studií vstoupil Rieger do praxe u hrdelního soudu, kdež požívaje důvěry svého rady v nemalé míře, některá vyšetřování samostatně vedl, kteráž psychologicky zajímavá úloha jej velice zabývala; nedokončiv ale roku svého byl sám vzat ve vyšetřování politické policií pražskou. Polská emigrace posílala v ten čas celé bedny kněh více méně přímě zakázaných přes Lipsko a Prahu do Haliče. Jeden z emisarů polských byl v té záležitosti opětně v Praze a přebýval u Riegera; když se věc ta pronesla a kníhy v Praze zabavily, padlo na Riegera podezření, že v té věci sloužil Polákům za přímého prostředníka, kníhy i přijímaje i odesílaje. V lednu r. 1842 byl Rieger časně z rána v bytě svém zajat, papíry jeho skonfiskovány a on po 17 dní na policejní direkci vězen a vyšetřován, konečně ale, když se podezření nemohlo ztvrdit, propuštěn, byv takto první vězeň poli-

tický v Praze. Rieger odtud vystoupil ze služby státní a vedlé prací literarních a vlastenských připravoval se k doktorátu právnickému, odbývaje povolně svá rigorosa, v nichž mu přilišného spěchu nedovolily ani řečené snahy vlastenské, ani konečně zdraví, neb následkem opětného a zanedbaného nastuzení nastalo u něho 1844 plyvání krve, kteréž jej po delší čas k lůžku upoutalo a větší šetrnosť pro zdraví vymáhalo. Pročež pobýval zvláště v letní čas na hospodářství svém u matky, by se opět zotavil. Ale tím činnější býval v měsících zimních. Mimo besedy a bály nastala i činnosť spolková.

Rieger se zasazoval se Strobachem a Trojanem o zřízení spolku pro rozšiřování užitečného čtení mezi lidem českým zvláště zakládáním knihoven a vydáváním spisů prostonárodních. Rieger s řečenými pány navrhl stanovy, ježto pak v poradě s jinými vlastenci redigovány byly, — ale snahy ty jako mnohé blahodárné podniknutí vlastenské udušeny tehdá nepřízní policie i nedůvěrou úřadů. Též k zaražení českého národního divadla učinil Rieger v těchto letech první kroky a umínil si spůsobiti, aby divadlo bylo postaveno na akcie. Věda, že stavové mají dvě divadelní privilegia, jednoho toliko užívajíce a nemaje naděje, že by proti jejich vůli komu jinému na české divadlo nové privilegium dáno býti mohlo, jal se pečovati o to, aby se utvořila společnosť zámožných měšťanů, kteráž by podniknutí to na se vzíti chtěla a jíž by stavové jedno ze svých privilegií postoupili. Pomocí Strobachovou zjednal si Rieger přístup do hromady cechu mlynářského a pak též cechu sladovnického a vyloživ oběma věc tu dovedl toho, že se odhodlali všickni téměř o to žádati, pak získal soukromě některé vlastenské advokáty, některé statkáře a jiné bohaté měšťany, tak že mohl zadati žádosť o to k stavám českým, již podepsalo asi 70 mužů z nejzámožnějšího měšťanstva, v čele Dr. Frič. O žádosti té rokováno a rozhodnuto v ten smysl, že stavové jedno přivilegium postoupí, jak mile se společnosť akcijní k podniknutí takovému s povolením vlády utvoří. Tolik bylo docíleno, ovšem ne bez mnohého přičinění Rieger, kterýž o té věci vyjednával s hrabětem Matiášem Thunem, Nostici, Wurmbrandem,

rytířem Neuberkem a jinými. Nyní se jednalo o to, aby byl spolek akcionářský zřízen. Rieger, maje za to, že se věc ta bez účastenství šlechty dosáhnouti nemá a nedá, obrátil se k radě rytíře Neuberka k hr. Matiáši Thunovi, kterýž se tehdá k věci národní klonil, ano i o dobrém německém překladu kralodvorského rukopisu pracoval, aby se věci ujal, doufaje že v jeho rukou se zdaří, jako se podařilo pod jeho předsednictvím postavení řetězového mostu a nabřeží. Thun slíbil, že se věci ujme, žádaje aby Rieger všecky sekretářské práce zastával, což tento ochotně slíbil. I vydáno pozvání na valnou schůzku k poradě o zřízení akcijního spolku.

Sešla se četná a vzácná společnosť v sále platejském dne 3. května 1846, sestavená z velké části šlechty, neboť se dostavili Thunové, kníže Hugo Salm, kníže Rohan, Nosticové a jiní, pak značný počet nejváženějšího a nejzámožnějšího měšťanstva, pak náčelníci naší literatury Jungmann, Palacký, Šafařík a j. Bylať to od staletí první schůzka kde šlechta, přední měšťanstvo a intelligence národní se sešly, aby rokovaly pospolu o provedení úkolu národního, vdělávatelného, byla to skutečná událosť, znamenající pamětihodný, veliký pokrok našeho národního života a třeba mnohé naděje jí probuzené se za mrtva narodily, musíme ji předce za jeden ze základů lepší budoucnosti považovati. Matiáš Thun předsedal, Rieger vedl protokol po česku, jednání dělo se po česku i po německu. Ustanoveno zvoliti výbor, kterýž by zřízení akcijního spolku připravoval a o povolení u vlády zakročil. Rieger volen též do tohoto výboru, jemuž navrhl žádosť, kteráž od něho přijata, podepsána a vládě podána jest. Ale odtud věc vázla až do r. 1848. S počátku byli mezi vlastenci velké naděje a tudy činěny všeliké přípravy a plány k uspořádání a zřízení společnosti i repertoiru; zvláště s Tylem, kterýž v té době právě rozvinoval největší činnosť pro divadlo české co regisseur a co spisovatel, měl Rieger mnohé porady — ale to vše bylo nadarmo. Z Vídně vál vítr mrazivý pro národnosť českou. Metternich, kterýž se byl pronesl „die Slaven liegen im Kothe,“ nechtěl připustiti, aby Slované z tohoto bláta vybředli a můžo-

vé jeho systemu a všelijak od vlády odvislí vyslovovali se vždy ostřeji proti národnosti české, kdekoli tato z chladné vědecké filologie à la Dobrovský a z hádek ortografických na pole praktického života a do veřejnosti prodírati se snažila. Žádosť o spolek akcijní na vzdor poptávek a upomínek zůstávala nevypravena a Tyl, kterýž v r. 1847 svého Slepého mládence na divadle s nadšením přijatého Riegerovi věnoval se slovy: „milému příteli svému jakožto skrovnou připomínku na blahé naše zámysly o divadle národním,“ vyslovuje k němu ve přípisu svém, datovaném na den sv. Prokopa 1847 přání: „aby, co sotva počato pouvadlo, dechem Tvým se opět vzepnulo a kol opuštěné Musy jako skvoucí chrám se sklenulo — abys dílo zvedl znova, bychom neuvázli při počínku“ — Tyl troufal však Riegerovi v té věci více, než tento dovesti mohl. Šlechta zdála se na chvíli kloniti se k národní věci, ale kdekoli se jednalo o praktickou koncesi pro českou národnosť, tu bylo vše přílišné, přepjaté, nepraktické — zásada, že se lid vzdělávati má jazykem českým, konečně připuštěna, aby ale i vyšší život společenský, úřady a vyšší školy byly české, aby i věda mohla mluviti jazykem českým, zdálo se věcí naprosto nemožnou, požadavkem šílenců; ovšem, věda mohla zvoliti za organ svůj jen němčinu, tento domnělý sanskrit mezi novověkými jazyky! Předešlým zřízením škol byl to dokázal absolutismus o germanisací opřený, že všickni lidé vyšších stavů neznali jazyka českého a zdálo se jim tudy, že by, kdekoli by jazyk český zaveden byl, oni tím samým již vyloučeni byli — a dle pravidla „ars non habet osorem nisi ignorantem“ nenáviděli jazyk, jehož neznali a odpírali mu práva občanského. Jen někteří, kteří česky znali, nepřestali přáti naší národnosti.

To se ukázalo té doby zvláště při zřizování měšťanské besedy, jejíž stanovy redigovali Rieger, Strobach, Erben a Trojan, stavíce při tom ovšem do popředí jména vážených a zámožných měšťanů, hlavně pak v jednotě průmyslové. Tu se zasazoval s počátku Amerling a Presl o vyučování české a o vydávání knih českých a dosáhli nejedné podpory, pokud páni šlechtici, v jichž rukou byl tehdáž ústav, věc za podřízenou považovali

a co takové mohli milosti udíleti k prosbám pokorným. Jak mile však se jim počalo vyčítati, že bohatých prostředků neupotřebují spravedlivě a že české národnosti a literatuře méně podpory popřívají; jak mile česká národnosť již ne jen milosti, též i práva dovolávati se začala, obracela se milostivá přízeň od ni. Rieger, Trojan, Perner, Strobach vstoupili do jednoty a přivedli za sebou plno členův nových z měšťanstva, z inženýrů od železnice atd. tak že ředitelstvo do té doby všemohoucí dostalo v jednotě oposicí až posud nevídanou. Ješto prvé mínění vysokorodých pánův bývala přijata vždy s potleskem a takřka jednohlasně, nalezala nyní odpor — byla vyvrácena řečí přímou a neslýchanou od mužů mladých, bez vysokého postavení — ano ředitelstvu uloženo většinou co se mu příčilo. Boj trval nějaký čas, přenesl se ze síně jednotní — jediné té místnosti kde se volně rokovalo, do společenstva a do žurnalistiky. Řečení pionéři stáli na tom, že jednota pokračuje neprakticky činíc veliké náklady na spisy a jiné závody, jichž málo kdo čte aneb užívá, jichžto užitek je více než pochybný, ješto velikou massu řemeslnictva českého v chudobě a nevědomosti vězeti nechává, nečiníc ničeho pro jeho vzdělání. I navrhli zřízení průmyslové školy. — Ředitelstvo odpíralo, šlechta a fabrikantstvo — živel výhradně německý v jednotě — též. Šlechta konečně z mrzutosti vystoupila — a ředitelstvo přinuceno většinou valného sboru vzíti na se založení průmyslové školy. Ale tu nastaly nové překážky. Namítáno, že jednota nemá dosti prostředků, že musí dáti aspoň tolik též na německou průmyslovou školu (byť by i žádných německých učeníků a tovaryšů v Praze nebylo.) Námítky takové nedaly se na ten čas vyvrátiti jinak než penězi. Perner, Trojan a Rieger umluvili se vydati provolání k národu, aby zavedl sbírky pro zřízení školy průmyslové. Jak mile se to stalo, objevilo se po vší vlasti hnutí dotud nevídané. Sbírky počaty a zasílány peníze ze všech stran; nejnižší stavové podávali skrovné příspěvky své — a dopis za dopisem šel do Novin, jež redigoval šlechetný a horlivý, nesmrtelný náš Havlíček. — Když pak Rieger oznámil ve shromáždění obecném příspěvky šlechet-

ného Antonína Veitha, hraběte Hanuše Kolovrata a jiných vlastimilů po 100 zlatých poskytované — když Trojan předčítal seznamy jiné příspěvků ze všech stran, i od krajanů z ciziny přicházející, když lidé soudní viděli, kterak se tu podává groš vdovy, a těžce dobytý peníz čeledína a tovaryše, aby se mohla zříditi škola, v niž kladeny naděje v lepší vzdělání a blahobyt našeho lidu českého, ješto se vědělo, že měla býti vzorem a příkladem jiných: tu začala umlkati bouřlivá dotud nedůvěra a nepřízeň a věc národní vyhrávala ve veřejném mínění kvapem podivuhodným. A však úřadové nemile to nesli, že takové věci chtějí se dáti a. povstávati mimo samospasitelni bureaucratiou a sám arcikníže Stěpán, muž jinak dosti osvícený, ptal se s mrzutostí: Kdo jsou ti lidé na jichž vyzvání tisíce a tisíce lidí tak ochotně příspěvky hojné podávají, jakýchž docíliti se posud ani mně a úřadům mým nepovedlo? Ovšem! Inženýr, (Perner) praktikant komorní prokuratury, (Trojan) a kandidat práv (Rieger) a dovolují si takový hlas a hluk ve veřejnosti! Trojan jako úřadník volán první — dostal ostrou domluvu — ale ovšem hájil věc spravedlivou statně a ostrou odpovědí. Nic na plat. Sbírky započaté zakázány náhle, jako kdyby se jednalo o věc státu nebezpečnou! Trojan kterýž řídil kasu těchto sbírek uložil příspěvky dotud sešlé na statku Ostředku — a podal pak úpisy na tyto hypotečné kapitály a hotové peníze ředitelství jednoty s tou výmínkou, aby zařídila školu českou, jejíž základní pravidla ustanovena valným sborem průmyslové jednotě. Sbírky ty obnášely za krátkou dobu tu přes 8000 zl. stříb. mimo mnohé sliby ročních příspěvků obnášející na několik set. Byl to výsledek na onen čas a v té krátké době neslýchaný. Jednota vypracovala plán a zadala žádosť o zřízení té školy, ale tuto potkal osud, kterýž byl tehdá společný všem žádostem národnosti české — zůstaly ve Vídni „ein Gegenstand sorgfältiger Erwägung," to jest hozeny pod stůl — aneb odloženy „bis auf Weiteres" a povolení české průmyslové školy přišlo až po udělení konstituce r. 1848. I tu se ukázalo že národnosť česká vždy bývá obětí absolutismu a nesvobody — a že vždy se svobodou stej-

ně zas se povznáší. Pro hluk následujících dob a překážky jiné, hlavně pak pro nepořádné placení úrokův z kapitalu opozdilo se v život uvedení průmyslové školy, kteréž dle prostředkův, dle poměrů školních, mezi tím změněných jiné zřízení dáno býti muselo. Po mnoholeté snaze — a dlouhém vyjednávání s úřady, jež Rieger co správní rada písemních záležitostí na mnoze vedl, přišla škola konečně k skutku — dostavši nynější zřízení přičiněním Dra. Purkyně, Riegera, Ballínga a Kořistky, z nichž první v ředitelství její se uvázal. A tak potřebovala tak jednoduchá, tak užitečná věc, protože měla býti česká, asi 12 let, než v život vstoupiti mohla. A však boje, kteréž o to již od r. 1845 vedeny jsou, nebyly bez užitku. Národní duch a sebevědomí se všude probouzely — lidé a úřadové uvykli slyšet svobodné slovo a statné pronešení samostatného mínění. Zároveň dán od jednoty podnět ku mnohým nedělním školám průmyslovým zaváděným v ten čas po vší vlasti. Ve všech věcech těch nebyla poslední zásluha Riegerova, kterýž, jsa mezi přednostami výborů jednoty — a též slovem svým ve sborech i mnohou prací literarní, mnohým vypracováním plánů i v tom nemálo přispíval. V jednotě uvykli lidé řádným debattám, tak že považována vůbec za parlamentární školu potomních poslanců českých ku sněmu říšskému ve Vídni.

Mezi všemi těmito snahami a pracemi vlastenskými a též literarními — odbyl Rieger rigorosa svá a dal se r. 1846 promovati za doktora práv. Jeho disputace byla jedna z nejzajímavějších. Sešlo se obecenstvo neobyčejně četné i mnoho doktorů, neboť nejeden domýšlel se, že se bude mluviti něco krom obyčejného v těchto půtkách, které se staly bohužel již dávno pouhou formalitou — a takřka komedií napřed umluvenou. Rieger disputoval se Strobachem o platnosti římského práva co pomocného práva v Čechách, při čemž oba dokládali se textův českých, užívajíce takto ponejprvé jazyka českého v Aule (universitě) a v debatě učené. Pak disputoval Rieger s jiným oponentem o úměrech preventivní a represivní policie tiskové, při čemž dal předmětu svému proti vůli prof. Kopce směr takový, že on zastá-

val svobodu tisku, opponent pak panující censuru. Věc ta zdála se vůbec smělá, že tu vystoupil proti ústavu státnímu tehdá ještě v plné platnosti stojícímu. Vyloživ rozličné důvody vědecké proti censuře uváděl Rieger, kterak nejsvětější pravdy a nejužitečnější náuky musily vždy podnikati krutý odpor a boj, než dobyly obecného uznání a širší platnosti ve člověčenství a doložil za příklad: „Kdyby spasitel náš Kristus Pán vznešenou náuku svou byl sepsal a předložil buď Kaifáši nebo Pilatovi k censuře, jistotně, že by byli tito rukopisu dali „non admittitur“ a kdyby censurní takový výrok byl podržel vrch, bylo by člověčenstvo zbaveno nejvelebnější náuky největšího dobrodince vzdělanosti lidské — učení Kristova.“ Na tato slova vypukl v četném posluchačstvu mimovolný smích a potlesk a děkan přetrhl raději další disputaci.

Zdraví Riegerovo nebylo se po svrchu řečené nemoci posud upevnilo — mluvení veřejné a všeliké práce byly příčinou, že se plyvání krví čas po čase ještě, ač v menší míře přihlašovalo. Přítel a lékař jeho Dr. Čejka radil jemu, aby ošidil přírodu o jednu zimu, kterouž by pod lahodným nebem italským ztrávil bez všelikého namáhání. Rada ta ukázala se býti dobrou. Rieger odebral se na cestu v září — pobavil se ve Vídni a pak v Prešpurce, kdež přebývaje hostem u Štúra, kterýž tu na sněmě pamětihodném právě rokujícím zastupoval svob. město Modrou a pokud možná zájmy kmene svého, navštěvoval Rieger sněm, zastavil se pak v Pešti, odkudž mu Kollár dal některé úkoly do Italie vzhledem opatření mu některých nápisů staroitalských — odebral se pak po parolodi dále do Karlovce a Zemuna, odkudž šel do Bělehradu — kdež asi 10 dní ztrávil přebývaje v tureckém městě u přítele svého Zacha, a vycházeje do okolí Bělehradského. Poznání tohoto města, postaveného pod samostatnou správou slovanskou a jevícího posud tolik mravů zvláštních života východního — zajímalo Riegera velice. Zde byl uveden od konsula rakouského bašovi tureckému a od přátel slovanských ke knížeti Karadjorděvići, poznal též všecky čelnější muže národu, jako Vučiće, Garašanina, Mišu a Kničanina, kterýž brzo po tom měl hráti

úkol tak znamenitý na bojišti v Banátě. — Z Bělohradu cestoval Rieger—ne bez dobrodružství všelikých —Hranicí vojenskou, Slavonskem a Horvátskem do Záhřebu, kdež se opět pobavil, poznávaje všecky muže důležitější a odpor snahy národní proti maďarstvu, patrně již ohlašující výjevy roku 1848. Přes Karlovec a po znamenité silnici Marie Luisy jel dále do krásné Rěky, slovanské sice, ale na mnoze poitalštěné, kdež ponejprvé v životě svém spatřil moře. Nnučiv se po cestě dosavadní s potřebu jihoslovanskému jazyku, musil odtud sebrati všecku známosť italštiny, aby dle okolností tímto jazykem potřebám svým vyhověti mohl. Přes Velu, Vičku a Volovskou zabral se dále do zajímavé Istrie, této kamenité Arabie Rakouska, kde lahoda ponebí ourodou nahražuje obmezenosť ornice — a kde statný kmen slovanský je snížen utištěním cizí kultury italské, podobně jako u nás německé. — Navštívil města Lubín, Pul, Diňan, Pureč a jiná, kdež lev svatého Marka zůstavil tak velkolepé památky vlády své — a po veliké bouři, kteráž pároloď Lloydu přinutila utéci se na 18 hodin do přístavu Diňanského, dostal se do Terstu — odkudž po několikadenním pobytu přeplavil se do krásných Benátek. Zde se bavil asi 22 dní — obcuje denně s poctivým Stieglitzem, básníkem něm., s nímž v pravdě přátelský svazek uzavřel a s těží se rozloučil. Poznal tu jiné znamenité muže italské, jmenovitě slavného italského Slovana Tomassea (Tomašiće) v pozdějším povstání člena vlády benátské, s nímž celou hodinu rozmlouval po srbsku o věcech a potřebách národních. Všecky znamenitosti benátské poznal tu ve společnosti Benatčanů a cizích znatelů a umělců. Odtud s milými společníky se dále ubíral, pobývaje v každém místě nějaký čas, aby příjemným způsobem mohl poznati znamenitosti jeho a poklady, pomníky umělecké, v nichž má krásná Italie takové bohatství. Listy odporučující otevřely mu mnohý dům a zjednali mu nejednu známosť zajímavou, což jiným severanům velmi nesnadno bývá. Tak šel dále přes Padovu, Vicenzu, Veronu do Parmy a Modeny — pak do Boloni, Florencie a do Říma. — Zde nalezl některé krajany, jako hraběte Amadeiho, s nímž i přebýval v jed-

nom domě, malíře Poláka, Kandlera a jiné. Jimi uveden do kasina umělců poznal pak snadněji než kterýkoli Němec všecky poklady věčného města, konaje při tom studia v dějinách krásných umění, ano zanášeje se i myšlénkou, sepsati příruční dílo o historii a theorii krásných umění. A však politický ruch doby nedal mu věnovati se práci té, k níž byl již poznámky sestavovati počal, neboť vymáhal pozornosť jeho i život veřejný pohnutý zprávami o převratech politických, kteréž si šly tehdá v zápětí a od Římanův, odevzdávajících se tehdá bouřlivě dle prudké krve a živé mysli své po mnohověkém uhnětení kochání se ve svobodě dobrotou lidumilovného Pia Nona udělené, s nadšením a nekonečnými slavnostmi i illuminacemi vítány byly, což právě na Riegera musilo mohútný dojem činiti. Ze Říma šel Rieger do Neapoli — pod jejímž rozkošným nebem žil opět téměř měsíc, ohledaje rajské okolí, pomníky a umělecké poklady města, zříceniny měst Herkulanum a Pompeji, památky starých Římanů v Bajae, Tusculum a jiná místa čtenářům klassíků tak povědomá. Přeplavil se na ostrov Capri, někdejší utěšené sídlo tyranna Tiberia a navštívil i blankytnou jeskyni (grotta azurra) pověstnou magickými zjevy světla, pak krásné město Sorrento jížně Neapole z lesů pomorančových tak utěšené se zvedající, Portici a Amalfi a krásný klášter Camaldoli na hoře vysoké s výhlídkou tak rozkošnou, že i Neapolitán, o jehož městě praví přísloví: Napoli vedi, pui muori, (viděv N. můžeš umřít) Camaldoli nejkrásnějším městem obyvaného světa nazývá. Ve společnosti několika pocestných známých vydal se na Vesuv; tam u dolního krateru, z něhož láva tiše vytéká, asi jako roztopené železo z vysoké pece, vždy opět a opět se zvedajíc a poklesajíc, než se dá na čas do proudu — sešla se hojná společnosť všech národů čítající asi na 200 osob. Bylo tu veselo a hlučno — a pravý babylonský zmatek jazyků. Pilo se pověstné víno Lacrymae Christi (slzy Kristovy) dámy vařily vejce v lávě horoucí, u jejich nohou vytékající, ješto okolo nich se sněžilo lehce. Již se setmívalo. Jeden Ruský plukovník, v jehož společnosti Rieger cestoval, učinil návrh, aby se společnosť vybrala k

hornímu krateru, kterýž tehdá nad obyčej silně soptil, tak že studny v Portici a Castellamare vyschly. Průvodčí odpírali tomu, pokládajíce to v ten čas za velmi nebezpečné a připomínajíce, že jeden vznešený cestovatel, jenž se byl před dvěma dny o to odvážil, při tom značně poraněn jest. Ale plukovník ruský nedal pokoje, až se škádlením a pomocí 4 tolarů jeden průvodčí nakloniti dal; Rieger nemohl opustiti společníka svého, ale ze vší společnosti přidal se k nim toliko jeden Srb, v ruské službě diplomatické, a tak tři Slované vystoupili na nejvyšší okraj jícnu, jenž kamení a popel daleko kolem sebe vyhazoval a nesnesitelným sirným puchem člověka takřka udusiti hrozil: divadlo to neobyčejné sice, a nebezpečností svou zvláště zajímavé, ale více hrozné než krásné a milé, jehož požívati déle jedné minuty ovšem nebylo lze. I spěchali cestovníci s návratem, konajíce zpáteční cestu v popeli po oné části těla, po které naše mládež ve sněhu se stráni jezdívá — a dostavše se takto opět rychle dolů uvítani jsou hlasitým Evviva, každý z nich zdráv a cel sice na své osobě ale se šatstvem popáleným a roztrhaným. Tak se střídaly v mezích krátké jen doby v duši a mysli cestovníkově dojmy nejrozmanitější.

Hnutí duchův bylo mezi tím i v Neapoli do lidu proniklo a král přinucen dáti ústavu. — Rieger mezi prvními se nahodil v tu chvíli, když sluhové úřadní plakáty, novou to konštituci, roznášeti počali na prostranství před palácem královským. Nastalo hlučné Evviva; z mála osob vzrostlo za několik minut ohromné shromáždění lidu — hluk a nadšení veliké, král se musil objeviti na balkoně, uvítán s jásotem, musil sejíti dolů mezi lid, nešen na rukou, usadil se v královský vůz a vezen od lidu celým městem s vítězoslávou a nadšením nevýslovným; i klonil se k lidu opojenému rozkoší s přívětivostí nevídanou, ujišťuje ho lásky a oddanosti své. Byl to tentýž král, kterýž ústavu přísahou stvrzenou pak zrušil — a jemuž přezděno král Bomba — tentýž, jehož trůn tak brzo po smrti jeho zajal hlasem národu sardinský král Viktor Emanuel. Kdož by byl tehdá — v oněch líbánkách svobody, kde se lazzaroni a knížata na ulici objímali, nadšení nad vykročením z noci dosavadního

despotismu — kde v ohromném divadle San Carlo všecko se rozplývalo láskou ke králi, svorností a rozkoši, kdož by se byl nadál věcí, ježto přišly po tom: protirevoluce lazzaronův, vraždění měšťanů po ulicích, loupení chátry, odprav, mučení a žalářování vlastenců, tíha hrobového krutého absolutismu po těchto hodech svobody, pak náhle zas červených košilí Garibaldiho uvítaných těmitéž lazzarony, vyhnání krále a vše, čeho jsme se od té chvíle dočkali. Ale vše to, bujný karneval, známosti s rozličnými cizími i domácími, mezi nimiž zvláště Michele Viscusi, vůdce lidu neapolského, ano i první hlasy, oznamující po jasném dni svobody bouři kontrerevoluce, bitky národní gardy s reakcionářskými lazzarony, jež bylo tak pohodlně viděti z Café de l' Europe — vše to nemohlo Riegera majícího další cestu na mysli, zdržeti déle v Neapoli; i vrátil se tedy přes Capuu a Terracinu pontinskými bažinami do Říma a žil zde ještě nějaký čas navštěvuje zajímavé okolí. — Ale obzor politický začínal se tu již víc a více kaliti, neb již se blížil boj Italianům s Rakouskem.—Rieger se chystal právě nastoupiti cestu další přes Pisu a Livorno po krásné Rivieře do Janova a do Marsilie — a odtud do Alžíru a nazpět přes Madrid a Paříž domů. Tu však náhle přišla zpráva o dnech březnových v Praze a Vídni a udělení konstituce ve Vídni. I běželo několik poddaných Rakouska na vyslanectví, kdež sám vyslanecký rada se sladkotrpkou tvářností a jen zdráhavě podal úřadní noviny vídeňské s konstitucí Pillersdorfovou. V zápětí přišly listy od přátel, vyzývající k návratu do vlasti. Tu ovšem nebylo lze váhati, kde vlast volala: konal tedy Rieger rychle přípravy k návratu. Cizincům nebylo již milo přebývati v Římě, zvláště nenáviděným Rakušanům. Rieger, jehož osobnosť a výslovnosť italianská ovšem Němce nepřipomínají, pokládán od Italianů buď za Poláka neb za Francouze a chodil tudy do všech veřejných místností, kde se scházeli mladí demokraté, debatujíce vespolek o politických demonstracích — o obmýšlených šrůtkách a o výpravě křižáků (Crociatů); byl přítomen, když rozbouřený lid Římský přepadl palác di Venezia, sídlo rak. vyslance, hraběte Lützova a

strhl ohromný erb Rakouska, když pověstný pater Gavazzi s Kolosseum kázal kříž a verboval křižáky proti Rakousku. Ano když zjednav si s hrabětem Amadeim a s druhým krajanem, výtečným sochařem Meixnerem ve spolku s dvěma dánskými umělci vetturina (vozku), musil před branou del Popolo čekati, než se křižáci sšikovali a vytáhli. Vedlé nich a mezi nimi pohybovali se cestovní s nucenou volností, obědvajíce a nocujíce s důstojníky jejich, mezi nimiž syn Ciceruachiův, jehož pověstný otec byl na krátko jako novým tribunem chátry Římské. Konečně se podařilo cestujícím předstihnouti vojsko — minuli Spoleto, zastavili se půl dne v Loretě pro návštěvu Svatého domu (Casa Santa) a dorazili do Ancony. Tu nejprvé na lodi rak. Lloydu spatřil Rieger znamení novorozené svobody Rakouské v kokardách bíle-červených, jež nesli dalmatinští námořníci její, neboť bílo-červená je barva rakouského loďstva, jež se nosila tehdá po celé Illyrii. Převoz do Terstu byl krátký a Rieger pospíchal do Vídně, kdež se setkal s druhou deputací pražskou, v níž Dr. Trojan, Faster a jiní vyjednávali s ministrem Pillersdorfem o odpovědné centrální úřady pro království české a jiné žádosti. Rieger byl uvítán od krajanů s radostí nemalou a vyzván k neodkladnému spolučinění. I bral účastenství v posledních poradách s ministerstvem. Též český text nejvyššího patentu od 8. dubna pochází z jeho ruky. Na zpáteční cestě zastavil se v Olomouci. Na universitě staré stolice moravské vlála korouhev černo-červeně-žlutá staré německé říše, v studentstvu byl velký ruch, ale němectví, ohlas to Auly vídeňské, převažovalo nesmírně. Studentstva slovanského byl jen malý kroužek, od těchto vyzváni Rieger a Trojan, aby promluvili v Aule ke studentstvu o zájmech slovanských a jednotě Moravy s Čechy; sešel se hluk veliký studentstva ve zbrani; Rieger a Trojan mluvili ve smyslu řečeném — ale vystoupili proti nim němečtí vůdcové studentstva, kteříž byli ubohým synům Hané namluvili, že jsou krev německá a že musejí horliti pro deutsche Einheit. Jeden Žid velmi jízlivě mluvil proti Slovanům, popouzeje Moravany proti Čechům; Rieger mu odpovídal. Němci bouřili se vždy více, a hrnuli se tím zuřivěji

ano i se zbraní ke kathedře, čím více ohlasu nalezala řeč jeho u Slovanů; aby posly české uchránili před násilím Němců a Židů rozvzteklených, shlukli se Slované okolo nich, vznesli je na svá ramena a vynesše je ven, doprovodili jich do jejich hospody. Jinak bylo ovšem po cestě v Čechách, jinak v Praze, kde poslové, nesouce žádané koncese v patentu od 8. dubna, uvítáni slavně a obsah jeho s radnice lidu ohlásili. Mnohý přítel a upřímný krajan uvítal tu Riegera srdečně po delší vzdálenosti, těše se, že přišel nový zastavatel svobody a národnosti. Byv již za své nepřítomnosti zvolen ve shromáždění svatováclavském, vstoupil nyní do národního výboru.

Od dubnu r. 1848 počínaje náleží život Riegera takřka výhradně veřejnosti, v níž si Rieger jako každý odhodlaný zástupce jasně vyslovených myšlének hojnosť přátel i nepřátel získal. Což divu, nalezáme-li v pramenech k historii roku 1848 a 1849 nejpříznivější a nejpříkřejši úsudky o jeho působení; že byl od Čechů vroucně veleben a od politických protivníku svých, hlavně pak od Ultraněmců, jízlivě stíhán, podezříván a tupen. Riegerův život Bohu díky ještě historii nenáleží, ještě se rozvíjí, ještě postupuje; aby však právě proto naše líčení nezdálo se stranným býti, vypisujeme politický život Riegera hlavně dle jednoho německého pramene, v němž velmi příkrý a nespravedlivý úsudek o něm pronešen,*) přidávajíce k doplnění a objasnění i zprávy, z domácích pramenů čerpané.

Líbánky svobody se schylovaly i v Praze ku konci a krásná svornosť mezi Čechy a Němci kalila se valně, hlavně přičiněním vídeňského výboru bezpečnosti, jehož neblahé úsilí o svrchovanosť Němců v říši čelilo k poštvání jedné národnosti proti druhé. Mysle byly popuzeny, vzduch byl jako přeplněn neznámým strachem a obáváním, bratr v bratru již skoro viděl svého nepřítele — byly to kalné, dusné dny, jako vždy před bouří. Čechům šlo o rovnoprávnosť, jako i nyní, jako vůbec vždy, Němcům ale o převahu, o svrchovanou moc frankfurt-

*) Ergänzungs-Conversationslexikon von F. Steger, Band V.

ského sněmu. Odpor Čechů byl s prvu mírný a důstojný, pak ovšem vždy vášnivější, čím jízlivěji náhončí frankfurtského sněmu dotírali na posvátné právo samostatné koruny a národnosti české. Tak se měly věci i v národním výboru, k jehož nejčinnějším členům náležel Rieger. Sestaviv s Jarošem, Hornem, Kliebertem a Braunerem řád jednací, přednesl jej Rieger 13. dubna ve schůzce výboru česky, Uffo Horn německy. 14. dubna byl zvolen do odboru k sepsání volebního řádu a do odboru vnějších záležitostí, 18. dubna zúčastnil se velmi horlivě v rokování o volebním řádu pro sněm zemský, zastávaje návrh, jejž byl sám učinil. V též době sepsal Rieger provolání k Moravanům o starodávném historickém spojení zemí české a moravské, jež Matice vydala a jež asi 20 čelních mužů českých, mezi nimiž Palacký, hrabě Matěj Thun, rytíř Neuberg a j. podepsali.

Ve klidném působení tomto vyskytla se náhle bouřlivá episoda. Výbor frankfurtského sněmu totiž vyslal, dílem aby Němcům v Čechách dal moralní posily proti jarému živlu českému, dílem aby je měl ku smíření s Čechy, kancléře v. Wächtera a známého Kurandu do Prahy, k nimž se přidal Dr. Schilling z Vídně. Schilling a Kuranda byli již nabyli jakési pověstí co jizliví odpůrcové našich snah, pročež hodili se pramálo ke smiřování. Poslové tito, přibyvše do Prahy 28. dubna, vyjednávali následujícího dne s komisí od národního výboru k tomu zřízenou, kteráž záležela z pánů hrabě Matěje Thuna, Alberta Nostice, rytíře Neuberga, Palackého, Riegera, Havlíčka, Braunera, Pinkasa, Trojana, Gablera, Klieberta a Rupperta, kteráž s podivuhodnou jednomyslností vyvracela důvody poslů frankfurtských, směřující k tomu, aby Češi volili do Frankfurtu, i důvody života praktického a potřeb skutečných neméně jako historickým právem koruny české a potřebami naší národnosti, kteráž spatřuje střed, k němuž jí hleděti, v Praze a ve Vídni, nikoli ale ve Frankfurtě. Zvláště Rieger mluvil za potřebu s a m o s t a t n é h o, od německé říše neodvislého Rakouska, jehož jádrem jsou a býti musí Slované, jichž sympathie vespolek a pro udržení Rakouska zaručují nejlépe jeho budoucnost, kteráž se musí

zakládati již ne na násilí, ale na vzájemném prospěchu národův. Moc Rakouska může se nejlépe rozšířit na jihu, získá-li si důvěru Slovanů; v Německu se jeho moc aspoň nezvýší a na Italii vyhazuje marně peníze a mužstvo — a vše to je falešná politika, zděděná po německém císařství. V bojích, kteréž Rakousku nastávají, nalezne podporu jedině v nás, jmenovitě v Jihoslovanech. Od Německa nemůže Rakousko ničeho očekávati. Jeden publicista německý pravil nedávno, že Čechy jsou Německu vředem a jím zůstanou na vždy. Dobře, budiž tedy vyřezán. Češi si dokonce na tom nezakládají, aby byli cizopáskem na šlechetném kmenu německého dubu, překážejíce jeho jarému vzrůstu a volnému vývoji. Nechte tohoto cizopáska volně růsti na jeho vlastní půdě v Rakousku a bude mocným kmenem, jenž zachrání s ostatními kmeny velebného hvozdu rakouského Německo před bouřemi, hrozícími mu z východa. Trvání samostatného Rakouska mezi Ruskem a Německem je pro toto nejlepší hradbou a tudy nutnou potřebou jakož někteří politikové němečtí v témže smyslu a ne bez důvodu obnovení Polsky žádali. — Schilling mluvil náramně jízlivě proti Slovanům, dokládaje, že Němci při Rakousku zůstati nemohou, kdežto by prý při svobodě zůstali proti Slovanům v menšině, že se musejí přidati k Německu a Češi s nimi. — Palacký odpovídal že by byla hanba Němcům, kdyby nechtěli zůstat ve spolku rakouském jen pro to, že by zde nemohli panovati a vyvracel náhled, jakoby Slované chtěli kterýkoli jiný národ potlačovati.

Byvše ještě bouřlivému jednání národního výboru 1. května přítomni, pochopili frankfurtští poslové, že obeslání parlamentu od Čechů nyní nelze proraziti a vrátili se s nepořízenou. Když pak ve vorparlamentě ohlásili výsledek svého poselství, volal Schilling zpupně k Čechům: „Vynutíme ostřím meče vaše připojení!“ Rieger, předčítaje 11. května v národním výboru stenografický protokol frankfurtského jednání, doložil k oněm slovům zvýšeným hlasem: Na takové argumenty odpovíme cepy S gallerie zahřměl ohromný potlesk, rozči-

lení bylo tak veliké, že se nemohlo dále rokovati, za chvíli nebylo téměř ni jediného člena v sále.

Zatím byla česká deputace, protestující proti volbám do frankfurtského sněmu, od vídeňského ministerstva, zastrašeného zuřivým povykem německých klubistův, dosti příkře odbyta. Živel německý za hranicemi ve Frankfurtě, jakož i u vnitř říše a kolem ministerstva sílil a sestřeďoval se mocně s úmyslem vždy zjevněji vystupujícím vládnouti nad západním Slovanstvem a rozhodovati nad osudy jeho roztržením Rakouska, přidělením Čechů k říši německé, podřízením Horvatů Maďarům atd. Aby tedy živlové slovanští v Rakousku se sesílili a sestředěni svou budoucnosť poraditi mohli, vydali někteří čelnější našinci, mezi nimiž Rieger, spolu s některými jinými Slovany, přebývajícími v Praze, provolání ke sjezdu slovanskému a do výboru, jenž měl nad přípravami bdíti, zvolen také Rieger. V té době byla hlavní snaha Riegera a všech Čechů o zachování samostatnosti království českého proti nárokům frankfurtského sněmu, jenž z něho chtěl učiniti svou provincii. Beseda měšťanská vydala 14. května odůvodněné osvědčení proti volbám do Frankfurtu, jež byl Rieger sepsal. Ve schůzce nár. výboru 15. května navrhl Rieger, aby náměstek králův měl dostatečný obor působení a aby do Prahy přibyli odpovědní úřadové zemští, jako dvorní kancléřství a nejvyšší soudní instance, potkav se však s mnohým odporem, odložil tento návrh, jehož důmyslnosť byla skvěle uznána událostmi poslední doby. 17. května schvaloval tamtéž nařízení k brzkému svolání sněmu zemského, jenž jediný nám může v nejistých politických poměrech říše středištěm býti. 30. května četl přípis Jelačičův, jimž zval české poslance na horvatský sněm, navrhl pak, aby i Horvaté přišli na český sněm. Vůbec byl Rieger vlastně od té chvíle, co Strobach, byv zvolen za purkmistra, čas svůj více národnímu výboru věnovati nemohl, aby podporoval slabého předsedu, ředitelem národního výboru, neboť hrabě Stadion zastával tento úřad jen dle jmena; přípravy ke slovanskému sjezdu a k volbám zemského sněmu řídil ponejvíce sám, jsa také sekretářem ústředního výboru pro volby.

Vlastních porad slovanského sjezdu nemohl se ale Rieger zúčastnit. Jakmile totiž pověsť o uprchnutí císaře Ferdinanda do Inšpruku se rozhlásila, ozvala se v Praze z národního výboru nevole proti počínání vídeňské Auly a tak řečeného Sicherheitsausschussu, kterýž, ač byl ustanoven pro bezpečenství toliko místní, osoboval sobě vliv na celou říši; když pak tyto korporace, nadchnuté duchem na čisto frankfurtským, prostředkem slabého ministerstva Pillersdorfova a Dobbelhoffova celé říši vlásti chtěli, nechtěli se tomu Čechové podrobiti a šlechta česká i čelní mužové národního výboru měli místodržitele hraběte Thuna k tomu, aby se z takového poddanství vymanil. Dne 29. května utvořena tedy prozatimní vláda česká, do niž povoláni Palacký, Rieger, Brauner, Borroš, hr. Albert Nostic, hr. Vilém Wurmbrandt, Strobach a Karel Herzig. Tato prozatimní vládní radda, probuzena anarchickými poměry vídeňskými, kde bezuzdná chátra a výbor bezpečnosti tak dlouho dolehaly na ministerstvo, až z něho poslední stopu odhodlání a samostatnosti vypudily, ustanovila se na tom, postaviti se ve přímé spojení s králem v Inšpruku přebývajícím a působiti ke konsolidování poměrů domácích v království českém — protož si obrala za hlavní úkol docílení českého sněmu a odpovědné vlády zemské, přislíbené nejvyšším patentem od 8. dubna. Všeho toho nemohla doufati od ministerstva vídeňského, pročež vyslala Riegera a hr. Alberta Nostice do Inšpruku, aby vymohli svolení císařovo k onomu neobyčejnému kroku, jejž ministerstvo zatratilo prohlášením od 3. června co nezákonný a neplatný akt. Zvláštní ironií osudu vyjednávali Nostic a Rieger v Inšpruku, když se v Praze dny svatodušní blížily. Byly to dny památné, kdežto v malém Inšpruku okolo dvora se tlačili mimo poslance Čech a ministry Wessenberka a Dobblhoffa co zastupitele vídeňského ministerstva, Jelačić, representant Horvatův, Esterházy a Bathiany od ministerstva uherského, Stadion, povolaný ze Lvova co důvěrník dvora, jemuž tento, ač tehdá bez prospěchu, ministerstvo nabízel, a hlučná, velmi četná deputace Vídeňáků, všickni působíce vedle sebe zároveň a na mnoze proti sobě, stýkajíce se neustále v prostoře

tak úzké — ano přebývajíce i na mnoze v jednom hostinci; — kdežto se nacházeli v Inšpruku i zastupitelé cizích dvorů, za císařským dvorem přišlí. Poslanci čeští zastávali svou věc, jim uloženou, bez ustání, vyjednávali i se dvorem a s císařem, jakož i s ministrý vídeňskými, kteří jim ze stanoviska vídeňské centralisace odporovali. Návrhy o zřízení odpovědného místodržitelstva, jež tu Rieger buď sám, buď společně s hr. Nosticem vypracoval, byly na mnoze přijaty, nynější císař pán byl již ustanoven za místodržitele do Čech a někteří radové místodržitelští již jmenováni. Nicméně bylo povoleno neodkladné svolání zemského sněmu českého ještě před sestoupením vídeňského a poslanci čeští vzali s sebou od krále podepsané svolání sněmu českého, když se asi po 12 dnech svého vyjednávání domů navraceli. Ale v Bavořích již stihla jich první zpráva o nepokojích svatodušních v Praze. Spěchali všemožně, aby brzo došli Prahy. Poslední den bombardování pražského ráno na úsvitě dorazili do Prahy. Jen s těží dosáhli propuštění branou újezdskou a vedení vojenskou stráží na hrad. Zde zastihli již deputáci z města, hledající u Thuna a Windischgrätze a u komisařů, od vídeňského ministerstva vyslaných, Mensdorfa a Klecanského, mírné uložení záhubného sporu a obležení. Rieger byl vyzván od Pražanů, aby spolu s komisary a deputací šel na staré město a hleděl užíti vlivu svého k upokojení myslí a sprostředkování příměří. Tu ještě bylo vše v nepořádku. Tu a tam stříleno ještě, zvláště z mlýnů staroměstských, kdež nebylo pořádku, ni poslušnosti nijaké. Na radnici vyjednáváno o upokojení. Rieger navrhl výminky odstranění barikad a obecného upokojení, jež Mensdorf a Klecanský přijali. Rieger na základě toho sepsal provolání k lidu a studentstvu a pravidla kterak se pořádek opět do města uvesti má. Odpoledne nesla četnější deputace výminky a provolání to nahoru. Windischgrätz oboje zavrhl, stál na bezvýminečném vzdání města a odstranění studentstva, což se ovšem státi musilo, ač Rieger ostře dosti na tom stál, aby Windischgrätz přijal, co komisaři ministerští byli přijali a ustanovili.

Po dnech svatodušních byla vláda prozatimní ovšem

zrušena a Thun oznámil, že jen neblahé Vídeňské události ji svolaly, aby zachovala samosprávu Čech a připravila jediné možnou cestu k smíření a dorozumění-se všech stran na říšském sněmě. Následkem těchto nešťastných událostí a že říšský sněm již hned po tom byl svolán, stalo se jednání českého sněmu nemožno. Na zemský sněm byl Rieger zvolen v Chrudimském a Semilském okresu, do říšského sněmu jej volilo 7 okresů a to z části jednohlasně (Železnobrodský, Chrudimský, Bydžovský, Bělský, Turnovský, Mladoboleslavský a nové město Pražské). Rieger přijal poslanectví okresu Železnobrodského, v Praze zvolen místo něho Pinkas. Rieger se dostavil ve Vídni ještě před Palackým, po prvé vystoupil na sněmě 18. července s protestem proti zuřivému nepříteli Čechů, českému Němci Löhnerovi, jenž tvrdil, že volby českých poslanců, děvší se za stavu obležení, musí být na mnoze za neplatné prohlášeny. Již 19. července si stěžoval na sněmě na násilí vídeňské chátry, kteráž jej při východu ze sněmu způsobem hrozivým přepadla a od hradu až na příkopí s vyhrůžkami provázela, až poslanec Vídeňský Goldmark lidu domluvil, aby jej v pokoji odjeti nechali. 24. července interpeloval Rieger stran nezákonného zatčení Dra. Braunera v Praze. 31. července zvolen s Palackým a Pinkasem do ústavního výboru. 1. srpna mluvil proti dřívějšímu ohlašování interpelací, pravě, že ministerstvo, jemuž se musí interpelace o 24 hodin dříve oznámit, podobá se dámě, kteráž své nedostatky toiletním uměním zakrývati musí. Tolik poznati z protokolů sněmových první doby. — Slyšme, jak Němci hned s počátku o jeho působení soudili. „Oběť vlády Metternichovy zpytovala ji bedlivě a dovedla z toho nyní těžit. Na nebi se vyskytali předchůdcové brzké reakce a německá strana sněmu byla s revolucí takřka totožná, tedy vedl Rieger svou českou kohortu do tábora, v němž byla celistvosť říše zjevným a návrat k dřívějším poměrům t a j n ý m heslem, aby sobě a svým přívržencům získal vděk (!) budoucích vítězů. Ale tato politika, ač měla býti veleobratnou, uvízla předce v oboru chytrosti, jakovéž se diplomat toliko útrpně usmívá. Rieger přijat

co spojenec s tajnóu výminkou, že bude odhozen, jakmile se obnoví bezpečnosť v domě. Mohlť sobě takový osud tušit, uvědomiv sobě, že reakci není po vůli ani vítězství demokracie, ani převaha slovanského živlu v říši. Jestli se však předce — co demokrat a co Slovan — nabídl starému systému za pomocníka, aby aspoň v jedné z oněch svých vlastností nabyl prospěchu, pak nezasluhoval, leč čeho skutečně dosáhl: byl oklamán v každém ohledu. Slovanská většina, povznešší Strobacha na stolec předsedy sněmovního, naplnila jej hrdými nadějemi. V prvních dobách sněmu záleželo tajnému ministerstvu — tak nazýváme raděj kamarilu — nejvíce na tom, aby odpor ostatních národností proti Uhrům vybouřilo a k tomuto spasitelnému účelu jí byl Rieger všemožně nápomocen. Jelačić, pilný dopisovatel Svornosti a Slovanské lípy v Praze nalezl v něm obratného pomocníka. Přímé násilí, jehož utrpěl Rieger od chátry, kterouž jeho odpůrci proti němu vyštvali, dohnalo jeho vztek na nejvyšší stupeň.“ (E. C.)

Přišel památný den 19. září, den to, kde deputace uherského sněmu — druhá polovice rakouského orla, jak pravil Borroš — klepala na bránu sněmovny. Žádano, aby pro tento jednotlivý případ sešlo od ustanovení řádu sněmovního, dle něhož deputace nesměly ani do sněmu, ani do jeho výborů a odborů vpuštěny býti. Borroš, Feodorowicz, Brestel mluvili za připuštění, Brauner proti němu, tu se ujal Rieger slova a porážel vítězné důvody Maďarofilů. Jeho řeč končila takto: „Pánové, praveno nám, že duch světa nás zde k spolučinkování vybizí. Nuže, tentýž duch světa jest původcem války v Uhrách. Neb jest to duch světa, duch pokroku časového, jenž nemůže nikterak toho snesti, aby potlačení národové ještě déle v porobě trvali. Duch světa hlásá neodbytnou potřebu, aby se i těmto potlačeným národům v koruně uherské po právu stalo. A jestli že se prohlásíte, že budete proti těmto národům, kteříž za své dobré posvátné právo bojují, jestli hodláte podnik jejich protivníků podporovati, aby mohli ještě déle ve svém posavadním počínání setrvati, pak jste sami proti duchu světa. Nechte jednati tohoto ducha světa, neb duch

světa bude vždy přáti zvelebení svobody!“ Po Riegerovi mluvil Palacký, Borroš a Goldmark si ale tak vášnivě počínali, že muselo rokování na půl hodiny odloženo býti. Mluvili opět Brestel, Trojan, Goldmark, Klaudy, Löhner, Havelka, Schuselka, Doliák a Helfert, konečně se tázal Rieger sněmu: „My jsme zde jen co zákonodárci. V ministerstvo, ve sbor vykonávací a diplomatický proměniti se nemůžeme a nechceme: Proč tedy máme deputaci maďarskou sem uvesti? Mají-liž sem toliko přijít, abychom se na ně podívali? Či snad mají být toliko připuštěni, abychom se mohli skvělym krojům a krásným vousům bohatýrských Maďarů obdivovat?“ A dále líčil s neobyčejnou hromnou výmluvností nátisky, činěné od zpupných Maďarů ostatním národům, líčil bezuzdné záměry Košutovců; neobyčejná pochvala, silný sykot, zvláště z německé levice, doprovázely jeho řeč — výsledek dne byl ale jím rozhodnut, maďarská deputace nebyla připuštěna. Stalo se to 186 hlasy proti 108 k návrhu Helfertově, s nimž souhlasili mimo Riegera a Palackého také Dr. Alexander Bach, Doblhoff, Lasser, Pillersdorff, hr. Stadion, rytíř Thinnfeld, tedy celá kohorta ministrů minulosti a přítomnosti z čehož lze soudit na tehdejší poměry stran.

Kdo ví, jak silná byla přísada maďarských živlů v chátře vídeňské a jak silný vplyv maďarských peněz na ni, pochopí snadno, že Rieger tímto odhodlaným vystoupením jejich vzteklou nenávisť na se uvalil. Strana pořádku, strana, která chtěla svobodu ústavní na cestě pokojné působením sněmu dovršiti, děkovala mu opět za své vítězství, temní duchové zpoury a vraždy neustali ale ve svém klopotném díle a dnové říjnoví již se blížili. A jak vzdor tomu všemu mnozí o Riegerovi smýšleli? „19. září měl Rieger svou filipiku proti Maďarům, 15. září byl v Praze úmysl císařův prohlášen, že soud proti provinilcům ze dnů svatodušních má být zrušen a toliko náčelníci povstání před porotu postaveni. Nestávalo by mezi touto amnestií a Riegerovou řečí pražádné vnitřní souvislosti?“ (E. C.) Tak souzeno tedy tenkráte a na mnoze ještě nyní; Rieger bojoval pro vyvinutí zákonné proti svévoli ze shora i ze zdola; vůle národů rakouských zákonně vyslovená sněmem platila

mu více než choutky ministerstva anebo chátry vídeňské od Maďarů pobouřené. Ale doby bouřlivé neznají spravedlnosti, u politických protivníků nechce se v takové době uznati vůle poctivá. Jakkoli kdo jednal mužně a počestně, vždy podkládány mu záměry zištné: nejprvé prý stál o vítězství reakce a když se pak tentýž muž jal svobodu ústavní hájiti proti ministrům, vytýkáno mu, že jako komediant před odchodem svým si chce potlesk získati, toho ale žádný nezpomínal, že v tomto na pohled nestálém počínání spočívala hluboká důslednosť, v tehdejších bouřlivých dobách takřka neznámá a ovšem nesnadno pochopitelná. Útoky německé na Riegera měly ostatně příčinu svou ne v tom, že by jej byli Němci skutečně pokládali za reakcionáře, ale hlavně proto, že toho snésti nemohli, že zastával tak hrdě rovné právo Slovanů. Spolek Němců rakouských vydal v září proti Riegerovi zvláštní adressu ke sněmu, že byl Rieger řekl, že Němci jsou menšinou v Rakousku a že Rakousko obstojí jen, pokud Slované chtíti budou.

22. září učinil Rieger interpelaci na ministra války, v níž ukazoval na neustále zrůstající přepych vojáků a na ducha protiústavního, kterýmž je většina jejich proniknuta, tak že pokojným občanům činí kruté násilí, aniž trestáni jsou a ústavě se veřejně posmívají. Též mluvil Rieger 4. října proti návrhu, jejž učinil Borroš na zrušení domestikalního fondu a dokazoval, že jedině zemskému sněmu sluší nad tím rozhodnouti. Dne 5. října byla prudká debata o povolení vojska a peněz Jelačićí. Slovanská strana ujímala se tohoto i utlačených bratří Slováků na Slovensku. Ministerstvo bylo v nesnázi. Vojsko ve Vídni bylo od agentů uherských pobuřováno a ministerstvo musilo je vyslat na pomoc Jelačići, neměla-li se souvislosť mocnářství vydati v nebezpečenství. Každý den prodlení zvětšoval nebezpečenství. Levice německá a Poláci nechtěli vojska a peněz povoliti a protahovali povolení dlouhými debatami a nepříslušnými amendementy. Ministerstvo ztratilo hlavu a nevědělo si co počíti. Tu povstal Rieger, navrhl, aby se přešlo přese všecky ty návrhy k dennímu pořádku a aby se pro okolnosti mimořádné a nebezpečí odkladu pro stát celý

žádosti ministerstva povolilo. Návrh ten byl přijat — a tím německo-maďarská strana poražena — kteráž bez odkladu sáhla k revoluci.

Tato vypukla již následující ráno. Byl to strašný den 6. října — den smrti Latourovy. Byloť veřejným tajemstvím v městě, že hrůzné výjevy ty úzce byly spojeny s uherskými událostmi. To vysvitalo i velmi zřetelně ze zuřivé nenávisti, kterouž vřela zbouřená chátra Slovanům, zvláště proti českým poslancům na sněmě proti. Dělníci se chlubili veřejně na barikadách, jestliže se Riegera zmocní, že mu Latourův osud připraví a dle předcházejících událostí nebylo lze, pochybovati o pravdivosti těchto řečí. Stejné nebezpečí hrozilo také Strobachovi, Havlíčkovi a Trojanovi. Poslanec Jelen vyžádal si dovolení sněmu, aby směl o osobní bezpečnosť svých krajanů, poslanců českých, pečovati, což také uloženo od sněmu poslanci Zimmerovi, jejich urputnému nepříteli. Nicméně tento nález sněmu nesměl přijíti do protokolů, aby prý chátra nebyla ještě více popuzena proti českým poslancům — předce ale neustal sněm tvrditi, že svobodnému rokování žádného nebezpečí nehrozí. Rieger byl ten den celý čas s Havlíčkem pospolu. Počekavše do odpoledne — vyjeli konečně z Vídně, když bouře již počala zuřiti velice a když se smutné věci s Latourem dály, z města do vesnice Mauru na jihu Vídně chtíce tam čekati, zdali se věci obrátí a pořádek navrátí. Jen stěží dostali se u linie ze brány neb tu byli zastaveny od chátry ozbrojené, mezi níž vedli přední slovo lidé s uherskými kokardami. Po inkvisici dosti přísné byli konečně od lidu toho propuštěni — nebyvše na štěstí poznáni, a přenocovavše na Mauru, když se dle zpráv z Vídně již nedalo na pokojné další rokování sněmu doufati, odhodlali se vydati přes Kremži do Čech. I najali si s přítelem Havlíčkem pryčku, s níž se dostali náhodou do průvodu císařského kterýž se silnou eskortou vojska ubíral se touž cestou do Olomouce. Na projezdu měli býti ještě v Kremži od lidu zabaveni, ale i zde ujeli šťastně.

Dne 9. října ráno přijeli Rieger s Havlíčkem do Prahy a téhož dne odbývána schůzka 27 poslanců na radnic

staroměstské, Rieger vysvětloval chování svoje a svých přátel, uváděje mnohé podrobnosti z posledních časů před revolucí, z nichž patrně vysvitalo, jaké živly opanovaly Vídeň; téhož dne sepsal Rieger osvědčení, jež spolu se soudruhy svými 10. října vydal, aby se čeští poslancové k 20. t. m. do Brna k poradám o nynějším postavení svém dostavili (od toho ale později sešlo.) Rovněž mluvil Rieger 12. t. m. v Slovanské Lípě a 13. v Aule a poukazoval zejmena na to, jak důvěrné bylo spojení náčelníků vídeňské revoluce s maďarskými korifey, jak dobře si Löhner a Pulszky rozuměli a podobných zajímavých věcí více.

Odjezdem českých poslanců nebyl sněm v té míře ztenčen, aby byl rokování neschopen býval, tak že mohl s jakýmsi právem ve svém jednání pokračovati. Byly to osudné doby pro sněm říšský, jenž se ujal nejvyšší exekutivní moci a nemoha proti rozsápané lůze ničeho podniknouti, dal tím vládě nejdůtklivější zbraň proti sobě do rukou. Jakmile uzavřeno bylo, potlačiti vídeňskou vzpouru zbraní, jakmile byl zavrhnul velitel obléhajícího vojska prostřednictví sněmu, byla úloha tohoto dohrána, vláda čekala toliko na příznivou dobu, aby jej mohla rozehnati, nevšímajíc si již hrubě jeho rokování. Když sněm i po císařském přípisu, jímž byl odročen, pokračoval v rokování, vydali čeští poslancové 29. října opět provolání, v němž se proti takovému nezákonnému počínání ohražovali a všechny nálezy sněmu, v takových okolnostech učiněné, za neplatné prohlašovali.

„Pádem Vídně, tak dí pramen náš dále, zachvělo se celé Rakousko — velká epopeje říšského sněmu byla dokončena. Kroměřížský epilog byl sice na mnoze skvělý, vznešený, ale předce jen epilog, jejž mnozí esthetikové za nespůsob epického básníka považují.“ Takový náhled má skutečně jakési oprávnění. Ne jako by rokování sněmu v Kroměříži bylo nepatrné neb maličherné bývalo, nikoli, vždyť se tam jednalo o ustanovení základních práv říše, zraky obecenstva ale již odjinud očekávaly rozhodnutí nad budoucností Rakouska a pro ohromující hluk děl přeslechli lidé uchvacující řeči poslanců. Sněm sice rokoval, národové ale o něm již tak-

řka nevěděli, dílem stržení jsouce do víru boje o vlastní jsoucnosť, dílem omráčení krátkým zápasem s duchem času, jenž chtěl národům bolestné, kruté, ale spasitelné naučení dáti. Vzdor tomu všemu a snad právě proto vystupoval ráz stran a jejich vůdců vždy určitěji, úmysly vlády začínaly z kouře bojišť vystupovati a uvrhly její nejzmužilejší obrance do oposice, kteráž konečně sněm pochovala, ale česť jeho zachovala. Pravice českých poslanců v Kroměříži nazvíce hlasovala s oposicí, a uzavřela památné spojení s levicí, proti němuž vládní a jiné německé časopisy tolik horlily, a tímto spojením provedli svobodomyslná základní práva, nenadějíce se ovsem, že marně pracují. Mezi nimi vynikal obrovsky Rieger, jenž, jsa samolibým počínáním vlády, již na většině sněmovní už pramálo záleželo, do oposice uvržen, mohl celý bohatý proud uchvacujících myšlének, vznešených obrazů a smrtících vtipů rozestříti a tak bohatýrsky si počínati, že byl od jednoho ze svých největších protivníků, českého Němce Löhnera, nazván Ajaxem sněmu. Doby kroměřížské jsou základem a jádrem Riegerovy slávy, jeho slova tehdejší zaryla jeho jméno hluboko do srdce národa a ozdobila je oslňujícím leskem, jejž žádné sočení, žádná lež nepřátel, žádné protivenství mu nedovedlo odejmouti, neb národ v lásce i nenávisti je stálý a neobyčejně bystrým zrakem rozeznává své obhájce od lichotivých nepřátel.

Hned první shromáždění říšského sněmu v Kroměříži (22. listopadu 1848) bylo v mnohém ohledu rozhodné, neb se měl voliti předseda. Členové sněmu, setrvavší až na konec ve Vídni, všemožně usilovali o to, aby byl zvolen Smolka, jenž byl řídil sněm v říjnu po čas rokovaní jeho ve Vídni, čímž by se toto rokování jeho bylo jaksi za zákonné prohlásilo; poslancové čeští ale chtěli Strobacha na stolec předsedův vznesti. Smolka byl skutečně zvolen, ač jen většinou 7 hlasů. Ve druhém shromáždění 27. listopadu jednalo se o čtení a uznání protokolů sněmovních za říjen, tedy také o uznání celé říjnové a nehrubě zákonné doby sněmu, doby to, kdežto volnosť rokování takového stupně došla, že čeští poslancové museli na rychlo prchnouti, nechtěli-li svůj ži-

vot v rukou rozsápané lůzy vydechnouti. Z tohoto stanoviska považoval věci Rieger, když svou ostrou, od nepřátel a vůbec od Němců tak vášnivě a jízlivě tupenou řeč proti čtení oněch protokolů počínal. „Nejsou to protokoly sněmu, pravil, neboť nebyly sestaveny v úplném a svobodném rokování. — — Nebyl jsem přítomen a nemohl jsem býti, neb osobní mé bezpečnosti jako svobodě mého mínění hrozilo nebezpečí. Řekněte mi snad, že jsem mohl na svém místě vytrvati, že by se mi nic nebylo stalo. Bože uchovej, pravé nic, aneb zajisté aspoň právě tak málo, jako Latourovi; byli by mne přivedli nanejvýš do postavení, kde bych své mínění nebyl mohl vyslovit, a to by bylo nepřímé vzdání se mandátu mého. Proti tomu se ale moji voliči jednohlasně opřeli. Byl jsem na sněm poslán, ne abych se mečem zájmů své vlasti zastával — nikoli, měl jsem je ústy a hlavou hájit a hl... y bych byl snad velmi snadno pozbyl, trvaje ještě déle ve Vídni a já nejsem z oněch, kteříž myslí, že člověk může ještě pokojně a svobodně rokovati, když již hlavy pozbyl. — Ci myslíte, pánové, že bych se byl mohl odvážit na obranu bohatýrského, svobodomyslného reka Jelačiće po 6. říjnu tak, jak jsem to činil před 6 . . ? (velký nepokoj a pokřik). Pánové, rozvažte důležitosť svého nynějšího rokování; přijmete-li tyto protokoly co protokoly sněmu, uznávate také revoluci 6. října, uznáváte vše to, co následkem této revoluce bylo usneseno. — — Nechci tvrditi, že ve Vídni nikdo své mínění svobodně vysloviti nemohl, ale jistě tak nečinila velká většina sněmu, neb mnoho poslanců nebylo přítomno pro tuto příčinu. Takřka celé království České nebylo zastoupeno a sice ne toliko Češi, také Němci z Čech poslaní; také poslancové Tyrolští a velká čásť z ostatních zemí. Nuže, buď odešli tito poslanci z pouhé zbabělosti, nebo z přesvědčení, že nemohou svobodně rokovati. Moji krajané mne mají za muže dosti statečného, vyznávám ale rád, že jsem nikdy neměl tolik srdnatosti, abych se byl postavil sám a sám proti ozbrojeným massám lidu neřkuli jako jiný kollega můj (Borroš) jenž prý se opřel sám 800 Svornostníkům, ač jich pokud vím nebylo nikdy více dvou

sét. Obdržel jsem velmi zvláštní důkazy o své bezpečnosti a svobodě mínění a předce jsem nerodil zůstati ve Vídni. Ve stejném postavení bylo mnoho mých soudruhů. Národ náš uznal za dobré co jsme učinili, chválil náš odchod, vyjádřil se sterým způsobem, že nálezům učiněným ve Vídni v takovýchto poměrech a bez nás, nechce přiznati a nepřizná platnosti pro království české. — Všude slyšena výčitka, že členové říšského sněmu, kteří setrvali ve Vídni, tímto svým setrváním živili vzpouru a dali jí takto jen zdánlivou oprávněnosť, neb lidé, kteří bojovali proti knížeti Windischgrätzovi, bojovali v domnění poctivém, že jednali rozkazem sněmu a tím se stalo, že neštěstí zastihlo tisíce. — Pánové, důstojnosť říšského sněmu toho žádá, aby prováděl své nálezy ve vší důslednosti a neupustil od toho, na čem se jednou platně usnesl. Jest-li tomu tak, nenahlížím, jak mne můžete na tomto místě trpěti? Uzavřelif jste ve Vídni, že poslancové, kteříž Vídeň opustí a v 10 dnech se nevrátí, ztratí svůj mandát. Nuže pánové, uzavřete i dále, že já a všichni poslancové, kteříž se po 10 dnech nevrátili, musejí sněm opustit a že budou nové volby vypsány. Myslím sice, že by i provedení tohoto nálezu jiného výsledku nemělo; budiž však, jednali byste aspoň důsledně. Račte dále uvážit, že ve Vídni uzavřeno, nevpustiti vojska do Vídně, uzavřeno, že kníže Windischgrätz jedná nezákonně a následovně buřičsky, když proti nálezu sněmu město obléhá. Nuže, pánové, jak můžete trpět, že tentýž kníže Windischgrätz ještě dnes ve Vídni mešká? (Smích.) Kdyby onen nález platil, musili byste předkem důsledně na to doléhati, aby ministerstvo veškerou vojenskou mocí svou se obořilo na tohoto buřiče, vyhnalo jej z Vídně a osvobodilo podmaněné město. (Potlesk s pravice, sykot s levice.) Pánové, nic nad důslednosť! Víte, ze kníže Windischgrätz dal náčelníka Vídeňské vzpoury Messenhausera odpraviti, nezpomínaje několika jiných. Nuže, Messenhauser tento byl chrabrý muž a zasluhuje všecku česť jako muž, nebo bojoval statně za svou věc. (Posl. Prato: Je mrtev.) Ano je mrtev, zahynul za věc svobody, neboť zahynul, protože jednal na rozkaz výboru bezpečnosti,

byv říšským sněmem ustanoven; jestli tedy tento Messenhauser byl práv, chráně statečně město, jestli dostál své povinnosti občanské, jakž, není pak kníže Windischgrätz sprostým vražedlníkem? (Volání: Ano!) a není to nyní vaší první, nejsvětější povinnosstí, abyste dolehli na odpravení tohoto sprostého vraha náhlým soudem? Ba ještě více, pánové, vy, kteříž uznáváte Vídeňské poměry ve vší důslednosti, vy musíte pánům, uprchlým do Mnichova, Pešti a jinam, kde mní nalézti bezpečnosť, za spůsobení oné vzpoury díky národa vysloviti! Musíte padlým obětím pomník postaviti, neboť jsou obětí svobody, musíte jejich vdovám a sirotkům přiměřené platy ustanoviti, jak to činili Francouzi po dnech červencových. Vždyť padli za svobodu a děkujeme jim výsledky vzpoury 6. října, výsledky to, kteréž budou-li se ještě množit, nás záhy tam dopraví, kde jsme stáli před 13. březnem. Pánové, uvažte, kam to povede. Z pouhé theorie dá se ledacos dokázati. Ale, jsou věci, jichž nenaleznete v žádném slovníku, v žádné knize, ani v náukách politických, věci, jichž nenaleznete v žádném slovníku, ani v tom Rotteckovu, kterýž předce bývá nevyvažitelným pokladem politické moudrosti pro mnohého slavného poslance. Pánové, jsouť to mohútní činitelé poměrů, kteří v politice často více dokáží, než všeliké theorie. Takových činitelů slušno si všímati hlavně, nemá-li svoboda být svévolně do nebezpečí uvedena a ten, jenž jich nedbá, jenž jich snad úmyslně nevidí, aby uvedl jiných do neštěstí, kteříž jeho vedení důvěřují, ten nechť to zodpovídá Já ale a přátele moji svalujeme se sebe odpovědnosť za vše, co učiněno a ujednáno ve Vídni, nechceme míti podílu v krvi procezené, ni v nevýslovném neštěstí Vídně, nesvedli jsme lehkověrnou mládež. Těžce spočívá vina na mužích, kteří šlechetného nadšení čackého lidu pro věc svobody zneužili k soběckým účelům, na nich, kteří tyto krvavé události svým ohavným chováním provolali: nechť se zodpovídají z toho před Soudcem, jehož moc dále sahá než moc knížete Windischgrätze a jenž i"oněch zná, kteříž tohoto unikli, ač snad větší vinou stíženi než ostatní. Nechtěl bych pod takovou žalobou před věčného soud-

ce vstoupiti, nechtěl bych odpovědnosť za všechny ony události na se vzíti. Mužové, kteří schvalují nálezy v té době učiněné, mohou to ovsem, ano, a vy pánové též byste vzali na sebe odpovědnosť událostí těch, kdybyste uznali všech těchto protokolů, co platně a po právě zhotovených protokolů říšského sněmu. „Dixi et salvavi animam meam!" Bouřlivý potlesk zahřměl sálem, když Rieger opustil tribunu; levice ústy Suselkovými nazvala jeho řeč přímým obžalováním, bylo ale již rozhodnuto, neboť při následujícím hlasování bylo čtení protokolů oněch zavrženo většinou 10. hlasů — Rieger byl vítězem.

Riegerovi a jeho přátelům nebylo ale dlouho těšit se z vítězství. Nastaly doby, v nichž se postavení pravice slovanské k vládě tak rozhodně změnilo, doby, které hlavně na Riegera uvalily podezření nedůslednosti. Známý již příznivec Riegerův mluví o tom takto: „Pýchu stíhá pád. Vyzývačná řeč Riegerova předcházela o málo dnů chvíli, kteráž jej vrhla s vrchole nadějí do propasti. Metaje onu řeč na levici a revoluci, nepochybоval ani dost málo o vděčnosti vlády k Slovanům, jimž předce děkovala seslabení vídeňského sněmu a povolení 100 milionů. Očekávaje pevně vítezství, tvářil se Rieger na sněmě co moc, zřídil slovanský klub, jehož členové skoro většinu ve sněmě tvořili a jimiž neobmezeně vládnul.*) Tu se ale odvrátilo ministerstvo od něho — vyšel zákon obecní, první předchůdce ustanovené již reakce, havran to, jejž Stadion ze své archy vyslal, aby vyzvěděl, zdali již je půda dosti pevna pro nové podniky starého systemu. K tomuto klamu přidružil se jiný, jenž byl Čechům osobní urážkou. Pražská národní obrana přijala české

*) Což je ostatně holá nepravda neb jednání slovanské strany závíselo od úrady ve slovanském klubu, kdež se přijímalo mínění, jež se zdálo moudřejší, neoh již pocházelo od koho koli a byli tu ovšem vedle Riegera mužové nemalé váhy a politické zralosti jako Palacký, Strobach, Havlíček, Brauner, Pinkas, Trojan, Havelka, Tomek, mnoha jiných ani nepřipomínaje, ježto si slávy své dobyli více na jiném poli, jako Preal, Tyl, Vinařický, Koubek a j. Pak tu byli z Moravy Dr. Pražák, Ohéral a Brázdil, Slovenci Dr. Doljak a Dr. Krajnc, Rusíni Saszkiewicz, Prokopczyć, Dalmatinci Petranović a Ivicević.

velení, toliko v jediné setnině žádali Němci zavedení své řeči. Této náramné menšině dalo ministerstvo za pravdu a rozhodlo, že musí být velení německé, neb mohlo by se prý stát, že by národní obrana konala služby společně s vojskem a pak že by nesměla mít rozdilného velení. Toto rozhodnutí přimělo Riegera k obratu, tak že se přidružil se svými stoupenci k levici, proti níž posud tak urputně brojil.“ (E. C.) *) Mezi tím, co se tyto změny v postavení stran děly, pracoval výbor ústavní, k jehož předním členům vedlé Palackého Rieger náležel, pilně o základních právech a blížila se rozhodná doba veřejného rokování o nich.

Jak známo předcházeli rokování veřejnému soukromné porady poslanců v klubech utvořených dle národnosti nebo stejných náhledů politických; takovým předběžným jednáním o důležitějších předmětech zabráněno poněkud zbytečnému plýtvání slovy, jimž se na sněmích tak mnoho drahého času mařívá. Z těchto klubů byl nejčetnější a nejmocnější ovšem klub slovanský, jenž skoro ve všech důležitějších otázkách většinou vládnul a tud ž rozvinující se vládě Bachově a jeho žurnalistickým náhončím velmi nepohodlný byl, jmenovitě, když se pravice s levicí spojila a společně na ministerstvo dorážely. Zvláště slovanskému klubu vytýkáno od jeho nepřátel, že despoticky nad míněním svých členů vládne. Ovšem musil každý, kdo k jistému klubu náležel, s ním hlasovati, kde ale mínění jednotlivcovo náhledům celé strany ostře se příčilo, oznámil to jednoduše vybradiv si svoje mínění a strana se naň více nespolehala, a taková musí býti taktika stran všude, nemá-li se sněm rozděliti při hlasování na množství stran, čímž se státi může, že se přijme návrh většinou, který jí v skutku nemá, poněvadž pak časem nic jiného nezbývá. Taková byla tedy disciplina slovanského klubu a věru nenahlížíme, proč by se jí bylo tolik poslanců podvolilo, kdyby jejich osobné mínění kdy byla despoticky řídila. Ostat-

*) Rieger a celá pravice stála pořád důsledně o pravou a poctivou konstituci, ještto ministerstvo čím více cítilo síly následkem úspěchů, vždy menší ochotu ke sněmu a svobodě ukazovalo. Jen proto octla se pravice v oposici.

ně síla a moc každé politické strany visí od důkladnosti jejího vnitřního zřízení, a od svornosti jejich jednotlivých členů. V klubě slovanském náleželo Riegerovi, co nejvýtečnějšímu řečníku strany vedlé Braunera, Palackého, Pinkasa, atd. skvělé místo. K němu se i mnohé okresy české s radou obracely, koho mají za poslance volit, když vystoupením dřívějšího poslance neb pro jinou příčinu bylo nějaké místo uprázdněno.

Výbor pro vypracování ústavy zvolil za referenty o základních právech Riegera a Dr. Heina, nynějšího c. k. presidenta sněmovny poslanců v říšské radě. Riegerovi připadl referat hned po všeobecné debatě o úhrnu základních práv těchto a pak o prvním paragrafu, jenž zněl: „Všecka moc ve státu pochází z lidu.“ Ministerstvo vidělo v tomto paragrafu útok na základy monarchické soustavy a ve schůzce sněmu dne 4. ledna 1849 po přečtení základních práv jal se ministr hrabě Stadion v delší řeči tento názor ministerstva odůvodňovati a sněmu velmi zřetelně na rozum dávati, aby zavrhl onen paragraf. Tento příkrý útok ministerstva na svobodu a práva sněmu potkal se s všeobecným odporem a náhle obrátil zas pozornosť obecenstva k ústavodárnému sněmu, kterýž byl již na polo zapomenut a vlastní slabostí umírati se zdál. Ve schůzce sněmu dne 8. ledna přednesl Pinkas návrh, ve slovanském klubu učiněný a 177 podpisy opatřený, aby sněm prohlásil, že lituje onoho vystoupení ministerstva proti prvnímu paragrafu základních práv, vyhražujíc si úplnou svobodu svého mínění. Návrh Pinkasův byl 196 hlasy proti 99 přijat — ministerstvo se potkalo poprvé s rozhodným a důstojným odporem sněmu, jehož česť byla opět zachována. V téže schůzce hájil Rieger co referent návrh výboru v jeho celosti proti rozličným námítkám některých poslanců velmi rázně a důvtipně. Podáváme tu některá místa z jeho řeči: „Výbor ve své skromnosti nechtěl se dáti v obšírnější vypisování všech přirozených práv člověka a občana; přijal pouze ona základní práva jimž obyčejně platí útoky vlád. Pan poslanec *Kremžský (Wildner)* jim vytýká, že nejsou dosti *rakouská; nuže připouštím*, že ta námitka je podstatná,

litují toliko, že bystrý důmysl a neobyčejné, čistě rakouské vlastenectví poslance Kremžského ještě nebyly sněmovně známy, když volila výbor ústavní, neb za pomocí jeho důmyslných důvodů byla by základní práva nabyla tvaru jiného, mnohem rakouštčjšího; nejspíše by pak zněla následovně: §. 1. Především měj každý na rakouské půdě žijící občan rakouské vědomí. (Všeobecný smích). §. 2. Každý Polák, Čech, Italian, Maďar budiž hned jak se narodil do proudu věčného zapomenutí ponořen, aby zapomněl, že tisícileté dějiny jeho národu jsou starší, než dějiny sjednoceného císařství rakouského. (Potlesk, sykot.) §. 3. Hned jak se narodí, budiž každý rakouský občan, či dle náhledu p. poslance lépe: každý Rakušan, aby se státu neztratil, na způsob mýtních šraňků černožlutě obarven. (Smích, potlesk a sykot). Dále vytýká p. poslanec ústavnímu výboru, že v jeho základních právech všelikou soustavu pohřešuje, mysle, že výbor při pořádání základních práv paragrafy do sýta hodil a některý z nich jen ledabylo vyňal. Tu musím litovati, že p. poslanec v tomto ohledu tak krátkozrakým je, an lesu pro samé stromy nevidí. Nechci ukazovati na pořádek (skoro tentýž) v základních právech jiných ústav, aniž na základní práva frankfurtská, ana by mi to snad některá strana za zlé pokládala. (Všeobecný smích a potlesk). Nechci také o berlínských mluviti, neb jsou oktrojovaná a znám se k tomu, že si v oktrojovaných ústavách pramálo libujt. (Potlesk). Naše základní práva ovšem mají soustavu, jen p. poslanec jí nevidí. — Výbor ústavní dokonce nehodlal základními právy rakouské vědomí utvořiti, nechtěl docíliti, aby následkem jich každý se **Rakušanem** býti cítil, nýbrž chtěl základními právy toho dosáhnouti, aby v Rakousku příště se každý **člověkem** cítiti mohl. Takový byl názor náš a proto si přejeme, abystc i Vy, pánové, základní práva tak přijali, jak je Váš výbor sestavil; kdyby ale tato základní práva měla podstatně skrácena býti, pozná se velmi brzo každý v Rakousku býti toliko Rakušanem, nikoli však více svobodným člověkem.“

V podrobnějším rokování dne 9. ledna mluvili Ulepič, *Selinger*, Demel, Smreker a Wildner proti prvnímu

paragrafu, vítězství ale již již se klonilo k jeho obhajcům, k nimž náleželi Borroš, Pitteri, Hein, Szábel, Brestel a Suselka. Vlastní rokování se mělo 10. ledna ukončit, z ostatních řečníků zvolen tedy nynější ministr Lasser, aby proti a Löhner, aby pro onen paragraf mluvil. Po nich jal se Rieger hájiti názor ústavního výboru, což bylo jeho povinností co zprávodárce. Rieger mluvil přes půldruhé hodiny, jeho řeč byla úplně improvisována, viděli jsme sami koncept k ní, záležející ze řady jednotlivých tužkou psaných slov, jež sloužily řečníkovi za připomenutí předmětův, o nichž mluviti si byl umínil. Nicméně ale bujný proud myšlének Riegerových unesl celé shromáždění, levice celá blažena tleskala svému dávnému nepříteli, pravice tonula v rozkoši, ba i ospalé černožluté centrum probralo se trochu ze svých mdlob a vzdor nelíbým pohledům ministrů tleskalo — svoboda řeči byla na sněmě opět a na vždy proti ministrům uchráněna. Náhle do sněmovny zavítal nový, jarý duch a když Rieger domluvil, ulevila si rozkoš sterých srdcí v dlouhém, bouřlivém jásotu, v ohromném potlesku, jen ministři byli odvážným, vítězným útokem zaraženi, neboť prohlížeje jejich počínání odkryl Rieger jejich úmysly k utlačení svobody a rozpuštění sněmu veřejně a varoval, aby rádcové koruny nedali poskvrniti slova císařského, dokládaje duchem prorockým nadšen, že, jestli ministerstvo tento sněm rozežene, bude důvěra národů k vládě ze svých základů vyvrácena a že bude těžko jednou opět svolatí sněm říšský, zvláště sněm, jejž by i Uhři obeslali. Aby čtenářové naši se přesvědčili, že neplýtváme planou chválou, podáváme tuto nejslavnější řeč Riegerovu úplně, neb jen tak lze poznati tu vznešenosť, prudkosť, hloubku a úžasnou sílu myšlének v ní proudících, kteréž se jako vítězné sbory našich praotců shlukly okolo posvátného tábora svobody, hájíce jej před útoky a úskoky přátel soumraku. Tato řeč je skvostnou korunou, zdobící Riegera nesmrtelnou slávou a skvěle vyvracující hanebné podezřívání našich nepřátel, které Riegerovi i upřímnou svobodomyslnosť upírá. Slyšme však Riegera:

„Pánové! Váš výbor tímto paragrafem nechtěl říci

víc, než že státní moci v svém původu od lidu vycházejí; tím tedy řečeno není, že i přítomně ještě přináležejí výhradně lidu; že původně vyšly od lidu, měl výbor za nutné vyřknouti výslovně, neboť zásada tato je zásada svobody lidu, je zásada ústavy. Jako světlo božské rozumu lidského má jen jeden původ, ducha světa, tak má i svrchovanosť, nejvyšší mocnosť ve státě, též jediný původ, jediný pramen, a ten jest: veškerý lid. Papršlek, byť se i rozdělil na barvy rozličné, přec původem a bytností vždy jen týž jeden zůstává. Ti, kdo dvojí pramen svrchovanosti přijímají, nečiní tím vděk monarchii konstituční. Dle jejich náhledu není pak více svrchovanosť nejvyšší mocnosť v státě původní jednotou, pak není než mechanická smíšenina, zevnitřní spojení dvou samostatných těl, aneb chcete-li, jak se přede mnou ctěný p. poslanec obrazně vyjádřil, sňatek dvou samostatných osobností svrchovaných, sňatek, který však již v pádu sporu připouští i rozvedení; a jak si v případu takového rozvedení svrchovanosť lidu pomůže bez svrchovanosti dědičného práva, mohu si představit, ale nepotřebuji okazovati na Bourbony a Wasy, bych dolíčil, jaký žalostivý úkaz jest svrchovanosť dědičná, jak mile se vytrhne ze své jediné, své pravé půdy, z půdy svrchovanosti lidu, v kteréž jediné má svůj původ, své kořeny. Nedá-li se tedy zastávati, žeby dvojí prumen svrchovanosti byl, nezbývá nic jiného, nežli přijmouti jeden nebo druhý z jmenovaných zde pramenů. Musí se přijmouti, že svrchovanosť základ a původ svůj má v dědičném právě rozeného mocnáře, anebo se připustiti musí, že se zakládá ve společné vůli lidu. Ministerstvo naše přistoupilo k náhledu, že svrchovanosť základ svůj má v právě dědičném, že právo dědičné mocnářův jest jediný, posvátný a neodcizitelný pramen svrchovanosti. Jestli tomu tak, táži se vás, pánové, jak může býti obmezena monarchie, poněvadž každé obmezení jest částečné odcizení; táži se Vás, pánové, když pramen tento jest neodcizitelný, může-li mocnář některý díl svrchovanosti své, díl zákonodárné moci přenésti na říšský sněm? Patrno tedy jest, je-li pramen neodcizitelný, spočívá-li svrchovanosť vždy a věčně v plné své dokonalosti v mocnáři, že lid nevykonává žádného vlastního práva, nýbrž jen samá práva od panovníků jemu pro-

půjčená, že žádný říšský sněm, že žádný zákonodárný sbor není nic více a méně nežli státní rada, která tak dlouho ouřaduje, pokud se právě mocnářovi libí. Pánové, přiznati se musím, tento náhled ministerstva, tato konstituční theorie má alespoň jednu neodmluvnou přednosť, totiž že jest nová; i litovati musím, že ministerstvo naše neohlásilo tento náhled svůj v důkladném theoretickém odůvodnění učenému světu. Bylo by to mohlo sloužiti ku vzdělání všech konstitučních starověrců v Anglii a v jiných zemí, kteří o věci této dlouho v temnosti byli. Podle tohoto náhledu ministerstva není stát nic jiného než pouhý obyčejný dědičný statek rodinný, snad zavázaný svazky fideikomisů, (svěřenství) s tím ustanovením, aby požívání svrchovanosti připadlo vždycky prvorozeni. Pak jest zcela přirozené, že i národové takového státu nejsou nic jiného nežli pouhý fundus instructus rodinného hospodářství, který poslední držitel asi tak jako ruský velmož svůj statek s tolika tisíci a tisíci duší prodává, zastavuje anebo daruje, jak se mu právě líbí. Theorie tato byla i také skutečně prováděna; připomínám toliko na Braniborsko, které císař Sigmund domu Zollernskemu za jistou sumu peněz v zástavu dal. Je-li však náhled tento přiměřený důstojnosti svobodného národu, osvícenému ponětí věku našeho o bytosti a o povoláni státu, to rozhodnouti bohdá těžké nebude. A přec je všechno to pravdivé, pravý-li jest náhled ministerstva, že svrchovanosť původ svůj béře jediné v dědičném právě mocnářově. Vidíte, pánové, že zásada od ministerstva našeho vyslovená v důsledcích svých vede nevyhnutelně k absolutní monarchii; náhled výboru vašeho byl jiný, náhled jeho byl, že nejvyšší mocnosť, že všechna moc v státu prvotní svůj počátek má v lidu, že lid ze svobodné své vůle částečně vložil moc tuto na mocnáře, že ji vložil dědičně na jeho rod k vlastnímu prospěchu a k většímu upevnění vlády. Pánové, na vás jest voliti! Přiznati se k zásadě ministerstva, jest tolik co vysloviti absolutní monarchii; přijmouti zásadu výboru, znamená uznati důstojnosť lidskou, prohlásiti svobodu lidu, vysloviti, že ústava, v jejímžto čele stojí zásada tato, základ svůj má ve svobodné vůli lidu, v přesvědčení jeho o prospěšnosti a spasitelnosti monarchické spůsoby vlády: slovem, že ústava jest svobodná, že jest

pravá konstituce. Ministerstvo učinilo proti zásadě této ještě několikero jiných námitek; vyslovilť mezi jiným náhled, že moc vykonávací přísluší celá a výhradně mocnáři. Již poslanec Žatecký přede mnou ukázal na to, že v státu konstitučním nemůže vládnouti žádné ministerstvo, které nemá pro sebe většinu lidu, a toť jest důkaz, že také lid má nějaký, alespoň negativní vliv na moc vykonávací; ale jest ještě jiný důvod. Má-li mocnář mocí svého vlastního práva sám výhradně celou moc vykonávací, a dává-li ji vykonávati svým ministrům, vyprosím si odpověď na skromnou otázku, co vlastně znamená odpovědnosť ministerstva před národem? Má-li ministerstvo celou vykonávací moc jen od mocnáře, pak se dopouští neslušného osobování každý zákonodárný sbor, který je k odpovědnosti poháněti chce. Zdáť se téměř, že ministerstvo, soudíc podlé jeho osvědčení, rádo by chtělo obejíti odpovědnosť. Jiný náhled ministerstva jest, že národ nechce, aby se zásada ťato vyslovila. Táži se vás, pánové, kdo vůli lidu vyslovovati povolán jest? Nemyslím, pánové, že ministerstvo, nýbrž svobodně vyvolení důvěrnící lidu. Nesedí ve sněmovně této 380 mužů pouhou náhodou smetených; nás všechny sem povolala důvěra lidu, abychom vyslovili žádosti a potřeby jeho, a ministerstvo nám nemá v tom nadbíhati, nemá lid děliti od jeho zástupců; jest to neobyčejný, v konstitučním státě neslýchaný způsob. Ministři, kteří všichni ani nejsou poslanci, z nichž oni, kteří poslanci jsou, ještě ani nevědí, mají-li, uvázavše se v státní ouřady, ještě důvěru lidu, mohou nejméně vystupovati proti zástupcům lidu a říkati jim: My lépe známe žádosti národu nežli vy! Zdá se, pánové, že se chce souditi o přáních národův podle smýšlení města Vídně. Já jsem za času, kde panující smýšlení ve Vídni bylo takové, že všechny zákony a pořádek tlapati si důvěřovali, já jsem za takového času řekl, Víděň že není Rakousko, a obecné mínění, smýšlení města Vídně že není výraz smýšlení celého Rakouska. Opakuji to v tomto okamžení. Ano, panové, ono nízké udavačství, ona hnusná otročivosť, která se tam v okamžení tomto roztahuje pode stínem děl, není smýšlení celého mocnárství, není mínění národů rakouských. Pánové, ministerstvo tvrdilo, prohlásilo, že se věta tato vyřknouti nemůže z té příčiny, poněvadž

by nebezpečným spůsobem mohla býti zneužívána. Pánové, větou touto dokáži nesmírně mnoho, dokáži Vám, že se jídla na způsob turecký holýma rukama musí jísti, neboť, pánové milí, nůž jest nebezpečný nástroj vražebný, kterého se snadno ke zlému užívati může. Dokáži Vám, pánové, že musíte, chcete-li býti opatrnými, v tomto sále zmrznouti, neboť topiti nesmíte; oheň jest nebezpečný živel, který lidi a věci může stráviti, ba i vás v popel obrátiti. Pánové, důkazy těmito, z možného zneužívání vzatými, přijdeme velmi daleko. Vystříhám Vás, abyste nepřijímali větu tuto. Připomínám Vám, že absolutismus a sluhové jeho touto větou ,o vystříhání-se možného zneužití po staletí odejímali národům všechna práva jejich, že jim z této příčiny možného zneužití odňali svobodu tisku, právo spolčování, právo k oučastenství v zákonodárství, zkrátka, že jim odňali všechny svobody. Že se to i nyní státi může, toho důkaz leží ve včerejším rokování. Ministerstvo chtělo jen, aby se sada tato vytrhla, poněvadž pod její korouhví spáchány byly zločiny; p. posl. Selinger nás dokonce varoval před svobodou, připomínaje nám, abychom si zpomněli, jaké zločiny již byly spáchány ve jménu svobody. Ano, milí pánové, podle náhledu p. posl. Sternberského bylo by nejlépe, abychom zrušili také svobodu. Ba, milí pánové, ještě více. Nadějiť se od posl. Sternberského, že v náhledu svém zůstane důsledným. Sotva kde větší zločiny byly spáchány nežli ve jménu Božím; posl. Sternberský jsa důsledným, jistě také učiní návrh, abychom jako první francouský ústavodárný sněm zrušili Boha, poněvadž k nebezpečnému zneužívání snadno příčinu zavdati může; ale bojím se, že posl. Sternberský bude pak u velikých nesnázích se svou theorií o „Boží milosti.“ Neboť kdež vezme pak k tomu Boha, když jej byl dříve zrušil? Pánové, rád bych Vám byl ušetřil široký rozbor rozličných theorií státního práva, poněvadž ale již jiní řečníkové v tom začátek učinili a na theoriích těchto stavěli důkazy proti návrhu konstitučního výboru, tuť musím přirozeným spůsobem pustiti se do probírání jejich, abych je mohl objasniti a vyvrátiti. Nejprvé počnu u posl. Werftenského, který nám v dnešní své řeči ostrovtipným vedením důvodů, kde při každé sadě za potřebné uznal napřed ohlásiti, že to pro Bůh

žádné vlasotepství není, dokázal, že stát není nic jiného nežli výsledek nevyhnutelnosti. Celý obsah hlubokomyslné této věty není jiný nežli jednoduchá myšlénka: že stát proto je, poněvadž jest! — On pravil dále, stát že je požadavek praktického rozumu; ale i první naše sada, že „všechny moci přicházejí z lidu," jest požadavek praktického rozumu. Vyšel-li stát z rozumu a ne z lidu, ptal bych se vás rád, kde ležel tento rozum? Ležel-li snad v tom, co z několika liber zlata uděláno a několika drahými kameny ozdobeno nazývá se korunou, nebo snad v té měkké lenošce červeným aksamitem potažené a zlatem obroubené, která se nazývá trůnem? Nikoli, rozum tento byl právě v lidu, a vyšel-li z rozumu lidu stát i se svými mocmi, tedyť právě státní moci vyšly z lidu. Posl. Werftenský dokazoval dále, že moc nemusí právě pocházeti od toho, komu naproti se vykonává; na důkaz toho uváděl moc vychovávací. Pravil, moc vychovávací že jest sice pro děti a v prospěch dětí, od dětí ale že nepochází. Panování, které nepochází od opanovaného ze svobodného svolení člověka svobodného, nachází se podle mého náhledu toliko při násilí, kromě toho ale pokud vím jen ve velmi málo výminkách; nachází se u dětí, u lidí blbých a u šílenců. Připustí-li mně p. posl. Werftenský, že národové rakouští jsou děti, blbí a šílenci, pak chci milerád i já také připustiti, že státní moc nepochází z lidu. Přistupuji k náhledu jiného řečníka; jest to náhled, dle kterého nejvyšší moc v státu jest jako majetnosť jisté rodiny, že jistí lidé přicházejí na svět s bezvýminečným neobmezeným právem panovati nad miliony proti jejich vůli a na vzdor jejich vůli. Ano, pánové milí, pravda, theorie tato je alespoň jednoduchá, velmi sprostá, ku přijímání a zastávání ji není sice třeba mnoho rozumu, ale mnoho víry, velmi mnoho víry, pravé slepé víry! Že tomu tak, cítilo se snad již od jakživa, a z příčiny této uznalo se za potřebu, aby toto rodiště absolutní monarchie vypadalo velebněji, rozepnouti nad ním nebesa, jako byl působ nad ložemi ve středověku. Ale jak se moda vůbec mění, sešlo z těchto nebes, a lid nedrží již mnoho na ně. Věta tedy, že všechny moci vycházejí z Boha, že dědiční panovníci vykonávají je z Boží vůle a z milosti Boží, velmi krásně by slušela do katechismu, ale

ve vyznání víry zralého státníka, dospělého, politicky dozralého národu jest, ať dím mírně, velmi sprostná. Z této křesťanské sprostnosti důsledně vyplývá, že každá dědičná vláda, dobrá i špatná, svobodomyslná i násilnická, jest z Boží milosti a skrze vůli Boží; ze sady této plyne ale také důsledně, že každá revoluce, byť i proti nejhanebnějším tyranům zdvižena byla, jest nedovolená, že každá proměna v ústavě státní, každá proměna v dědičné posloupnosti jest vzpoura proti vůli Boží. Když císař Matiáš sehnal s trůnu císaře Rudolfa, jednal patrně proti legitimitě, proti dědičnému právu tohoto mocnáře, jednal patrně proti vůli Boží; a přece snad byl právě císař Matiáš ten, který v čase tak bouřlivém zachoval naší dynastii korunu. Když v zemi některé nastoupiti má na trůn mocnář, který naprosto jest neschopný, povolává se buď z usnešení říšského sněmu buď z usnešení rodinné rady nejbližší nápadník k následnictví. A to jest opět vzpoura proti pořádku Božímu, to jest opět zločin proti svrchovanosti dědičného práva, proti legitimitě; agnat, který na místo jeho nastoupí, nazývá se sice opět z Boží milosti, ale přece jest a zůstane samozvancem. Ano, pánové! těžko je říci, jak vlastně tato legitimita vzniká, neboť kdyby byl Kromwell statečné syny míval, kdyby se mu bylo podařilo, založiti dynastii, seděli by následníci jeho nyní rovně dobře na trůnu anglickém, nazývali by se rovněž tak z Boží milosti a byli by držáni od celého světa za legitimní, a přece byl Kromwell samozvanec. Potomci nebyli by méně legitimní než následníci jiných panujících rodů, které rovněž usurpací na trůn přišly. Ukazuji na Karolingy, na Karla Velkého, jehož předkové skrze majordoma došli k panování ve Francké říši, usurpací proti svrchovanému a legitimnímu rodu Merovingův. A chcete-li mít příklad z nejnovějšího dějepisu, nesedí-liž Bernardotovec na trůně švédském „z Boží milosti“ a legitimně, a dědičná svrchovanosť Wasův dlí u vyhnanství? Pánové, že sám Bůh se zachováním svrchovanosti a legitimity nebere to tak přísně, dokazuje to, že každý je legitimní a svrchovaný, kdo má vůli svého národa pro sebe anebo moc. Pánové, křesťanská tato theorie vede k dalším ještě důslednostem. Dle této theorie, kde se děje všechno z vůle Boží, je také všechno dobré. Dle této theorie je panování JMsti. císaře

Nera I. z Boží milosti dobré, ano i revoluce a republika francouská je dobrá, a Ludvík Napoleon sedí z Boží milosti na presidentské stolici Francie; neboť bez vůle Boží nespadne u nás žádný vrabec se střechy a žádný vlas se hlavy naši, tedy také ne koruna s hlavy Bourbonův. Vím že theorie o Boží milosti není než theorie násilí revoluce. Příjde kdokoli a řekne: Já jsem nástroj Boží! a má-li k tomu moc, vůli svou provésti, je i on z Boží milosti. A kdyby se bylo povedlo Košutovi, proraziti nadvládu maďarského plemene nade druhými národy, jinak by věci stály, rakouská armáda nebyla by v Buda-Pešti, již nyní slyšeli bychom o Ludvíkovi z Boží milosti, z rodu Košutův. Že tomu tak není, není překaženo rodem Habsburským, ale je to překaženo výhradně a jediné vůlí národův rakouských, vůli národův uherských, jenž nechtěli přijmout nadvládu maďarského plemene; je to překaženo námi, jenž jsme dali peníze i muže, abychom drželi dynastii. Pánové, je-li pravda, že všechna moc je v mocnáři, že dědičné právo jest jediný nezadatelný pramen vší mocnosti ve státu; pak se Vás táži, k čemu vlastně my zde sedíme? Dle tohoto náhledu jsou všechny svobody, které máme, které dostaneme, nic než pouhá milosť a dar našeho panovníka, který s díkami přijmouti musíme, a všeliká ústava musí býti dobrá, a byť byla tak špatná jako darovaná charta v dubnu (1848). Ano já jdu i dále. Ptám se vás dokonce, k čemu se vůbec namáháme utvořiti ústavu? Ponechmež to vůli Boží, vítež, co Bůh činí, že dobře činí. Náhled tento je zcela křesťanský, velmi křesťanský, ale já chci proti němu postaviti jiný, který neméně je křesťanský, totiž theorii svobodného sebe určování člověka a národů. Bůh dal člověku svobodnou vůli, aby duchovní i tělesné dobré své podle nejlepšího vědomí svého, podle sil svých vyhledával. On se nám všem dal stejně svobodně naroditi, on nestvořil pány ani otroky, on nám všem dal svobodu, bychom vstupovali do spolků, společnosti, států atd. Původ vší moci, všeho panství, pokud je po právu, jest jedině ve vůli svobodných národů, která se zjevila na počátku buď ve svobodné volbě anebo v mlčenlivém uznání toho, který se v radě nejmoudřejším, v boji nejstatnějším dokázal. Moc není původ práva; kdo na moc se odvolává, přisvědčuje, že moc druhá

mu toto právo každé okamžení vzíti může. Panovník, který se odvolává na svou moc, je despota; panovník, který spoléhá na vůli svých národů, jejž nese vůle lidu, je pravý, svobodný panovník. Přihlédajíce ku pramenu státní moci, shledáme, že tomu i také historicky tak jest. Berte to jak berte, věc zůstane vždy tatéž, panství povstalo ze svolení svobodných lidí, z přenešení. Když staří Němci na plecech svých vyzdvihovali knížata svá, když staří Slované na sebraném sněmu národním radostným provoláním muže důvěry své povolávali na stolec knížecí, nebylo-liž to přenešení se strany lidu, nebyla-liž to smlouva, že vyvolený takto kníže vládnouti má podle starých právních zvyklostí národu, podle práv národu? Vždy a vždy byla základem smlouva. Nepožaduje každá smlouva písemné listiny, charty. I bez ní neméně právně platnosť má. Pravda ona, jakkoli se proti ní odpor klade, zůstane přece vždy nezvratnou: Moci státní povstaly z vůle lidu, ony jsou jen k jeho prospěchu, ony trvají jedině skrze lid. Všechny theorie, které bojovaly proti pravdě této, nebyly s to, aby jí odrozumovaly. Pánové, pravda tato stojí tak skvěle na obloze rozumu, tak světle a třpytivě jako slunce, a osvědčení ministerské nezahalí tak lehce slunce toto, jako se měsíc na staré kulise zalepiti může kusem papíru. S pravdou touto se vede tak jako s onou starou pravdou, že se země točí kolem slunce. I pravda tato byla upírána od opatrných vrchností duchovních i světských, Galilei byl pro ni prohlášen za blázna, vržen do vězení, ba musel pravdu tuto odpřísáhnouti. Přijmeme-li onu zásadu do konstituce, budou ji moci z ní vytrhnouti, my ale řeknem s Galileim: „E pur si muove!“ *) Pánové, pravda tato není žádná školská theorie. pravda tato je plná významů a následků pro život praktický. Často a zle byla sice tupena od knížat, nohami tlapali knížata právo národův; odvolávajíce se na své legitimní dědičné právo osobovali si panovati svévolně nad národy, vyzývali národy, aby jim dokázali pravdu tuto, a těžce toho káti musili! Pánové! když se celý národ jednomyslně zdvihne v celé velebnosti hněvu svého, který smrtelník smí pak vystoupiti a říci: Já jsem rozený pán, tys narozen k poslušenství! Hněv národu jest vichřice mocná, od dechu jejího kácejí se trůny, koruny padají s

*) *A předce se točí!*

hlav pomazaných, a jako ohromná bouře prastarý dub, tak uchvátí hněv lidu prastarý kmen panovnický, vytrhne jej ze života a zavane jej do širé dálky jako lehký vrbí proutek! A od toho dne proutek tento nazývá se pretendentem! Pánové, kdož by při úkazech tak neodolatelně přesvědčujících chtěl ještě dokazovati, že moc nepochází z lidu? Přivedli další důvody pro náhled tento: pravili, zásada tato že odporuje dějům posledních dnů; mocnář, jsa do té doby neobmezený, v plném držení všech panovničích práv, postoupil prý částku jich dobrovolně lidu, lid že moc svou obdržel od mocnáře. Ano, pánové, dalek jsem toho, abych spouštěl s oka povinnosť vděčnosti k dobrotivému mocnáři, vím předobře, že císař Ferdinand dobrovolně rozdělil plnosť moci své se svými národy, ba že to učinil, aniž byl k tomu donucen přemocí nějakou. Proto předce ale nevěřím, žebychom k tomu nebyli mívali práva. Nebo myslili byste snad opravdu, že jsme nikdy neměli práva, požadovati svobodu tisku a spolkovní právo? že jsme nikdy neměli práva, požadovati oučastenství v moci zákonodárné? Vidíte, pánové, že co nám dáno bylo, nebylo pouhý dar. Bylo to toliko uznání nepopíraných práv lidu. Postavili se na půdu historickou a odtud namáhali se, vyvoditi právo svrchovanosti koruny. — Nuže! i já se postavím na půdu historickou. Historie rakouská není ještě tak stará, počítá se teprvé od roku 1804, ba vezmeme-li to přísně, neměli jsme posud jednotného Rakouska, vždyť má býti teprvé utvořeno. Chtějíce tedy mluviti o dějinách Rakouska, musíme hleděti na dějiny jednotlivých jeho národů, jednotlivých jeho zemí. Tu nám se objevují především dva veliké soujemy. Jest to soujem zemí koruny uherské a zemí koruny české. Pánové, mám za to, a nebude zde, kdo by pochyboval, že svrchovanosť v Uhřích nebyla u výhradném držení panovníkově, že se panovník o ni dělil se sněmem říšským, a víte všichni, že králové uherští na poli rákošském dostali korunu svou z rukou národu. Víte dobře, že také země české, Čechy, Morava, Slezsko byly dříve říší volební. Národ český povolal prvního svého knížete, praotce královské rodiny Přemyslovců, která v domě Habsburském po přeslici ještě květe, od pluhu na stolec knížecí. Císařové Ferdinand I.

sterstvo a sice ústy nynějšího ministra Bacha opětně vyřklo, že koruna uznává demokratickou, konstituční monarchii, že uznává majestátnost lidu na stejném stupni s majestátností trůnu. Což může slovo toto o monarchii demokratické znamenati jiného, nežli že mocnář chce mocnosť svou uznati za mocnosť od lidu pocházející, že jen skrz lid a pro lid panovati chce. Nebylo-li to náhled ministerstva, pak je výrok tento, ať dím mírně, pouhý eufemismus, a oni při těchto slovech kojili u sebe mínění, že 38 millionů občanů rakouských nemá míti jiného práva, nežli aby majestátnosť lidu sbírala drobty, které by spadly s bohatě opatřeného stolu dědičné svrchovanosti. Pánové, náhled ministerstva nynějšího nemůže pro nás býti rozhodný. Nejblíže příští ministerstvo bude snad míti jiný. Mínění ministerstva nynějšího nám dále nevadí, aby se vyřklo pravé přesvědčení ústavodárného říšského sněmu. Pánové, císařským manifestem od 16. května bylo právo k ustavení Rakouska přeneseno na národy rakouské; k tomu konci byli důvěrníci národů těchto povoláni do ústavodárného říšského sněmu, aby podle náhledu a podle nejlepšího přesvědčení svého ústavu dali. Jeho Milosť prohlásil později manifestem, že převahujícímu mínění národů svých vaditi nechce, jako to činí nynější ministerstvo! Ba my máme vyjádření koruny, které nám ústy ministra Doblhofa bylo sděleno, že J. Milosť chce hověti přáním národů svých, a že ústava má býti utvořena od sněmu říšského. Mandát tento, zplnomocnění toto nikdy a nijak nazpět vzato nebylo, ono po právu trvá ještě posud! My máme právo a povinnosť, přesvědčení svého netajiti, nýbrž vysloviti je tak jak jest. Nemohu nijak věřiti, žeby přesvědčení, které vyslovuje celá koruna, mohlo se příčiti znamenité většině sněmu. I vyslovujíc tuto důvěru svou, dokládám se opětně daným císařským slovem, oným vyjádřením koruny, které dáno bylo skrze ministerstvo Doblhofovo! a kdyby se to přece stalo, tedy v tom, že se koruna o původu své mocnosti nachází v omylu, neleží ještě žádný důvod pro nás, svobodné zastupitele lidu, abychom jí následovali v tomto omylu. Nám pánové, uložili národové naši. abychom utvořili ústavu, nehledíce na přivolení nebo nepřivolení jakéhokoli ministerstva; kdybychom k němu hleděli, zpronevěřili bychom se

zrovna mandátům svým. Pánové, dalek jsem toho, abych chtěl žádat, co nemožné anebo přemrštěné jest; půdu na které stojíme, dobře poznávám. Vím předobře, že nesáhá dále mandát náš než tam, abychom utvořili monarchii ústavní, ale vím také, že zásada v §. 1. vyslovená tomuto mandátu neodporuje, že se zásada tato velmi dobře spojiti dá se zásadou monarchie ústavní. Ano vím a dokázal jsem tuším, že právě tato zásada teprv poskytuje pravý důvod pro skutečně svobodné zřízení, pro pravdivou ústavu. Pánové, koruna vzala darovanou ústavu nazpět, aby dána byla nová, jakou si národové přejí. Kdyby ale ministerstvo nyní působením na poslance přivedlo sněm k tomu, aby dal ústavu jen podle vůle ministerské, pak by koruna nedůstojným způsobem hrála na schovanou s lidem, jemuž přece připověděla, že mu přenechá ustavení monarchie skrze zastupitele jeho, kdežto by mu nyní vnutilo náhled svůj. My pak bychom se připravili o důvěru vysílatelů svých, kdybychom nekráčeli podlé svého svobodného přesvědčení, nýbrž podlé náhledu ministerstva. Vždyť pak jsme neobdrželi mandátů svých, abychom opisovali ordonance ministerské! Kdybychom to učinili, nestála by důstojnost naše věru o nic výše nežli důstojnosť drába u slavného magistrátu, který uzavření, jež opatrná radda v tajných schůzkách učinila, lidu prohlašuje. Nemám pánové oumysl, odepírati váhu politickým událostem posledního času. Vím předobře že za námi leží den 6. Října se všemi svými smutnými následky. Ale vím také, že tím ani o vlas ztenčeno nebylo právo naše; vím, že my přes to všechno pořád ještě jsme sněm ústavodárný. Ještě o jednom důvodu musím se zmíniti, jenž úsudek mnoha poslanců určovati se zdá, bohužel musím říci, že se určovati zdá; jesti to důvod ten, žeby uzavření, kdyby učiněno bylo takové, jak je navrhuje ústavní výbor, nejen nedostalo potvrzení, ale jak se pověsť roznáší, žeby i sněm byl rozpuštěn. Tomu pánové nevěřím, žeby se vzaly nazpět slavné opětně dané přípovědi; pravím bez obalu a ohledu, byla by to věrolomnosť, které korunu naší nedržím za schopnou. Kdyby se to ale přece stalo, pak ovšem nemáme bodákův k ochraně své; my ustoupíme protože budem muset ustoupiti! My se nepřitulíme ouzkostlivě k sedadlům těmto, opustíme je s jasnou myslí, ale poneseme s sebou vědomí, že jsme podle sil konali povin-

nosti své, že jsme ničeho nezadali právům svrchovanosti lidu. Nebudem-li ale s to, bychom zůstali pravými svobodnými zastupitely lidu, pak budem klásti pod svou důstojnost, sloužiti ministrům pod škraboškou za marionety. Proč nemáme, pánové milí, proč nechceme vysloviti pravdu, kterou všichni nosíme v srdcích, o které zajisté skoro všichni jsme přesvědčení? Jestli ji nevyslovíme, jsme pokrytcové, neboť nemluvíme pravdu. Jestli ji vyslovíme a koruna ji nepotvrdí, nuž pánové, pravda zůstane přec pořád pravdou, a naše povinnost jest, vysloviti ji. Jestli toto neučiníme, budeme my vinni vzpoury proti ústavě, kteráž neobsahuje, co naše přesvědčení žádalo; my pak budem revoluci stále a stále nositi v srdcích. Máme-liž zamlčeti pravdu tuto, máme-liž jednati proti přesvědčení svému, máme-liž utvořiti ústavu zotročilou? — Což se nám, pánové, po rozpuštění může přihodit horšího, než žebychom dostali ústavu nesvobodomyslnou, — veřejně darovanou na místo tajně darované! Věc zůstane stejná! My neučiníme jako onen málomyslný, který jen ze strachu, žeby mohl být zastřelen, sám si život vzal! Máme-li dostati ústavu takovou která nesouhlasí s naším přesvědčením, má-li koruna to v úmyslu — pak nechť i koruna a ministerstvo z toho odpovídá samo před národy rakouskými. My ale cizím peřím zdobiti se nechcem, ale ani jména svá propůjčiti cizí slátanině. Je-li nám tak souzeno, nuže, nechť nás ten osud potká! — Nemá-li sněm říšský pravé přesvědčení své svobodně moci vyslovovati, lépe jest mu, aby byl rozpuštěn, lépe aby byl zabit před světem celým a veřejně do hrobu položen, než aby porušením a vlivem kreditu svého byl zbaven a podplacenými novinami otráven. Já však, pánové, ještě jednou opakuji, že tomu nevěřím, by sněm byl rozpuštěn; koruna naše je poctivá. Dané císařské slovo nezlomí! Neodvolávej se nikdo na jiné země, nenamítej se mi, že se to stalo také v jiné zemi. Pánové, v této jiné zemi byla hned po válce proti Napoleonovi dána přípověď, že se jí dá ústavní zřízení; neučinilo se, slovo královské stalo se předmětem posměchu v celé Evropě. Doufám, že ministerstvo naše k tomu raditi nebude a nepřipustí, aby i císařské slovo rakouské v Evropě uvedeno bylo v posměch. Pánové, dům Habsburský udržel se v bouřlivých dobách,

on mnoho ztratil, — ale jeden statek zachoval neporušený, ten jest jméno poctivosti, a toto i nyní nezlomí, zlomiti nesmí. Já řku dále, sněm že nebude rozpuštěn, neboť koruna je dobrá, ona tuze dobře ví, tím žeby pozbyla důvěry národů, a sice důvěry národů těch, kteří zde zastoupeni nejsou, mnohem víc nežli těch, kteří nás sem vyslali. Pánové, národové tito, kteří si skutkem svým i krví svou dobyli svobodu, národové, kteří ústavu, podíl ve svrchovanosti již od století měli — o národech těchto nemůže se říci, že se jim jedna část moci daruje z milostí císařské. Pánové, vyženou-li zastupitele lidu z tohoto sálu, těžko bude sezvati zastupitele oněch národů k druhému všeobecnému říšskému sněmu, pak ale také marná bude práce, pánové, ustaviti sjednocené silné Rakousko. Konečně ještě jedno řeknu: K tomuto kroku nemají žádného práva! Koruna přenesla právo, ustaviti monarchii, na zastupitele lidu; vezme-li právo toto nazpět, bude to vzpoura proti základu ústavy říše, jaká již nyní jest, a sice po právu! — A takováto vzpoura proti ústavě po právu již stávající byla by, pánové, nebezpečný krok; krokem tímto opustila by koruna sama lehkomyslně půdu práva, vstoupila by na půdu násilí, a půda tato jest půda revoluce. Protož, pánové, volám tuto k rádcům koruny: Videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat! („Nechť hledí konsulové, aby obec žádné pohromy nedošla!)“*)

K vylíčení dojmu řeči této na obecenstvo vůbec uvádíme zde několik slov z pramenu, jemuž jistě nikdo nebude vyčítati, že stranil Riegerovi. (Klučákův Constit. Blatt aus Böhmen, 1849). „Bajka o děcku, jež v kolébce zardousilo hada, byla uskutečněna naším říšským sněmem. Po právě vytýkáno mu ze všech stran, že si v plenkách hoví, kašičkou se živí a nedovede kroku bez vodítka učinit, aniž by neklopýtnul. Ale od včíra dostal Herkules zuby a zvedl ohromný kyj proti ministerstvu. Nové Rakousko může radostně a hrdě pohlížeti na své zástupce, neb jsou mužové mezi nimi, kteříž nezvadlé vavříny okolo skrání svých ovinuli a Čechy mohou sem pohlednouti s tím větší pýchou, s tím vyšší rozkoší, neb jeden z jejich synů dobyl palmu ví-

*) Vyňato ze soustaveného nástinu slovesnosti od J. Malého (u J. Pospíšila 1849).

těstvi. Rieger jal se mluvit prostě, jednoduše, suše — a dokončil svou řeč co velikán rakouského parlamentu. Co člověk a občan, co myslitel a státník, co znatel dějin a práv vyvíjel z hlubokých útrob a jasné hlavy veškeré pohnútky až k oněm, jež musí koruně a rodu panovnickému podporou býti a jimž ministři neporozuměli. Rieger mluvil za pravdu a právo, za Rakousko a jeho ústavu, ale také za korunu a rod panovnický. On zvítězil svými jasnými slovy nad srdci, tak že i loutky středu k tleskotu obživly. Ministři snad jediní z celé sněmovny zůstali zaraženi a v nesnázi na svých sedadlech, pohrávajíce brzo s nějakou knihou, brzo se spisy, aby zatajili své nesmírné rozpaky.“ A týž list píše něco později: „Což to platí, dají-li ministři v protokolech sněmovních jemným napomínáním všecky známky potlesku vytrhnouti, ostrá slova proměniti a ba i vymýtiti: Riegerova řeč se předce ve všech rukou nachází, rozplamenila ve Vídni všechny duchy a i v nejodlehlejších chýších hor Krušných a Krkonošů nalezla ohlasu.“ Ba na tom nebylo dosti, Riegerovu řeč otiskl Monitore Romano před volbami k ústavodárnému sněmu (Constituante) a Římané dali ji vytisknouti ve mnoha tisících exemplářů a čítali ji po ulicích, aby v sobě na novo rozplamenili žár svobody a vlastenectví, hotovíce se k obraně svatého města před cizími vojsky. A právě tato řeč Riegerova byla základem jeho evropské pověsti a co více, původem neobmezené lásky, s níž náš lid posud k němu lne a v něm spatřuje nejstatnějšího obrance práv svých i svobody.

Výsledek rokování byl sice nepatrný, paragraf první byl pro zatím odstrčen, neboť ohradiv jednou samostatnosť svou nechtěl sněm pro zásadu theoretickou samu bytnosť svou v šanc vydati, dada se do zřejmého boje s vládou; nicméně však obživl sněm opět a usnesl se, že neustane v obraně zásad roku 1848, pokud nedovrší své dílo, ač netaje sobě, že ministerstvu v hod nejedná. Většina jeho se vzchopila, nemohouc již o pokrocích reakce pochybovati a veřejná důvěra, vrátivši se k shromáždění, skoro již zapomenutému, slibovala mu vítězství. Sněm sledoval svou cestu pevně a mužně,

demokratický princip všude vítězil. Pokračováno nyní pilně a rychle v rokování, aby do 15. března byla ústava hotova a základní práva uveřejněna, tak že by sněm byl své úloze dostál a vzkříšení Rakouska do výročního dne udělení ústavy dokonal. V rokování o paragrafu pátém základních práv („Řízení před vyšetřovacím soudem ve sporech civilních a trestních je veřejné a ústní. Nad výminkami rozhoduje zákon. V trestních věcech platí řízení obžalovací. Poroty mají na všechen spůsob rozhodovati nad zločiny, nad přečiny tisku a politickými,“) hájil Rieger názor výboru ústavního co referent v dlouhé a skvělé řeči, kteráž končí takto: „Pánové, pravím s Mittermaierem: Mnozí z našich právníků mluví o veřejnosti, ústním jednání, porotě a řízení obžalovacím s jakousi bázní před důsledným provedením této zásady, lekají se ducha, jejž vyzývají, nad nímž ale moci nemají, hledají pomoci v cestách prostředních a domnívají se již, že mnoho učinili, spojivše staré a nové a opatřivše zásadu zdánlivě svobodomyslnou tolikerými výminkami a ohraženími, až se stane pravidlo jím neškodným. Pánové, ústav porotní a s ním spojená veřejnosť a ústní jednání je ústavem nesmírně důležitým pro blaho našich národů. Cítíte to všichni. Chcete-li vítězné brány svobody zbudovati, tedy pomněte, že stávají na dvou mohútných pilířích, z nichž jedným je porota, druhým svoboda tisku. Rozmyslete si to dobře, než ustanovíte výminky, jimiž by tyto dva mohútné pilíře byly seslabeny, tak že by snad jednou celá velebná budova svobody nad vašimi hlavami se sřítila.“ (Všeobecná hlučná pochvala.) — Rovněž byl Rieger zpravodárcem ústavního výboru při rokování o §. 6. („Veliká pokuta může toliko soudním rozsudkem po zákoně, v čas přečinu již platném uložena býti. Trest smrti pro zločiny politické je zrušen. Pokuty veřejné práce, veřejného vystavení, tělesného trestu, znamenání, občanské smrti a zabavení jmění nesmí více užíváno býti“) a na konec rokování vyvrátil námitky, návrhu ústavního výboru od Haimerla, Krainského, Kudlera, Trojana a Richtra činěné, ve výtečné řeči. I zde můžeme toliko některá významější místa vyjmouti. „Fluidum sv. ducha nedá

se do sdí spoutati a tím méně hmotnými zbraněmi překonati a kdo se o to pokouší, ten vlastně proti sv. duchu hřeší; tam kde rámě moci světské chce smrtí jakoby černou čárou vytrhnouti nějakou myšlénku z letopisů člověčenstva, tam se děje vždy ohromný omyl. Zanecháť jen rudé znamení, krvavé znamení a toto znamení je podobné červeným známkám v našich starých kancionálech, naznačuje pouze, že se jím počíná nová sloka písně. -- Nám nastává těžká doba, ještě nedozuřily bouře, osudem nám uchystané a než se zbouřené moře do úplné, nezkalené hladiny uloží, uvidíme ještě mnohý přechod. Kdybychom potvrdili pokutu smrti pro politické přečiny, posvětili bychom hned s předu veškeré násilí stran, kteréž snad příště spolu zápasiti budou, dali bychom odplatám obou právní podstať. Pomněme, jaká by pak byla naše budoucnosť! Bylo by to pusté, truchlé bojiště pokryté nesmírným množstvím mrtvol. Ba ještě dále: vystupujeme-li proti zástupcům nových myšlének, proti bojovníkům za nové opravy v státní správě s takovými prostředky, dopouštíme se násilí na svých potomcích. I oni jsou oprávněni, aby měnili práva a zřízení, námi nyní vydaná, dle své vůle a svého vědomí. Jestli ale předním bojovníkům budoucnosti, předchůdcům smýšlení našich potomků hrozíme pokutou smrti, pak odpíráme našim potomkům jaksi právo, aby své přesvědčení uskutečnili. Jeť to hříšno a marno zároveň, zasahovati takto do ústroje osudu, jeť to nesmyslná choutka bořivosti proti budově řádu světa, Bohem stanoveného. Zástupcové myšlének budoucnosti jsou jaksi pouze ukazateli na ohromných hodinách letopisů světa. Chlapec, jenž zlomí ručičku, klame se velice, jestli že se domnívá, že tím stroj zničil nebo zadržel. Stroj bude i dále klidně postupovati, až přijde chvíle, kde se kladivo ohromnou tíží zdvihne, tak že jeho hromné rázy daleko se po zemi rozlehnou a národ řekne: hodina uhodila! (Pochvala). Pomněme, že ti, kteříž povstávají co hrdinové nových myšlének a obětovně svůj život za své přesvědčení podávají, že právě ti bývají nejšlechetnějšími syny člověčenstva; pomněme, že mezi oněmi, kteří co zločinci museli život za své přesvědčení dáti, zříme

také jmeno Sokratovo, Kristovo a Husovo!" (Hlučný potlesk.) Následkem této řeči přijala sněmovna paragraf šestý zúplna tak, jak byl výborem navržen a zamítla všecky opravy a přídavky.

Nadmíru zajímavé bylo jednání o paragrafech 13., 14. a 15. týkajících se záležitostí náboženských a církevních. Právě Riegerovy řeči tu přední místo zaujímaly a smělostí i hloubkou myšlének v nich vyslovených přispěly bez odporu nejvíce k rozhodnutí debatty, tak že máme za povinnosť svou, blíže o nich promluviti. Byl to krásný, velebný epilog bohatýrské písně kroměřížského sněmu, nad nímž se posvátný duch smíření a věčné pravdy vznášel. Strannické předsudky, zuřivé boje národností a náhledů utichly, sněm přikročil vážně k dovršení velikého díla svého a jeho čelní členové svým důstojným chováním získali si neobmezenou důvěru přátel i protivníků svých. V jediné schůzce sněmu 1. března oznámeno 343 adres důvěry z Čech, mezi nimiž jedna od Slovanské Lípy v Praze; mohlo tedy říci, že národ byl s chováním svých poslanců spokojen.

Ve schůzce sněmu od 21. února (na popeleční středu) mluvil Rieger co zpravodárce výboru ústavního o paragrafu 13. („Rakouským občanům je svoboda u víře zaručena. Jsou zcela volni v domácím a veřejném vykonávání svého vyznání, jak dalece toto vykonávání se s právy a mravy měšťanskými neb občanskými povinnosťmi srovnává.“) Vyvrátiv důvody 15 opravovatelů řečeného paragrafu, mluvil Rieger dále: „Naší církev aneb vlastně hierarchii nelze očistiti z mnohé těžké výčitky, že k obracování na víru nezřídka světské moci užívala, ba často ani ukrutných prostředků nezamítla, ačkoli mohla. Má vlasť česká byla po bělohorské bitvě za pět let do klína katolické církve zpět uvedena. Popraviště bylo kazatelnou, s níž hlásán blahověsť lásky a dragoni ve spojení s jezovity byli apoštoly učení Kristova. Odtud snad pochází pořekadlo výhrůžky: Však já tě udělám katolíkem! (pochvala, smích.) Tato nesnášelivosť, takové násilí odporuje však naprosto podstatě katolické církve, neb žádné společenství náboženské nebojovalo ještě tak horlivě, tak statně za svobodu své-

domí, jako právě ona. Ona vyslovila nejdříve zásadu oddělení světské a duchovní moci, ona zkoušela nejprvé, horlivé a vytrvale učení, že světská moc nevládne nad vírou, nad nadějemi a sliby náboženství. Přede vším hájila horlivě zásadu, že také vyznávání náboženství musí být neobmezené a prosté všelikého nucení státu. Touto zásadou zkvětla církev katolická. Ve svém prvním vystoupení ukázala se skutečně býti vírou lásky, svobody, pravou dcerou nebes; nehledělať vniknouti do národů násilím, nýbrž cestou poučení, přesvědčení, dobrovolného přistoupení. Opanovalať duši pouze mečem ducha, slovem Božím. Když ale později nabyla církev bohatství a vážnosti, když její sluhové dospěli ke skutečné moci, tu počínali této světské moci i tam užívati, kde vedla pouze ku zkáze — ve věcech víry. Tento blud se vzmáhal v církvi vždy více a přivedl za sebou množství nedostatků a nepořádků, jež spůsobily úpad, nikoli náboženství, to co božský ústav nemohlo poklesnouti, ovšem ale valný úpad ústavu církevního. Jak vznešený je naopak pohled na církev křesťanskou v prvních stoletích, kde ještě zápasila pod korouhví myšlének a svobody náboženské, kde si dobývala miliony duší zbraněmi ducha pro říši Páně! Vyslovení zásady svobody svědomí, neodvislosti víry, náboženství a bohoslužby od všeliké světské moci je snad největší zásluhou katolické církve o člověčenstvo, neb tato zásada je základem, ne jen křesťanstva, nýbrž zároveň veškeré novověké vzdělanosti. Dejme tedy svobodu svědomí, dejme lidem svobodu ve víře a ve veřejné bohoslužbě, neb jen tak jednáme v pravdě po křesťansku: víra lásky povrhá násilím. Pravé božské náuce netřeba k ochraně mimo vnitřní božskou sílu její žádných pomíjejících prostředků světských. Nevěříme-li však opravdu, že jest dcerou Boží, nemáme-li ji sami za pravou, nepřekonatedlnou náuku Boží, pak se dopouštíme zločinu, překážíce vzniku jiného, snad pravého náboženství svou nesnášelivostí ke všem. Tak bychom vykonali moralní vraždu na všelikém lepším přesvědčení!" (Pochvala). Ještě skvělejší byla a ještě větší dojem na sněm učinila řeč Riegerova dne 27. února ku obraně čtrnáctého paragrafu

(„žádný náboženský spolek neužívá od státu ochranu před jinými“ atd.). Vyjímáme z ní proslavenou, ryze básnickým duchem proniknutou paraboli: „Malíř, jeden z Bohem nadchnutých mistrů umění, vytvořil obraz posvátný, obraz matky Boží; i byl to výtvor krásy neslýchané, ozářený nejjemnějším půvabem a kouzlem nebeským. I přicházeli lidé z daleka široka, velmožové i sprostí a chudí, mudrcové toho věku a učení neméně jako prostí oráči — a všichni nacházeli útěchu ve patření na obraz tento a prodlévali blaženě v hledění na něj. I nazvali obraz ten obrazem milosti. Později však přicházeli jiní a nechápali již ducha božského mistra, kterýž z jeho díla vanul, i hledali kouzlo jeho v barvách a v prkně, na němž byl malován a slibovali si většího účinku, kdyby byly barvy živější; i přemalovali obraz barvami křiklavými. A později přišli ještě jiní a myslíce, že se tím matce Boží zavděčí, připevnili do ruky její těžké žezlo, přibili jí na hlavu bohatou zlatou korunu a ověsili tělo její hranostajem a nachem. A tak se stalo, že učenci a znalci umění nemohli již více v obrazu si libovati pro zbytečnou tu ozdobu a pozdější přídavky, až konečně zůstal téměř jen ještě prostý venkovan a chudák, který se jím těšil. Učenci a znalci umění však již ani nechtěli uvěřiti, že by to bylo dílo božského mistra. A tento obraz matky Boží, pánové — jest naše církev. (Převýborně, všeobocný potlesk.) Bohatá koruna, kterou jí posadili na hlavu, jest mitra, znak jejího bohatství, jejích výsad a těžké žezlo jest znamení její světské násilné moci a hranostaj jest roucho jejího světského panství. Sejměte s ní milí pánové tyto obtížné přívěšky pozdějších časů, odejmete tyto dary nevzdělanosti a tuhé samovlády a obraz ten objeví se zase v původní své podstati, co pravý obraz milosti, co pravzor božské krásy, z něhož zářiti bude štěstí a blahoslavenosť veškerému člověčenstvu.“ — Ve sněmě vládlo hrobové ticho, Rieger mluvil hlasem prostým, mírným, když ale domluvil, rozlehal se dlouhý, všeobecný jásot po celé sněmovně. Bylo to tím krásnější vítězství pro Riegera, an je nedobyl zbraní lesknavou, smysly vábící a uchvacující, nýbrž neúhledným hlaholem věčné pravdy. Všecky

opravní návrhy propadly a návrh komise, za nějž Rieger řečnil, byl přijat.

2. března oznámil předseda ústavního výboru Fejfalík sněmu, žeť návrh ústavy dokončen a počátek rokování o něm ustanoven na 15. března, na výroční den slavného převratu v Rakousku. Tak přišel den 6. března, jímž se končilo jednání sněmu před časem a proti všemu nadání. Rieger to byl, jenž poslední na sněmě mluvil, posledně zaznělo mužné, svobodné slovo jeho národům rakouským a v následujících dnech utrpení a mdloby zpomínal mnohý rázných slov jeho. Řeč tato byla obsahem i formou z nejvýtečnějších jež Rieger kdy držel. Trvalať plné 2 hodiny při neunavené pozornosti sněmu, jsoucí často přerývaná hromným potleskem.

Ponėvadž Rieger sám tuto svou řeč jednou z nejzdařilejších nazývá, kteréž kdy měl, přidáváme ji celou:

„Dříve než přikročím k promluvení o otázce, o které se jedná, dovolte, pánové, bych odpověděl na některé slovo, která dílem proti mně, dílem proti výboru pronešena byla. Já uznal, pánové, že stát v mnohém ohledu je vinen na hynutí církve, uznal, že absolutní stát církev právě tak utlačoval jako každé jiné svobodné hnutí. Však ale se z toho řečniště pronesly také proti státu takové výčitky, kterým právě tak přisvědčiti nemohu, jako nemohu uznati, že se mně chtějí činit výčitky proto, že jsem Krista, Sokrata a Husa postavil do jedné řady. Jmenovitě dal velectihodný a velebný poslanec z Přemyslu svou nelibost nad tím na jevo. Snad má dobře. Připouštím, že oba tito mužové nehodějí se dobře in societatem Jesu. Jména tato jsem vyřknul, mluvě o tom, jak je záhubné a opovržlivé, pronásledovati někoho pro jeho přesvědčení, nech je toto již politické nebo náboženské. Poukázal jsem na to, že i tito tři mužové, Kristus, Sokrates a Hus museli umřít jako zlosynové. Postavím-li, pánové, jména tato vedle sebe, je-liž to již, staviti je na roveň? Nemyslím; neniť to ani, porovnati je mezi sebou. Najde-li velebný a učený posl. Přemyslský jméno své v seznamu oudů tohoto sněmu, je-liž to už tolik, jakoby byl co do jeho učenosti a co do jeho náboženské přesvědčenosti staven na roveň s druhými

poslancemi sněmu? Ptám se ostatně vel. a učeného poslance Přemyslského, neměl-li Kristus dvojí přirozenosť, umřel-li co Bůh nebo co člověk? V malém katechismu stojí: Kristus zemřel co člověk, a tento malý katechismus platí snad také v diecesi Přemyslské. Mohl-liž vůbec trpěti Kristus co Bůh, byl-li by sobě dobyl jakou zásluhu o člověčenstvo, kdyby byl trpěl co Bůh? Naopak, my bychom to museli nazývati neštěstím, my bychom nemohli již mluvit o úctě Boží, nýbrž nanejvýš o úctě k reliquiím božským. Mám tedy za to, že je velmi dobře, podívati se dřív na nepřítele, nežli se naň udeří. — Stejně nespravedlivá výčitka byla vyřknuta proti Josefinismu. Pánové, já nejsem žádný neobmezený ctitel reforem Josefa II., nechválím násilnosť jejich, zvláště se mně na nich nelíbí podobnosť s reformami ruského cara Petra. Je nápadné, že i císař Josef právě jako Petr Veliký chtěl své národy holit. Může být, že právě jemu děkujeme, že zde sedíme; tohoto důvodu bych ale nejmíň používal naproti jednomu z poslanců polských; neboť i oni děkují jemu, že zde sedí, a nevím, děkují-li mu za to. (Smích.) Josefínské zákony byly v dvojím ohledu pro církev důležité, předně stran zavedení snášelivosti. Ptám se, pánové, utrpěla-li církev zavedením tolerance; bylo-li to nepřátelství proti církvi a potřebuje-li křesťanská církev při své božské moci potlačovati jiných společností náboženských, aby se objevila vítěznou? Josefovy zákony zrušily kláštery. Tento krok nechci bez výmínky chváliti, ale upříti se nedá, že právě z tohoto kroku vyplynuly velké prospěchy pro církev. Církevní jmění bylo na jednotlivých místech v klášteřích nahromaděno; užito ho k založení nových far a míst duchovního pastýřství. Myslím, že tento krok musí i církev sama schvalovat. Pověděl nám sice poslanec z Rymanova (Bělicki), že kláštery jsou květ katolictví, že jsou nejvyšší potencí náboženského přesvědčení. Myslím, pánové, že sobě musíme přáti štěstí, že i naši katolíci nestojí na nejvyšším vrcholi náboženského přesvědčení, sic bychom si museli z našeho státu vystavět horu Athos v obrovském slohu. (Smích. Brávo!) Josefínské zákony přičinily se dále o vyplenění nápadných zneužívání. Nevím, byla-li by církev sama této potřebě vyhověla v stejné míře. Je-li, pánové, které země,

kde se církev doposud cítila ouplně svobodnou, kde jí zvláště i moc světská slcužila, jest to Italie, jsou to jmenovitě země papežské. Znám tamní poměry kněžstva z vlastního názoru, a mohu-li vás, pánové, ubezpečiti, že duchovenstvo je u nás nejen váženější, ale také, což výše platí, i vážnosti hodnějši nežli tam, tedy to máme jedině děkovati tomuto kaceřovanému Josefinismu. (Bravo.) Poslanec Přemyslský pravil dále, že státu může být zcela lhostejné, putuje-li kdo v procesi zpívaje do Marie-Celi, anebo táhne-li kdo při svatbě se zpěvem. Myslím, pánové, že ani to ani to není státu zcela lhostejné; mám za to, že kdyby si někdo usmyslil, míti do roka více svateb, stát by to nepochybně zakázal; anebo kdyby někdo celý svůj čas trávil na procesích a snad čtyry dny v témdni ustanovil za dny sváteční, žeby s tím stát nebyl hrubě spokojen, poněvadž by ouředník nepřícházel do ouřadu, řemeslník nic nevydělal a také nic neplatil, rolník roli nevzdělával, a tak by musel celý stát se rozpadnouti. Vidíte tedy, pánové, že poslanec Přemyslský zachází ve svých domněnkách daleko; do starého sporu o právu circa sacra a o právu in sacra nechci se pauštěti, je tuším dost řečeno tím: Stát má právo „in non sacra", a takovýchto „non sacra" je v církvi hodně mnoho. (Smích. Hlas: To je velmi dobré;) Tentýž poslanec mluvi jmenovitě o patronátním právu; on myslí, že právo patronátní je založeno v právu kanovnickém, církev že je musí zachovávat a zastávat. To je ale první pád, že církev podává státu ochranu svau, kdežto ji obyčejně u státu hledá, ale stát se této ochrany směle může odříci, on jí nemá zapotřebí, a co se týče patronátu soukromých osob, tož myslím, že oni té ochrany také se odříkají, nebot ji také nemají rádi. Řečený poslanec stěžuje si hlavně na bídnou správu fondu náboženského, protože se kaplanům nechalo bídu trpět. Pravda, kaplani byli ve veliké nouzi zanecháni, ale vždyť to biskupové viděli, nepomáhali a přese svůj důstatek a přese statisíce svých důchodů neučinil žádný ani za polovic toho, co ten ukrutný náboženský fond. (Bravo.) Nemohu, pánové, mysliti, že biskupové, že obzvláště klerus je k tomu schopen, aby spravoval jmění církevní; již duchovní jeho povolání tomu odporuje, a vy všichni víte ze zkušenosti, že právě ducho-

vní v hospodářství neumívají nalezati pravou prostřední cestu „mezi tuze mnoho“ a „tuze málo“. (Smích.) Bylo by tedy podle mého mínění mnohem lépe, aby se správa církevního jmění vedla od znalých, poctivých mužů, volených z obcí, ze synod. Dále také žádali pro biskupy stavbu církevních budov. Zkušenost učí, pánové, že knížata církve nepodnikají vždy s náboženskou horlivostí stavbu kostelů. Ve své vlasti musel jsem velmi často slyšeti žaloby, že právě patronové duchovní bývají patrony nejnedbalejšími; však oni k této službě se ani nehodí; oni nejsou s věcí zpovědomělí, a snad by se jim v tomto ohledu hůře radívalo nežli státu samu, který má aspoň odpovědného ministra veřejných staveb ke své ruce. Víme, pánové, že knížata církevní nevynakládali vždycky obzvláštní horlivost na své církevní budovy. Znám kostely, o kterých se věru nemůže říci, že jsou chrámové Pána dostojní; malé zřícené kostelíky, kde hvízdá vítr děravými zděmi a vytlučenými okny, kde nábožní věřící modlitby své konati musejí v prostorách sklepům podobných: a takové kostely, pánové, odrážejí se podivně od chrámovitých hospodářských budov, které vidíváte u biskupských parků. (Hřímavý, dlouho trvající potlesk.) Nemyslete, pánové, že jsem těmito slovy urazil právo pohostinské. Církevní kníže, který nám vlídně otevřel síně svého domu, je znám co muž veledobročinný, a který také neopominul svou povinnost, co se týče budov církevních; ale to zůstane jistotou, že důchody církevních nadání nebývaly vždy — a to jmenovitě za dávnějších časů—vynakládány na oučely přísné církevní. Tuším že mi, pánové, odpustíte důkaz pro to, pohlédnete-li na okamžik na strop tohoto sálu. (Veselost, dlouhý potlesk.) Avšak jaký smysl mají tyto ohrážky před paragrafem, který vám, pánové, předložil váš výbor pod č. 15.? Což pak navrhl výbor, abychom církev porobili? Což pak navrhl, aby věci náboženské vzaty byly pod správu státu? Což navrhl, abyste jmění církevní vzali v plen a přejali sami do rukou svých? On neučinil nic takového. On se odvolal jednoduše na příští zákon, který tyto záležitosti spořádá. V ústavním výboru hlásili se sice tytéž náhledy o této věci, které v návrhu posl. Pinkasa, v ouhrnkovém návrhu posl. Wiesera a v druhých opravních návrzích ob-

saženy jsou; ale nemyslilo se, žeby v právech základních bylo na místě, by se vyslovila o všech těchto předmětech; pravilo se jednoduše, aby věci tyto spořádal zákon. Veleučený a veledůstojný poslanec Přemyslský ohražuje se proti zákonu tomu; má za to, že se neví, kde, kdy a jak tento zákon by měl býti dán. To se dá snadno vysvětliti. V každém státě dává zákony zákonodární moc; i řekl jsem hned prvé, že je podivno, nehledají-li se pro církev žádné privileje, ona tedy chce, aby považována byla vždycky jako osoba soukromá, jako každá jiná společnosť ve státě, aby se vyřklo, že stát s církví vejíti má ve smlouvu o jejím poměru ve státu. Kde se kdy stalo, aby stát uzavíral smlouvu o poměru soukromých nebo společností? Veleučený poslanec Přemyslský myslí, že se musí uzavříti konkordát o tom. Ano, ale není-li zákon, není také konkordát dovolený. O věcech náboženských není podle mého mínění žádné smlouvy; či může-liž církev ze svého náboženství přenesti něco ex jure cesso na stát? Ona nemůže, a o to se nejedná; jedná se jen o ustanovení práv, která stát vykonával doposud k církvi anebo nad církví, a která mu také církev sama neupírala: Právo, zákony spořádati. Stát musí očividně totéž právo míti, které má při všech nábožných nadáních, při špitálích, při sirotincích; stát má dozor, a k dozoru má právo, ba i povinnosť, starati se, by byly spravovány od povinnovaných, užívány od oprávněných. Co se dále týče práva patronátního: tož, postoupí-li stát své patronátní právo diecesi, postoupějí-li je soukromé osoby rády obcím, nebude jim církev snad v tom zabraňovat; původně bylo právo patronátní při obcích; obce volívaly druhdy představené své; později ale změnilo se to bohužel oboje, a církev katolická musí nyní nesti hanbu, že její představení, od nichž závisí blaho církve, často bývají jmenováni od lidí nemravných a neschopných, že bývají jmenováni od nevěřících, od nekatolíků, ba i od atheistů. Nebylo-li by v tomto ohledu pro církev pravé štěstí, kdyby jmenovací toto právo s takovýchto lidí přeneseno bylo na věřící obec? Patronat byl, jak jsem již podotknul, původně při obcích, později, když feudalismus a absolutismus se rozmohl, přešel na jednotlivé privilegované pány, na rytíře a barony, pak na stát, v jehož rukou je nyní. Pravilo se nám,

že původ patronátního práva podle práva kanovnického jsou založení, nadání kněží, vystavení církevních budov. Kdyby obce všechny tyto břemena přijaly na se, nebude tuším nic vaditi, aby přijaly na se také práva. Ovšem, ale s tím nejsou biskupové srozuměni. V peticích stojí, aby biskupům slušelo právo podací, jmenovitě na všechny fary náboženského fondu. Ptám se, dle které právní příčiny? Což pak skutečně nadali biskupové všechny staré kláštery, z kterých povstal náboženský fond, což pak vystavěli oni všechny fary náb. fondu? Nikoli! Jmění náb. fondu náleží obci zemské církve; jí musí také přislušeti slušné podací právo! U nás, jmenovitě v mé vlasti české, bylo církevní jmění vždy považováno za statek zemský, za statek veřejný, a bylo spravováno od král. komory; není ani doby žádné, kde by je byli spravovali biskupové. Totoť jsou tedy práva, která státu přislušejí, a práva tato pořádati, zříditi, právo k tomu musí přece státu být přiřknuto. Praví se, že jen církev právo má mluviti a rozhodovati o záležitostech církevních. Ano, ale ptám se: Kdo jest církev? Biskupové praví: Církev jsme my s vyloučením farářů a věřících. Faráři praví: Církev jsme my a biskupové s vyloučením kaplanů, a kněžstvo praví: Církev jsme my s vyloučením obcí. Je v této věci podivné zmatení pojmů; stane se člověku zhusta, že se ve své přirozené marnosti má za něco jiného, často za něco vyššího, než skutečně jest. Vím příklad, že se jeden farář tak daleko dopustil, že řekl: Lid zapomíná nyní tolik na přikázání písma: Dejte Bohu, což Božího jest, že mě již ani desátek neodvádí. (Smích.) Pánové, já nejsem žádný biskup, ani profesor a veliký bohoslovec, má vědomosť ve věcech církevních nesahá do daleka, já se učím o církvi z katechismu. V katechismu stojí ale: „Křesťanská církev je viditelné shromáždění všech věřících pod jednou hlavou, kteří stejné učení vyznávají a stejných svátostí užívají.“ Tu nestojí docela nic o biskupích. (Velká pochvala.) Praví se, že věřící nemají žádného vplyvu na záležitosti církevní, na učení o víře? Pravím, že nemají! Církev nám všem od Krista byla zjevena, v ní není nic co měnit a nic co zlepšovat, ona je nezdokonalitelná; ale v nehlavních věcech církve vylučovati věřící od oučastenství, příčí se podání církve, spůsobu staré křesťanské

církve v oné době, kde ona svému božskému zakladateli ještě stála blízko, kde duch apoštolů přímě anebo přec nepřímě ještě mnohem silněji oučinkoval, nežli za času našeho. To všechno změnilo se později ovšem, když se zmáhal feudalismus a absolutismus. Jako v politickém tak přešlo i v církevním životě panství na jednotlivé nadsazovance. Aristokrati na církevní a aristokrati na roli politické hleděli se společně podporovati na vyhrazené půdě, kterou každý zaujímal. Z toho následovalo, že mocnář světský upotřebil neboli vlastně kněžstvo učinilo církev závislou od moci světské. Duchovenstvo oddělovalo se tak čím dál tím více od víry, a v tom bylo neštěstí církve. Věta: Odi profanum vulgus et arceo, v které si poslanec Tachovský (Helfert) tolik liboval, dopustili, aby v církvi platila. S věřícími nakládalo se v církvi právě tak, jako v bývalé uherské konstituci s „bídným platícím lidem,“ který také nebyl ani počítán k národu uherskému, jako nechtějí nyní počítati věřící do církve; já ale pravím a jsem přesvědčen, že právě oučastenství věřících ve věcech církevních jest nejmocnější páka k povznešení náboženské horlivosti, k prospívání církve. Je, pánové, přirozená věc, že se člověk ujímá o to, nač má vplyv. Praví německý básník: Man muss ihn selber bauen den Tempel, daran man glauben soll! (Člověk si musí vystavět sám ten chrám, ve který má věřiti.) Tak ale byli věřící a laikové všichni vyloučeni od oučastenství v záležitostech církve. Následek toho byl všeobecná netečnosť a nevšimavosť ve věcech církve. Tak se stalo k velikému žalu, že máme křesťanů a katolíků na tisíce, na miliony, kteří jimi skutečně v duchu nejsou, kteří nanejvýš jen v katalozích církve co takoví figurují, které by přiměřeněji bylo nazývati křesťany katalogickými, nežli křesťany katolickými. Kdyby církev byla zůstala při tom, jak se chovala v době první, kde nálezy církve počínaly vždy slovy: „Biskupové, starostové a obce uzavřeli,“ neměla by si církev nyní tolik co stěžovat nad porobením, nad lhostejností. Poslanec Tachovský myslí sice, tyto ústavy synody svobodného volení že se tak málo mohou navrátiti, jako ústavy hercínských lesů. Prozrazuje to velmi nekřesťanský smysl p. poslance Tachovského, že porovnal toto dílo božského spasitele, tato

moudrá zřízení apoštolů s barbarstvím hercínských lesů. — Pravilo se dále: Nesmíte nestoudnou rukou sáhnouti na zasvěcená práva církve. Vrchní pastýřové nadaní duchem svatým zabývali se co nejhorlivěji s církevními potřebami a jim přiměřeným vyhověním. To mne, pánové, upomíná na starý kancelářní spůsob bývalého absolutního státu; zadal-li kdo stížnosť, po letech žádnou odpověď nedostal, a když si proto stěžoval, dostal za odpověď: Věc je již dráhně času předmětem nejpečlivějšího uvážení! — a na tom to zůstalo. Bojím se velice, aby se to také tak nestalo v církvi se všemi oumysly o opravách, ponechá-li se celá záležitosť jediné hierarchii. Ohledneme-li se v dějepisu, nalezneme, že se hierarchie nikdy neujímala s obzvláštní horlivostí oprav církevních; poukazuji jen na jeden historický děj. Na počátku 15. století byla církev velmi ve zlém, vůbec se nahlížela potřeba opravy, a svoláno proto koncilium do Pisy r. 1409. Usjednotili se na tom, voliti papeže; poněvadž ale bylo obávání, že papež nebude náhliti s opravami církevními, ba snad že rozpustí reformatorské koncilium, museli se všichni kardinálové, kteří v koncilium byli přítomní, slavnou zavázati přísahou, že ten z nich, kdo obdrží důstojenství papežské, nesmí rozpustiti koncilium, dokud obnova církve in capite et membris (v hlavě a v oudech) dokonána nebude. Vyvolen byl Martin IV., a hle, jeden z prvních kroků jeho moci bylo — rozpuštění reformatorského koncilium. — Poslanec Tachovský pravil dále: Církev bude se sama organicky vyvinovat. Mohu, pánové, uvesti dějepisnou událosť z nejnovějších časů: Knéz František Náhlovský v Praze, preses tamního vendického semináře, svolal shromáždění duchovních k sobě, aby se s nimi radil, jakby se církvi v nynějších poměrech pomoci mohlo, aby neutrpěla žádnou škodu na svém jmění a na druhých ústavech. Shromáždění toto bylo oznámeno ordinariatu; i výsledky této porady byly v povinnované skromnosti ordinariatu předloženy k potvrzení. Což bylo toho následek? — Kněz tento byl, pánové, sesazen s ouřadu; znám tohoto muže osobně, on je muž čestný, je muž šlechetný, občan statečný, křesťan nábožný, kněz horlivý — a muž tento musel s krvácejícím srdcem, se slzami v očích před několika dny opustiti vlasť, aby v zemi cizé hledal

povolání cizé, on jsa kněz pravý, nechtěl-li ve vlastní své vlasti zahynouti v nouzi. Eihle, pánové, předběžní pojem o tom, co poslanec Tachovský nazývá organickým vyvinutím ze sebe! (Velká pochvala.) Poslanec Tachovský pravil dále: Do svatyně eleusinských tajností směli jen jednotliví zasvěcenci vstoupiti. My pak, pánové, nechceme, aby se s naší katolickou církví tak zacházelo, jako s tajnostmi eleusínskými. Církev katolická není žádná tajnostní modloslužba, církev je všem lidem zjevná, církev křesťanská je svobodný chrám, který je otevřen veškerému člověčenstvu (veliká pochvala.), ona je církev svobodná, světlá a vznešená na obzoru nebeském. — Pravilo se dále, že stát nemá právo, ustanovovati pro církev spůsoby; to se však také nestane; ale stát má církvi podati možnosť, aby se obnovila, a táži se pánů, kde jinde může se to státi, nežli na synodách; neb kde jinde vystupuje církev co osoba mravní, nežli na synodách? — Dále vyčítají státu, že on potlačil demokratické zřízení církve, poněvadž nesouhlasilo s jeho absolutními ústavy. Pravda to, ale co zavinil stát absolutní, napraví zas stát svobodný (bravo), a bude-li svobodný stát na tom státi, aby církev vyplnila, co koncilium Tridentinské v 24 shromážděních svých uznalo za absolutní nutnosť; bude-li stát na tom státi, aby církev byla taková, jaká je podle jejích vlastních pravidel, nelze to nazývati nařizováním reformy církvi. — Odstoupí-li stát své patronátní právo synodám, není to ještě žádná invasio in sacra. — Praví se dále, stát že církev spoutal. Aby církev nyní učiněna byla svobodnou, nestačí, ponechati ji jí samé. Chce-li stát církev míti svobodnou, musí jí pouta sejmouti sám, sice by v nich zahynula. (Velmi veliká pochvala.)

Dále se pravilo: Církev se ohražuje proti poručnictví. Dobře! Jeť pak stát hotov, složiti své poručnictví, nech se mu jen podá možnosť, aby je co poctivý poručník mohl složiti. On musí všem oudům této rodiny sirotků dopomoci k jejich právům, aby jeden nevzal sobě tuze mnoho, by právě ti, jimž svěřil stát péči o sirotky, nestrhli celou moc na se, aby církev nevpadla z jednoho poručnictví do druhého. (Výborně!) Dále se říká: Stát nemá poručníkovati. Ovšem! on nemá, ale on má církvi jen tak daleko na ruku býti, aby se tato jen v pravé a nezměněné postavě před

ním objeviti mohla. On má tak dělati, jako dělali krasoumní papežové, jenž rum starého chrámu dali odstraniti, a ejhle, z rumu vyšel překrásný božský výtvor, který jest podnes pýchou vatikánu — Apollo Belvederský. Stát, podporujíc takovýmto spůsobem církev, prokazuje jí jen dodrodiní, nebo tím žádá on jen dosažení jejího oučelu. Této podpory potřebovala církev skoro každého času, obzvláště jí potřebovala tehdá, kdykoliv se měly reformy zavesti. Pánové! v 15. století byla církev u velikém oupadku. Gerson, proslulý kancléř vysokých škol Pařížských, vyjádřil se o tehdejším kněžstvu, že kněží toho času mnohem horší byli nežli všichni zločincové a loupežníci. Kardinál D' Aillý, muž duchaplný, jedna z nejprvnějších okras sněmu Kostnického, zvlášť ale hlava françouského národu na tomto sněmu, pronesl o oupadku církve tato slova: Církev jest v hlavě i v oudech tak zkažena, žeby každý pokus nějaké reformy marný byl. Tak daleko to přišlo s oupadkem církve podle výroků obou těchto proslulých církevních mužů, nepřipomínajíc ani tehdejší církevní rozdvojení. Kdož to byl medle, jenž se tehdáž reformy obzvláště ujal? Stát to byl, a obzvláště císaři Sigmundu přisluší nezapomenutelná zásluha, že tak důrazně tlačil na reformy církve. Takových důkazů by se dalo z církevního dějepisu mnoho uvesti, stal bych se ale velmi neskromným, kdybych chtěl předchvatovat veleučenému a veledůstojnému poslanci Přemyslskému, který jest v tomto pádu autoritou (veselost), toť budete všichni lépe věděti než já. Řečníci, pánové, kteří doposud o této záležitosti mluvili, mluvili přemnozí, ano skoro všichni pro svobodu církve, ale každý v jiném smyslu. Abych se o jednom řečníkovi zvlášť zmínil, mluvil učený poslanec Leopoldstadtský dobře spořádanou, velikou učeností nadanou, opravdu skvělou řečí mnoho pro svobodu církve; pozorně jsem poslouchal jeho řeč, ale musím vyznati, že jsem z ní hrubě nezmoudřel, alespoň ne více, nežli z odpovědi ministerstva na některou interpelaci. (Veliká veselosť. Výborně.) On vidí ideal poměru mezi státem a církví v dosavadním vzájemném oučinkování obou; on myslí, že přede vším dosavadní zákonodárství in publico ecclesiasticis zachovati se musí. Ale, pánové, tento dosavadní poměr mezi státem a církví, toto dosavadní zákonodárství in publico

ecclesiasticis jest právě to, nad čímž si církev, nad čímž si kněžstvo, a to se vším právem stěžuje; musím zrovna myslit, že to není nic než krásný řečnický obrat, nyní tak často užívaný; nemluví se to již jen, nýbrž i za potřebné se uznalo, to neb ono obmezení uvesti; „aby se dobrodiní svobodného tisku dostalo všem občanům stejnou měrou, musí se plakáty dříve censuře podrobiti; aby se občanská práva všech občanů stejně chránila, jest zavedena obleženosť.“ (Veselosť.) V tom pádu si přece chválím posl. Tachovského, který se zřejmě vyjádřil, že chce také svobodu církve, ale aby se při tom zachovala dobře nabytá práva státu, aby se udrželo dohledni právo státu atd. Víteže, pánové, základ svobodného státu jest svobodná obec, ale svobodná církev neméně; z toho vyplývá s nutnou ministersko-logickou důsledností, že jak církev tak i svobodná obec své představené dostati musí od státu. (Bouřlivý potlesk.) Ale nedosti toho; stát má také povinnosť chrániti církev, jako na př. chrání neodpovědnosť a neporušitelnosť poslanců, když je staví pod zvláštní dohlídku, navštívěji-li své voliče. (Veselosť. Pochvala.) Pánové, tak svobodě církve nerozumím; poslanec Tachovský chce svobodu jen polovičně, já ji však chci úplnou. P. posl. Tachovský pravil, že zákonodárství musí si troufat zásadu, kterou v srdci nosí, také vyslovit a důsledně provest. (Pochvala.)

P. posl. Tachovský řekl, že církev přestála již horší a větší věci než filipiku poslance Olomouckého, ona že jest k tomu dosti silná; já myslím, že bude i dosti silná, aby nepotřebovala ochrany a rámě, jež jí zdvořilý poslanec Tachovský poskytoval, chtěje jí protegovati. (Veselosť.) Církev nemá se co obávati poslance Olomouckého, nebo výmluvný jazyk poslance Olomouce nemůže se ani za mák porovnati s branami pekelnými. Ale slova posl. Tachovského nemohou se také porovnati se slovy Spasitelovými, jež pronesl na jezeru Jenezaretském, když malomyslnému Petru po vlnách k sobě jíti kázal; on nepřivede těmito slovy o svobodě církve, jak jí rozumí, církev na vodu. (Smích.) Jak jsem řekl, já rozumím svobodě církve jinák, než poslanec Tachovský, já jí také jinák rozumím, než biskupové. Biskupové vyrozumívají pod svobodou církve neobmezenosť své moci, pod synodami vyrozumívají radu duchov-

ních, kterou může biskup, kdy mu líbo, svolati. Veleučený a veledůstojný posl. Přemyslský pravil nám, že chce episkopát obnoviti ústavu církve, že se chce radit se svými kněžími, ba on mluvil též o synodách biskupů. Již dnes upozornil jeden řečník přede mnou na toto podobenství; nemohu, bych je neopakoval. Věc je tak na jevu, že se duchu sama vnucuje upomínka na kongresy, kde svrchovaní knížata se radívali tajně o blahu svých národů, a když národové žádali svobodu, ústavu, podávali jim poradní stavy zemské. Pánové, podobenství jsou tak na bíledni, že jim slovo ani staćiti nemůže. Myslím, že i v církvi nepostačí pouhý vplyv vrchních pastýřů, jejich péče, tajné schůzky, ani poradní synody, aby založily svobodu církve a ji upevnily pro všechny časy. Myslíte-liž, pánové, že tyto prostředky vystačí, vložíte tím všechnu moc do rukou biskupů; tím nezaložíte svobodu církve, tím nezaložíte než mnohovládu, nic než absolutní panství hierarchie, a tato se může v skutku státi nebezpečnou státu, ne pak' svoboda církve v pravém smyslu slova. (Výborně.) Dejte církvi svobodu v ouplném smyslu, pak se vám není ničeho báti od biskupů, ani od duchovenstva, ani od lidu; neboť je-li kdo, jemuž svobodný stát svěřiti může své nejsvětější zájmy, jest to lid. (Výborně.) Ano, pánové, budete tušim souhlasiti se mnou, jen ouplná svoboda církve, ale jen ouplná, ne svoboda taková, jaká bývala v starých Benátkách, svoboda velmožů se střechami olověnými, s porto dei sospiri a s bocca di leone.*) My nechceme svobodu církve s duchovními šlechtici, s tajnými konsistořemi, s rota romana-a kněžskými žaláremi, jako u sv. Jiřího v Praze a na Mírově na Moravě. Ptám se vás, pánové, ptám se jmenovitě těch z vás, kteří četli memoranda biskupův, kteří znají ten absolutistský středověký duch v nich vanoucí, můžeme-li s uspokojením svobodu církve vložit do rukou biskupů! — Ptám se vás, můžete-li s úplnou útěchou očekávati, že oni dají církvi ty ústavy, které se zakládají v přesném, v pravém duchu prvního křesťanstva, které jsou také přiměřeny svobodomyslným ústavům naší doby? Táži se vás, pánové, jsou-li mužové tito, kteří pod starým absolutismem dosahli

*) Brána vzdechů a tlama lvova.

svých vysokých míst (nechci pátrati jak). jsou-li tito mužové skutečně důvěrníci celé církve; jsou-liž oni důvěrníci kněžstva? Málo čestných výminek odrážejíc pravím: Nejsou. Slyšel jsem, pánové, mnohé stížnosti nižšího kněžstva o libovůli biskupů. Odtáhnete-li svou ruku od církve, vydali jste celé nižší kněžstvo absolutní vládě kněží. Ptám se, jeli postavení, jaké nižší kněžstvo posud v církvi mělo, přiměřené důstojnosti jeho? Mají-li ti, jenž na vinici Páně pracují, učení Kristovo do srdcí věřících vštěpují, v církvi naproti biskupům to místo, ten vplyv, který jim přísluší? — Nemají. Patřte jmenovitě na osud ubohého kaplana na venkově; nemluvím o jeho chudobném nadání, které mu sotva poskytuje tolik vezdejších statků, jako má pomocník školní anebo chudý dělník; nemluvím o jeho nemilých domácích poměrech: ale jaké je jeho postavení k biskupu? — P. poslanec Pražský vyznačil to velmi dobře, řka, že jest nevolníkem. Praví sice také p. poslanec Rymanovský, že i on jest nevolníkem, že ale tuto tíži nikdy nepocítil; tím ale není nic dokázáno. Známť jich velmi mnoho, kteří se v starém absolutním státu pokládali za blažené, ba kteří si opět přejí starou vládu absolutní. Když někdo, ač má v rukou moc, ji přece mírně, spravedlivě a křesťansky vykonává, nebývá tlak arci citelný, neboť není to ani tlak; avšak táži se: mají-liž takové poměry patriarchální jaké rukojemství pro svobodu? Venkovský duchovní je opravdu glebae adscriptus, on nemá volnosť přestěhovati se, jeho osud jest mnohem nejistější, nežli osud ouřadníka, který bývá ad nutum amovibilis; tento si může vybrati jiné povolání; duchovní ale nemůže. On jest věčně vázán ve svém stavu, jest slibem svým věčně upoután a jeho mocí otrokem biskupovy zvůle. Praví sice vysoce učený poslanec Přemyslský: že moc biskupů není nikoli neobmezená, že se může odvolávat na synodu. Táži se ale, kde jest tato synoda, a bude-li kdy, jestli se stát o její zavedení nepřičiní. Já, pánové, přečetl tyto petice, já přišel na petici českého, moravského, salcburkského a j. episkopátů, nenašel jsem ale žádnou petici českého, moravského a salcburkského kaplanstva. Myslíte snad, pp., že nižší kněžstvo nemá žádných stížností, že nemá o nic co prosit? Nikoli, ale ono jest odsouzeno k mlčení, a osmělí-li se pozdvihnouti svého hla-

su, potkává je tentýž osud, jakého se dostalo P. Náhlovskému v Praze a arciknězi Stoósovi v Záhřebu, který byl sesazen s ouřadu, poněvadž sepsal dílko o mravnosti kněžstva. Od kaplanstva není tu žádných petic, a kdyby jich tu bylo, přece by nic nedokazovali při nynějším postavení kněžstva a neobmezené moci biskupů nad ním. Pánové, kdybych byl Radeckým, troufal bych si, za 4 dni zaopatřiti Vám adresu důvěry od celé rakouské armády v Italii, a to není přece maličkosť. (Veselosť, potlesk.) Hlas pozouny volá prý, jak řekl p. poslanec Přemyslský, od jednoho ke druhému konci mocnářství o svobodu církve; na vaše rozhodnutí ale, vypadne-li v tomto smyslu, zazní snad druhý hlas a půjde od jedné stolice k druhé stolici biskupské, nebude to ale hlas pozounový před Jerichem. Nebojte se, on nezatřese ani církví, ani nezvyklá základy svobodného státu.“ (Řečník opouští při dlouhém hlučném potlesku tribunu.)

Schůzka tato se ukončila o 9. hodině večer, příští schůzka sněmu ustanovena na 15. března. Téhož večera v 10. hodin přijel ministr hrabě Stadion do Kroměříže, dal 16 poslanců svolat, mezi nimiž byli také Brauner, Strobach, Pinkas a Palacký a sdělil jim, že se císař ohledem na poměry uherské a pro to, že se blíží den 15. března, na tom ustanovil, pro všecky země rakouské ústavu oktrojovati, neb rokující sněm nezastupuje všecky země rakouské a nemůže tedy ústavy pro nezastoupené země vypracovati. Pinkas, Palacký, Brauner, Strobach, Lasser snažili se pohnouti mysl ministrovu, což se jim téměř podařilo, státní podsekretář Helfert ale vytýkal chladnou, odměřenou řečí poslancům jejich pobouřenou mysl a měl ostrou rozmluvu s Pinkasem. Neuwall navrhl, že sněm přijme ústavu per acclamationem, tak že bude 15. března moci být prohlášena a přísahy na ni složeny. Stadion rozmýšlel se chvilku, radil se čtvrt hodiny venku s Helfertem, pak se vrátil a žádal, aby poslanci nikomu nic neříkali, že pojede zatím do Olomouce a že bude k tomu hleděti, aby oktrojování ústavy zastaveno bylo, že ale nic jistého slíbit nemůže a že ráno po telegrafu oznámí, co pořídil. — Když se rozbřeskovalo,

bylo slyšet neobyčejný rachot bubnů, sněmovna byla vojskem obsazena, poslancové odbytí nespravedlnými výčitkami, hrubými urážkami a napřaženými bodáky — Kroměříž, která měla být kolébkou naší svobody, stala se její rakví. Téhož dno ještě vrátili se čeští poslancové, mezi nimi i Rieger, do Prahy, kdež jejich návrat působil jako hrom z jasného nebe, ohlašující po krátké svobodě dlouhé, neblahé, svévolné zahrávání s láskou a důvěrou národů.

S prvu se žádný nenadál, že stojí na prahu dlouhých, strastiplných jedenácti let, jichž rakouským národům protrpěti bylo a každý doufal, že aspoň ústava oktrojovaná vstoupí do života, že bude sněmem náležitě opravena a vládou zachovávána. Tak ale nemělo býti, stát i národy nesměly bez velkého, poučlivého příkladu zůstati, jaké bývá ovoce násilí a jak dlouho trvají budovy, tímto postavené.

V těchto neblahých dobách lnul lid k poslancům svým s nezměnnou důvěrou a láskou a najmě Riegera důkazy své náklonnosti téměř zahrnoval. Byly to ovšem doby, kde se lidé ještě za své přesvědčení nestyděli a kde nemuseli své smýšlení tajit, nechtěli-li stíháni býti. Na výroční den revoluce (11. března) byla v konviktě beseda odbývána a ozývaly se hřmotné přípitky: „Sláva bývalému sněmu! Pereat oktrojírka! Živio Rieger! Sláva Smolkovi!“ 12. března večer navštívil Rieger studentský řečnický spolek a byl hřmotným „Sláva!“ uvítán. Rokovalo se tam náhodou o rozehnání sněmu. Na konec vystoupil Rieger a promluvil k studentstvu hojně shromážděnému dojímavou řeči českou. Nejdříve odpověděl všem těm, kteří udávají, že čeští poslancové, zastávajíce nad míru národnosť, zavdali příčinu k ztenčení naší politická svobody. „Všickni národové, pravil, mají rovné právo; však nejsou všickni národové svými od Boha jim udělenými právy spokojeni, i přiosobují si utlačováním jiných národů jakéhosi nadvládí. Nejsou tedy ti národové vinni, kteří rovné právo brání, ale ti, kteří rovné právo utlačují.“ Dále mluvil Rieger hořkými slovy o pracech, které podniknul výbor pro vypracování ústavy v Kroměříži; často prý

pracovával od rána až do pozdní noci, namáhal všecky své síly, aby vypracoval ústavu takovou, která by pojistila zemím rakouským svobodu a rovné právo. „A nyní, skončil, kdežto jsme byli hotovi s prací, přišel jiný a pravil k nám: Vaše práce jest zbytečna, pracovali jste nadarmo. — Já však doufám, že naše práce předce nebyla zbytečna. Neb ústava od nás vypracovaná je uveřejněna, národové dovedou ji posouditi i uznají naši práci za dobrou. A budou-li národové rakouští úsilně žádati ústavy této od nás vypracované, pak nebude žádná moc s to, aby jim jí odepřela.“ — Studentstvo s velikým jásotem provolávalo Slávu Riegerovi i ústavě od sněmu vypracované.

Národní noviny od 15. března 1849 přinesly vyjádření mnohých poslanců sněmu říšského stran rozpuštění sněmu, jež sepsal Rieger společně s bývalým ministrem Pillersdorfem; mezi podpisy byly vedle Riegera a mnohých poslanců českých i Hornbostl, Szábel, Pillersdorf a j. Poslancové v něm takto se ohražují: „Přímá řeč jest povinnosť muže svobodného, jest nejsvětější povinnosť zastupitelů národních, ona jest zároveň podstata a duše života ústavního. I mylné pojímání kroků vlády a zakladající se na něm křivé, nedůvodné obviňování mocí výkonné vždy budou vládu spíše síliti, důvodné pak žaloby rychle vésti ku napravení. Oudové rozpuštěného sněmu skládajíce v osvědčení tomto výraz nejvroucnějšího přesvědčení svého a neodolatelného citu povinnosti, ač i plnomocenství svého zbavení, neustanou přimlouvati spoluobčanům svým k pokoji, míru a zákonnitosti, tak jako i posud co účastníci zákonodárství k dosažení těchto účelů všemi silami pracovali. Dokáží tak skutkem, že velikodušné vládě kynou ještě jiné cesty, než aby musela zákonnité smýšlení przniti skvrnou nezaslouženého důmnění a že nebylo zapotřebí násilí vojenského, aby byl zjednán průchod uzavřením mocnářovým. Dejž Bůh, by cesta, na kterou uhodila vláda, vedla ku spáse vlasti!“

14. března uspořádalo Pražské studentstvo, gardisté a oudové Svornosti pochod s pochodněmi k oslavení Riegera, Palackého a Borroše. Pochodní bylo přes

200, lidstva se sešlo nesmírné množství. Když průvod k bytu Riegerovu přišel, objevil se tento v okně a byl tisíceronásobným „Sláva“ přivítán. Po dlouhém namáhání se podařilo nadšenosť ztišiti a Rieger mluvil českým jazykem srdečná slova, skládaje všecku úctu na veškerý sněm říšský. Mezi jiným řekl, že jako i dříve jednou se vyjádřil, že není vítězství reakce, i nyní totéž pevně doufá, že reakce nikdy nezvítězí, nebot nynější chování Prahy, které bohdá i dále zachováno bude, jest nejlepší zbrani proti reakci, poněvadž se tím svoboda zachová. Mezi řečí i po ukončení jejím byl Rieger nejhlučnějším slávy voláním oslaven a mnohý zachovalý měšťan volal bujně a odhodlaně: Nedejme se! Nedejme se! Po tom mluvil Borroš, který byl v Riegerově bytu a byl taktéž hlučně přivítán. Když ukončil, zpíval akademický zpěvácký sbor a pak se ubíral průvod s nekonečným slávy voláním a se zpěvem k Palackému, který zkrátka promluvil v slova tato: „Vím, že úcta tato netýká se osoby mé, nýbrž snažení mého o vlasť a svobodu; doufám, že nám svoboda býti může a ona nám v skutku také bude, jestli se vy všickni a celý národ o to zasadíte.“ I Palacký byl tisícerým voláním „sláva“ oslaven. Celá slavnosť trvala téměř až do půlnoci.

Národní noviny od 25. března přinesli od Palackého právě mistrným spůsobem vypracovaný „Spis poslanců českých o politických zásadách od nich zachovávaných na ústavodárném sněmě říšském ve Vídni a Kroměříži,“ jejž zdobí podpisy Palackého, Riegera, Pinkasa, Trojana, Klaudyho, Neuberga, Tomíčka, Hauschilda, Tomka, Šembery, Koubka, Vojtěcha hraběte Deyma, Mokrého, Robla, Presla, Wocela, Švestky, K. Havlíčka, Stiebitze, Jonáka, Klieberta, Staňka, Krále, Reicherta, Schönhansla, Rozsypala, Šedivého, Fr. Havlíčka, Nebeského a Cejky. Mnozí jiní poslancové ještě pak oznámili své přistoupení k tomuto osvědčení, tak že mohlo platit za smýšlení všech poslanců českých. Vyjímáme z něho tato místa, kteráž nyní požívají opět zvýšené platnosti dotýkajíce se sporů, i do přítomnosti zasahujících a vyvracujíce pokojně i důstojně urážlivé

útoky, kteréž se z mnohých stran dějí na „českou stranu,“ jak potupně přezdívají oněm členům národa, kteříž myšlénkou i skutkem mu oddáni jsou: „Chtěli jsme nové Rakousko vystaviti na základě foederativním co spolkový stát, kterýž ve spůsobu svém neměl býti neb jmenovati se ani německým ani slovanským, ani maďarským ani rumunským; neboť měl právě spočívati na spolku svobodných a zcela stějně oprávněných národův. Chtěli jsme tento spolek hned s předu ve spůsobě dědičného mocnářství, které již tu jest, jsouce přesvědčeni, nejen že od positivního základu státu nelze více bez škody se vzdáliti, než ke spůsobení pravého právního stavu nevyhnutelně třeba jest, nýbrž i že tato spůsoba státu pro stálé zachování spolku sama sebou nejvíce podává jistoty. Poněvadž pak tím samým od prvu neměli jsme na mysli, žádati pro jednotlivé části tohoto spolku plné svrchovanosti moci, mělo slovo „foederace“ v nasich ústech ovšem zvláštní, obmezenější smysl, a užívali jsme ho jen pro to, že k vyznačení toho státního poměru, jejž jsme tím chtěli rozuměti, žádného vhodnějsího slova nebylo. — My považujeme foederativní zřízení Rakouska za nevyhnutelný a jistý následek velké rozdílnosti národů jeho a zásady ouplně stejného jejich práva. Zdaliž může stejné právo skutečné býti, když se řeč a tedy národnosť jednoho oudu v celém ústrojí státu povdvihne zákonem neb skutkem za panující? Nemáliž pro to potřebná ovšem **jedna** řeč ústřední (když se k tomu neobojetné ku př. latinské neb francouzské řeči užíti nechce, neb nemůže) obmezena býti právě jen na ten obor věcí, které k jednotě státu nevyhnutelně přináležejí, na proti tomu pak věci jednoty této se netýkající pozůstaveny býti svésprávě jednotlivých oudů? Zdaliž nebudou správy zemské tak dobře státi pod společným mocnářem, jako správa říšská? Či má ona politování hodná a nikdež neslýchaná věc, že veliká částť oudů ústavodárního sněmu nerozuměla ni řeči v níž se rokovalo, i budoucně a na vždy zůstávati? aneb snad má na odpor přirozenému právu, jakož i positivní zásadě stejného práva, do volebního zákonu přijato býti nějaké cenění dle jazyka?

Tuť jest patrné, že již sama otázka se strany řečí vede v Rakousku důvody nevyvratnými k foederaci, pohnútek pocházejících z rozdílnosti zeměpisné polohy, dějepisu, stupně vzdělanosti, mravu a náklonnosti tuto ani nevzpomínajíc. Jsmeť také pevně přesvědčeni, že Rakousko pokoje a spokojenosti potřebné k dalšímu zdaru svému dříve nedosáhne, pokud nebudou nešťastné zámysly ústředivé ve svou míru uvedeny, odkazujeme v té věci na zkušenosť nejprvé příštích let: smyšlénky lidského domnění ruší čas, úsudky samé přírody však stvrzuje.“ Prohlášení to sepsáno 21. března 1849 a skutečné události potvrdily je vesměs a naskrze úpadem neblahého centralismu a opětnými snahami o foederativní zřízení Rakouska, kteréž se nyní ozývají tak klopotně v říšské radě i obecenstvě.

Vracíme se opět k Riegerovi! Bylť 9. dubna 1849 zvolen do výboru Slovansky Lípy, kdež doléhal na to, aby žádaly obce za udělení ústavy, sněmem vypracované. Byla to žádosť marná. Tehdáž byly u nás vůbec podivné poměry. Podobalyť se krajině, kterouž právě byla nesmírná povodeň zaplavila. Vody ustoupily, zanechaly ale hnusné bahno, v němž se ledajaké nestvůry jen hemžily a kteréž svými výpary kazilo a otravovalo vzduch. Takovému vzduchu neuvykl každý, kdo radostně vnímal vzduch svobody, mnohý tedy rozhodl se vyčkati v cizině opětný příchod lepších dnů, domnívaje se, že takové poměry na dlouho trvati nemohou. Tak smýšlel i Rieger. Vydal se tedy 18. dubna ráno z Prahy, pobyl několik dní ve Drážďanech a Frankfurtu a konečně přibyl do Paříže, kdež se zdržoval téměř až ku konci roku 1850. 23. dubna učinil Pinkas v městské radě návrh, jehož myšlénku mu Rieger odjížděje zůstavil, aby Radeckému byl v Praze veřejný pomník zřízen.

V Paříži zanášel se Rieger hlavně s přípravními studiemi ke spisu „Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a svobodě lidu, zvláště pracujícího,“ kterýž dopuštěním naší Matice teprv r. 1860 světlo Boží spatřil. Mimo to obcoval ovšem s výtečníky a státníky slovanskými i cizími, kteříž si v jeho společnosti ochotně libovali. Tak byl i 18. května 1849

návštěvou u knížete Adama Czartoryjského, jejž jistá strana polské emigrace nazývá králem polským a sešed se tam náhodou s hrabětem Ladislavem Telekim, vyslancem revoluční vlády uherské, u francouzské republiky, kterýž nedávno tak tragickým způsobem zahynul, pak s Františkem Pulszkym a Bedřichem Szarvádym, rozmlouval s nimi déle, ovšem také o politice, čemuž se sotva kdo podiví, uváživ, že tu rozmlouvali mužové, v politice zkušení a zběhlí. Rieger tvrdil na proti státníkům maďarským, že smíření Slovanů s Maďary je tak nesnadné jako obnovení staré polské říše. S tím se i rozešli a každý myslil, že o té schůzce více řeči nebude. Tu však udeřily rakouské ministerské noviny na poplach (nyní bychom řekli: na bubny králodvorské). Ve Vratislavi byl totiž polský emisař Czaplicki zatknut u něhož nalezen protokol oné schůzky, v níž prý Rieger s Maďary a s Czartoryjským položil základ velké konfederace Slovanů a Maďarů proti rodu Habsburskému a vládě jeho v Rakousku; byla to na první pohled patrná lež, nicméně si ale Oester. Korrespondent přispíšil s uveřejněním protokolu, kterýž pak koloval po všech téměř evropských novinách. Podobným způsobem nakládali tehdy německé noviny s našimi výtečníky: Palacký byl prý původcem svatodušního povstání a po rozpuštění sněmu bouřil u Slaného sedláky proti vládě, Rieger zase prý bojoval v Drážďanech na barikadách a v Paříži osnoval svatozrádné úmluvy! A tak samými „prý“ a „snad“ chtěli důvěru národu k jeho vůdcům podrýti, jejich pověsť zprzniti, jejich skutky podstrkováním osobních pohnútek zhanobiti — národ náš ale málo dbá takových hlasů, i nyní se zachovává stejná taktika proti našim vůdcům, národ ale s opovržením zamítá hanebné lže a utrhačství a vždy jen vroucnější lásku projevuje předním bojovníkům za své svaté právo. Boj je sice tuhý, naše věc spočívá ale v dobrých rukou. —

Podotýkám zde pouze, že týž Czaplicki byl později pro nedostatek právních důvodů žaloby zproštěn. Rakouské listy, najmě Loyd a Oester. Korrespondent použily této bezdůvodné pověsti velmi ochotně k jízlivým nájezdům na Riegera viníce jej zpříma z velezrády,

Rieger zaslal Journalu des Débats dopis stran této záležitosti, v němž vyličuje onu schůzku co zcela soukromnou a náhodnou, též zaslal redakci Oester. Korrespondenta 15. září dopis, z něhož k objasnění věcí následující místa vyjímáme. „Pana hr. Telekiho, jenž v Paříži meškal jakožto jednatel revoluční vlády uherské, poznal jsem v domu knížete Adama Czartoryjského. Tamtéž, ačkoli zcela nenadále setkal jsem se s Pulszkým. Při tomto setkání svedla se mezi námi, jak se snadno domysliti, rozprávka o politických a národních záležitostech v Rakousku, jmenovitě v zemích uherských. Vyslovovaliť jsme při tom každý své v mnohém velmi rozdílné náhledy a nezřídka s jakousi prudkostí, i rozešli jsme se posléze, jak obyčejně bývá při politických hádkách, každý s domněním, že podržel za pravdu. Od téhož dne neviděl jsem již ani Telekiho, ani Pulzkyho, i jinak již neměl jsem s nimi žádného spojení. Tu čtu v novinách onu domnělou listinu, která předváděje též moje jmeno, nemůže se vztahovati k jiné leč k této rozmluvě, neboť po druhé již nikdy a nikde jsem se s nimi nesešel. Nezáleží na mně, abych vyšetřoval, pochází-li dotčené písmo skutečně od knížete Czartoryjského čili nic, i bylo by též od místa, rozbírati, zdaliž toto anonymní písmo, jež co do formy i do obsahu nemá na sobě rázu pravdy, zasluhuje víry, tolik je však jisto i slavně to osvědčuji, že tato rozmluva moje s Pulszkym, Telekim a Czartoryjskim neměla do sebe pražádného rázu oficialního — jehož s mé strany ani nemohla míti — že také neměla dokonce žádné formy jakéhosi uzavření, smlouvy nebo usnešení, že jsem se nedal k ničemu zavázati a tím méně z mé strany nějakou připověď učinil, že o této rozpravě aspoň v mé přítomnosti nebyl zaveden žádný protokol ani jaký koliv jiný akt, ano dle měho vědomí nečinily se ani žádné zápisky, že mi nebylo ničeho sděleno o nějakém zamýšleném sestavení podobného písma, že jsem tedy také nikdy nepodepsal jakousi listinu takovou. Vímť předobře, jaké těžké odpovídání mně působí dotčené písmo, bude-li uznáno za hodnověrné; nikoli ale nemyslím se z toho odpovídání nějak vytáčeti, i očekávám toužebně, jak mile bude zavedeno ve-

řejné ústní jednání při soudech, připovězené §. 103. ústavy oktrojované, aby mi bylo za spravedlivé učiněno nálezem soudu porotního.“ Tímto přímým vyjádřením Riegerovým nebyly ale ony zpátečnické noviny uspokojeny, ba pouštěly se jen ještě do urputnější polemiky. Lloyd na př., časopis to vydávaný nejvíce nákladem šlechty, psal o Riegerově odpovědi takto: „Rieger se měl veřejně prohlásiti, že ani s Czartoryjskim, ani s Telekim, ani se Szarvádym, ani s Pulszkym v žádném spojení nestojí ani nestál. A jak mohl loyalní občan rakouský sejíti se s těmito muži v oné zvláštní době? Rodina Czartoryjského a Riegerova nejsou dle našeho vědomí sešvakřeny. Ani příbuzenství, ani cos jiného nevázalo Pražského měšťana k polskému velmoži. Je snad palác tohoto starého knížete znám tím, že se tam scházívají loyalní Rakušané? Nestáli Teleki a Pulszky ve službě strany svatozrádné, jejížto snahou bylo rozdrobení Rakouska?“ Dále pravil Lloyd, že vina Riegerová také padá na celou naši stranu a že by čeští údové bývalé Pravice honem se měli očistit z podezření, že s Riegerem nebyli ve spojení od té doby, co do Paříže odejel! V čísle od 22. září pravil týž Lloyd: „Nepochybuji, že vše, což v protokolu nalezeném u Czaplického stojí, pravdivé jest, ale jsem přesvěčen, že Rieger nic o tom nevěděl, že jeho slova se ve protokol kladou, jakož že i sotva věděl, byl-li protokol napsán, dokud ho novinami vědomosť o tom nedošla. — Czartoryjski měl u sebe buď tajemníka, který za stěnou psal, anebo vložil po ukončené poradě vše, o čem rokováno bylo, do protokolu a napálil tak neprozřetelného českého poslance, který se starému magnátovi nevyrovnal v schytralosti a podskočnosti. Czaplickému pak byl dodán protokol jakožto základ, na který v Čechách dále stavěti měl; tím měla jistá strana nabýti přesvědčení, že pro ní vše již je v Paříži zavedeno a vyjednáno.“ Takové svrchované nestydatosti dopouštěli se tehdáž německé listy proti uznanému politickému vůdci Čechů, který co takový mohl ovšem i s politiky rozmlouvati, jejichž náhledy nikterakž nesdílel, aniž jej kdo pro to tupiti směl! — Mělo to být odpovědí na všeliké tyto lži

z útržky, že městská rada Pražská udělila 30. září 1849 Riegerovi čestné měšťanství?

Celá ta umělá budova žalob a lží, jimiž se u lidí nevědomých a neznajících dokonale pletek politických měla pověsť Riegerova na vždy zničit, sesula se ale náhle. Havlíček hájil mužně a vřele nepřítomného přítele a věrného účastníka politického smýšlení svého v Národních Novinách, potíraje jeho protivníky svým pérem vítězným, také Dr. Gabler kterýž meškal zároveň s Riegerem v Paříži, prohlásil se proti oněm nestydatým lžím a konečně vydal i Pulszky v Kölnische Zeitung osvědčení, že se s Riegerem v hotelu Lambert toliko náhodou sešel a že myšlénky onoho protokolu se jeho přesvědčení na mnoze zhola příčí. Nicméně tím vším nebyla ještě ta nepříjemná záležitosť odbyta. Na štědrý večer chtěl Rieger s Gablerem u jisté anglické rodiny právě k večeři zasednouti, když byl na rozkaz vlády zatknut a na prefekturu odveden, kdež musil noc stráviti odvolávaje se marně na prefekta Carliera, že se tu nějaký omyl přihoditi musil. Ráno ovšem se vše vyjasnilo, neb policejní prefekt Pařížský Carlier znal Riegera osobně, a Dr. Gábler byl si pospíšil k peněžníkovi Javallovi, zeti pražského bankéra Laemela, kterýž se rázně zasadil o propuštění Riegerovo. Ze všeho vysvítalo, že byl Rieger zatknut co uprchlík rakouský, (tenkráte byli vůbec všichni uprchlíci z Paříže vypovídáni, čehož některé vlády ochotně použily, aby své miláčky odtamtud vypudily) na dolehání rakouského vyslance Hübnera, ačkoli se zdržoval v Paříži se řádným průvodním listem rakouské vlády. Ministr vnitřních záležitosti Ferdinand Barrot jej po slušném omluvení pozval pak k obědu. Ovšem tím byl ale Riegerovi jeho pobyt v Paříži na nějaký čas ztrpčen. S počátku roku 1850 cestoval do Belgie, zdržel se v Brusselu a Antorfu, kdež se sešel s Dr. Springrem, malířem Javůrkem, pak s Jaroslavem Čermákem a jeho matkou, s nimiž cestoval dále po Hollandsku, odkudž, seznav Rotterdam, Haag, Delft, atd. přeplavil se do Anglie. V Londýně obcoval s německými krajany Alfredem Meissnerem, básníkem Žižky a Moricem Hart-

mannem, původcem znamenitých zpěvů „Meč a kalich“ s nímiž podnikl cestu do Glasgova a odtamtud do horního Skotska. Na zpáteční cestě doprovodil Hartmanna do Hullu, sám ale šel do Manchestru a Liverpoolu. V Liverpoolu byl od německého emigranta o podporu požádán a když vyňal sáček s penězi, vytrhl mu je emigrant a dal se na útěk. Rieger jej nemohl dohoniti a byl zhola bez peněz v cizím městě zůstaven, tak že bez důvěry jistého hostinského by se ani nebyl mohl do Londýna vrátit. V Londýně šel k bankérovi, jejž před tím jednou viděl ve společnost pana Noela, kterýž býval v Praze u hraběcí Thunovské rodiny a tento bankér ač jej jen velmi povrchně znal, vydal mu hned check (poukázku) na 6 liber šterlingů, tak že bylo Riegerovi z nesnáze pomožíno. Z Londýna se vrátil Rieger za nějaký čas opět do Paříže, kdež se zabýval se svými soukromými studiemi, podnikaje častěji výlety do Rouenu, Toursu, Orleansu atd.

Rok 1850 sklonil se ku konci a v Rakousku posud nebylo naděje na proměnu k lepšímu. Vláda policie a stvůr Bachových vykvétala co den krásněji, tiskové soudy se jen hemžily, nastalo veliké zavírání a internování po všech vlastech rakouských. V takových okolnostech musel Rieger nenáhle na návrat pomýšleti, nechtěl-li za vystěhovalce či dokonce za uprchlíka prohlášen býti a ovšem byla to cesta nemilá, na níž mu hrozil soud pro velezrádu, jehož výsledek byl v tak nepříznivých poměrech velmi pochybný a podrobený vůli i z vůli úřadů. Nebylo ale lze otáleti, aby se věc ještě nezhoršila. Rieger se tedy vydal na cestu do vlasti a konečně přibyl do Drážďan, kdež president rakouského ministersta, kníže Felix Schwarzenberg, měl tenkráte porady s vyslanci menších německých států. U něho se Rieger dne 23. prosince 1850 ohlásil a byl skutečně od knížete, který právě vyjednával se saským ministrem vojenství plukovníkem Rabenhorstem, hned přijat a velmi přátelsky uvítán. Rieger žádal od knížete přímými slovy, aby nebyl při svém návratu do vlasti neloyalně stíhán, aby ho ochránil před týráním a potahováním příliš ochotných ouřadníků a kdyby byl před soud

pohnán, aby jej dal dle zákonů doby soudit, v níž se domnělého přestupku dopustil. Kníže Schwarzenberg ale o tom ani slyšeti nechtěl, považuje to za věc dávno odbytou, o níž nehodno slovem se zmíniti a rozmlouval s Riegerem velmi důvěrně po celou hodinu a když Rieger se s ním chtěl již rozloučit, vždy jej ještě zdržoval, aby tak příliš nespěchal. Konečně propustil kníže Riegera a celá ta věc, na pohled tak strašlivá, byla vyrovnána. V předpokoji knížete čekal celý zástup ministrů, v uniformách zlatem premovaných a řády ověšených, kteříž si marně lámali hlavu, jaká to as návštěva knížete k tomu přiměla, že jich nechal tam více hodiny čekat. Rieger je ponechal vesele něměmu úžasu a vydal se bez odkladu do Zitavy, kdež jej matka a sestra již očekávaly, v jejichž společnosti štědrý večer tenkráte příjemněji ztrávil, než minulého roku na pařížské prefektuře. Vzdor slibům knížete Schwarzenberga nemohl se ale Rieger ještě tak snadno vrátit, neb mu hrozila přílišná horlivosť úřadníků, kteří o drážďanské rozmluvě ještě zpraveni býti nemohli. Rieger tedy ve voze jednoho příbuzného svého přepravil se přes hranici do Liberce, odkudž cestoval na spěch do Pardubic a pak na železnici do Vídně. Tam se pojednou jako blesk z čista jasna objevil u pana ministra Alexandra Bacha kterýž takto přepaden byv, musil bezděčně nápodobiti velikodušnosť knížete Schwarzenberga na proti svému kolegovi z říšského sněmu; ujistiv se tak se všech stran vrátil se Rieger konečně z dlouhé Odyssey své do Prahy, kdež od těch dob výhradně přebýval.

Ne dlouho po svém návratu zasnoubil se Rieger se spanilomyslnou a neobyčejně vzdělanou dcerou svého dávného přítele Palackého, s níž posud žije v šťastném a požehnaném manželství. Hostinnosť a přivětivosť jeho chování znají a velebí všichni Slované kteří v posledním desítiletí do Prahy zavítali. Od toho času až do nedávna bylo jeho působení téměř výhradně literarní ať již skutkem nebo mocným osobním vlivem, neb jiné veřejné činnosti tenkráte pro muže jeho rázu nebylo. Neměliť jsme tehdáž politického časopisu, spolky národní bídně živořily a kde se jen poněkud jařejší život je-

vil, zatínala mu pečlivá vláda žílu, ba i do domácností sahala její mocná ruka. Jmenovitě naše výtečníky starostlivě ošetřovala, aby se snad nějaké neprozřetelnosti nedopustili, číhala na každý pohyb jejich, byla velmi důkladně o jejich životu a soukromných poměrech zpravena. Nejméně se jí ovšem líbil Rieger, jeho činnosť byla tedy nejvíce obmezena a i v literatuře na úzký obor stěsnána. Mimo překlad Irvingova „Žití Mahomedova“ z anglického a Drozova „Politického hospodářství“ z francouzského psal tenkráte Rieger i do německých časopisů politické články a zabýval se s přípravami k veliké statistice české kterouž zamýšlí vydati. I na poli literarním osvědčil se Rieger skvěle a všestranně. Připomínáme zde pouze jeho výtečné překlady, z nichž Fredrův „Pan Čapek“ doma i u našich krajanů, vystěhovavších se do Ameriky je na jevišti vždy vítaným hostem, pak jeho dojemnou báseň na smrť Máchovu, balady Mansfeldova smrť a Pěstoun cizinec, Kovářskou, kterou jsme v 1 sešitu Obrazů Života přinesli, a kteráž se nyní po celých Čechách téměř zpívá, byvši opatřena krásnými nápěvy od F. Vogla a Lud. Procházky; konečně znamenitý spis „Průmysl.“

S jara roku 1859 postavil se Rieger v čelo veledůležitého, rozsáhlého podniknutí, totiž Náučného slovníku kteréž v literatuře bude jeho nejkrásnějším pomníkem. Jeho jmenu lze toliko přičísti neobyčejné účastenství obecenstva i spisovatelův, jímž Náučný slovník hned s prvu uvítán byl. Velký počet článků, od Riegera samého sepsaných, svědčí jasně o neobyčejně mocném, vzdělaném a důmyslném duchu svého původce.

V únoru minulého roku podnikl Rieger opět větší cestu přes Turin do Nizzy, kde jeho choť se svými rodiči zimu strávila. Na návratu z této cesty zemřela jak známo choť našeho Palackého a tchyně Riegerova v Podmoklích. Rieger sám ale vrátil se v dubnu již do Prahy, kamž jej veliké záměry volaly.

Již po několik let usiloval totiž Rieger marně o zaražení českého politického časopisu. Záměr ten potkával se ve Vídni vždy s nepřemožitelným odporem. Vláda Bachova sice již byla vyvrácena, jeho nástupcí

hospodařili ale stejnými prostředky dále a neněmeckým národnostem posud nezavítaly lepší doby. V krátkém čase po sobě zadali prof. V. Zelený, Dr. Čupr, Dr. Vavřinec Svatek a Jaroslav Pospíšil za koncesi k politickému listu českému, ministerstvu se ale vždy vidělo odmrštiti tyto žádosti. Když byla svolána rozmnožená říšská rada, každý se domníval, že co důvěrník národa českého do ni i Rieger povolán bude, očekávání to bylo ale marné a mezi zastupitely království českého nebylo nikoho, kdo by se svatého práva Čechův zastal, ba jistý vznešený kavalír neostýchal se tvrditi, že český národ ve svých právech není nikterak zkrácen, že jeho literatura se zcela volně vyvíjeti může, a že vůbec poměry v Čechách jsou všestranně uspokojující. Již za hospodářské výstavy a za slavnosti Nepomucenské umlouvali se tedy nejpřednější mužové země, aby se vyslala k J. V. císaři deputace a k tomu účelu aby se petice sepsala, kteráž by žádosť o povolení českých politických novin obsahovala, rovněž ale také za pomoc v mnohých neshodách a za skutečné provedení národní rovnoprávnosti prosila. Poněvadž se ale nadíti bylo, že policie, dostane-li o tom nějakou vědomosť, celou věc překazí a deputaci ani odjeti nedá, jednalo se o této věci po tichu. Tím více bylo ale vše překvapeno, když se pojednou v novinách vyskytla zpráva, že Rieger a továrník Josef Macháček podali 18. června 1860 císaři petici českou o povolení samostatných politických novin, kteráž byla opatřena podpisy Palackého, Riegera, Purkyně, Braunera, Hanke, knížete Rudolfa z Thurnu a Taxisu, Pštrosa, Macháčka, Jelínka, Šímka, Kodyma a Řezáče. Petice ta, sepsaná od Riegera, bylo písmo velmi znamenité, vyslovovalať rázně i důstojně dlouho uspávané stížnosti země ohledem na vyučovací řeč na gymnasiích a realkách, na národní museum, na národní divadlo, na užívání české řeči v úřadech atd. Také zpomínala toho že národ československý, 7 milionů čítající, není v říšské radě zastoupen a že by se měli k ochraně jeho zájmů povolati do říšské rady mužové z jeho středu. Rieger a Macháček byli od císaře velmi laskavě přijati a vysvětlivše J. V. i mi-

nistrům, že mohli peticí tisíci podpisů opatřiti, že ale se chtěli každé zdánlivé agitaci vyhrnouti, byli s dobrou nadějí propuštěni. Rieger navštívil tu také ministry a jiné osoby vynikající, zejmena slovanské a maďarské říšské rady. Při svém návratu z Vídně byli Rieger i Macháček od četného obecenstva s hlučným jasotem uvítáni. Od této doby zase Riegerovo jmeno vstoupilo do popředí a myslilo se po dlouhý čas, že bude do říšské rady povolán. Našemu národu se nemělo ale dostati toho potěšení, ba ani jeho spravedlivé stížnosti v petici neměly účinku a když ji Posel z Prahy otisknul po nějakém čase, dala jej policie zabaviti a před soud pohnati. Petice ta byla později v Budyšíne Lužickém českým jazykem vytištěna a koluje u nás na venkově v četnych exemplářích, její originál ale práchniví posud v některém Vídeňském archivu. Či to bylo snad následkem české petice, že Riegerova žádosť o koncesi politického časopisu „Národ“ byla v prosinci 1860 odmrštěna?

Povyjití říjnového diplomu probouzela se všude nová činnosť politická a u nás byl to ovšem Rieger kterýž té příležitosti v plné míře použil, obraceje pozornosť světa na práva a žádosti Čechů. Uveřejnilť tenkráte v Reichenberger Zeitungen duchaplný článek Historické právo a český sněm (viz 1. sešit Obrazů života na rok 1861), dále sděloval v „Präger Morgenpost“ náhledy své o tom jak by se zemská samospráva skutkem a vzhledem k národní rovnoprávnosti provesti měla, ve článcích: Výkonní zřízencové zemské samosprávy, dvorské kanceláře jakožto zemská ministerstva atd. Tu bylo ovšem pojednou hluku, že se Rieger opovážil mluviti o právech a výsadách staroslavné koruny České, tu se německé časopisy sápaly naň s nejjedovatější zbraní svou a podkládaly jeho snahám Bůh ví jaké ctižádostivé úmysly, aniž tím koho sklamaly. Rieger, jejž potupně nazvali generálem bez vojska, vyslovoval toliko vůli celého národa, jak se velmi brzo ukázala. Nedlouho po tom, když se začínalo mluviti o odstoupení Gołuchowského, přinesla naše stará nepřítelkyně Augšpurkyně článek „Ein Ministerium Schmerling — Deák —

Rieger", v kterémž navrhovala, aby se povolali důvěrníci prvních národů rakouských do ministerstva; o Riegerovi se tam pravilo, že u Čechů rakouských a u Slovanů vůbec požívá tétéž důvěry, jako Deák u Maďarů. Německé listy přijaly tuto zprávu s netajenou nelibostí a velmi potupně se o ní vyjádřily, kdož ví ale, zdali by tím nebyl nastal důležitý a spasitelný obrat v poměrech národů k vládě, kdež nyní se nedůvěra vždy hloub do myslí zažírá a nesnáze jen rozmnožuje. Podobné pověsti roznášely se i v únoru a dubnu b. r. byly ale vždy bezdůvodné, ač z nich ovšem viděti bylo přání národu; na štěstí ale zamezil se vždy tento hrozný útok na samospasitelnou kulturu německou a Schmerling posud vládne. — —

Ku konci r. 1860 začaly koncese z papíru do života vstupovati a svobodě, kteráž sice již fakticky všude panovala, dostávalo se zvolna nějakých rukojemství. Prvním krokem k nové politické činnosti byly volby městských zastupitelství, kteréž po celých Čechách velký život probudily a kteréž zvláště v Praze usilovnou snahu prvních vůdců našich, i Riegera, vybídly. Velkou podporou tu snahám našich národovců byly Národní Listy, které vliv svůj na mnoze Riegerovi děkují a v nichž jeho články velkého povšimnutí doma i v cizině docházely. Po vydání únorové ústavy přikročilo se nad míru spěšně k volbám do zemského sněmu českého. První tento sněm náš, tak aspoň očekával každý, musil naše nesnadné poměry změniti, musil snahám národním zákonnou cestou průchod zjednati, musil mnohé nedostatky, jimiž jsme v každém ohledu sevřeni byli, odstraniti. Sestoupil se tedy bez odkladu volební sbor, v jehož čele stáli Palacký, Rieger a Brauner a kterýž okresům a městům českým navrhoval kandidáty. Čím příznivěji ale jevily se výsledky jeho činnosti, tím zuřivější útoky ze vsad činěny na vůdce naše. Nikdo tu nepomýšlel že naši výtečníci po celý život svou bojovali za svobodu národní i politickou, že zastávali svobodné snahy naší doby, že, dovolávajíce se historického práva, pouze poukazovali na přirozené základy našeho politického i národního života, v nichž spočívají kořeny

naší bytnosti a od nichž se nám bez nebezpečí vzdáliti nelze: naopak, německé listy pražské i německé bez ustání je vyhlašovali za zpátečníky, kteříž se zaprodali službě šlechty a kněžstva, kteříž raději absolutismus volí, vidí-li v tom prospěch pro národnosť svou. Pravilo se, že Rieger a Palacký uzavřeli alianci se zástupci feudalismu a konkordátu, že zamýšlejí opětně zavesti robotu a vytrubovalo se do světa: „pokud žije šlechetný trojlístek Palacký — Rieger — Clam, není po reakci veta“. Rieger že prý se chce ministrem nebo dvorním kancléřem českým státi atd. Lid náš ale na takové jízlivé útoky a podezřívání odpovídal spůsobem důstojným. 11. března udělilo město Nepomuk Palackému čestné měšťanské právo, kterýž příklad nalezl po četných Čechách i na Moravě hojných následovníků. Ze jména Palackému a Riegerovi udělily veškeré téměř obce české čestné občanské právo a v přípisech svých jim co statečným náčelníkům našich snah, co neunavným bojovníkům za právo a svobodu nezvratnou důvěru svou vyslovovaly. Nemenším důkazem důvěry byl ale výsledek voleb do sněmu, kde všude téměř kandidáté našeho sboru byli vyvoleni, často na pouhé odporučení Palackého a Riegera a na vzdor osobním předsudkům. Na vzdor tomuto příznivému výsledku voleb nebylo ale se nadíti, že by Češi v sněmu měli většinu, neb volicí řád byl tak důmyslně a chytře vypracován, že ve všech téměř záležitostech patrně poslanci velkostatkářů rozhodnouti musili a že do jejích rukou složen byl osud mnohých záležitostí, na kterých nám nejvíce záleželo. Hned v prvních dnech ale ukázalo se, že postavení našich poslanců je mnohem nesnadnější a nepříznivější, než by se kdo byl nadál a že zejmena vše, co by přispívati mohlo k provedení pravé rovnoprávnosti a k zvelebení naší národnosti, potká se s tuhým, často nepřekonatelným odporem. Rieger co do činnosti veřejné i soukromé zaujímal první místo na českém sněmě a jen kdo nahlédne do zápisek sněmovních, dovede slušně ocenit jeho neunavnosť a vytrvalosť u poměrech velmi nepříjemných. Již v první schůzce sněmu podal Rieger ohražení proti jednacímu řádu, kterýž byl sněmu oktrojován, rovněž i

proti volicímu, řádu, který odporuje zásadě „rovné právo všem". Rieger hned s počátku mluvil česky, později obyčejně česky i německy. Němci sice takové provedení rovnoprávnosti nazvali plýtváním s časem a jejich časopisy všemožně proti tomu brojili, národ náš ale s potěšením viděl, že jeho staroslavný jazyk nebude již u veřejnosti popelkou. 9. dubna při rokování, má-li se užívati slov „Čechisch", či „Böhmisch" v protokolech úřadních, vyložil Rieger velmi pěkně pojem politické národnosti, pravě, že všichni obyvatelé Čech, ať již Češi či Němci, v politickém ohledu jediný toliko národ tvoří a jen v ohledu jazykovém na dva kmeny se dělí. V též schůzce sněmu zastal se Rieger v delší, velmi vřelé řečí Vávry Haštalského, jehož volbu zrušil místodržitel a navrhl, aby se podala císaři žádosť o amnestii pro všecky země mocnářství, kterýž návrh byl také přijat.

Mezi tím se poměry stran vždy více objasňovaly; byly tu pouze strany národní, mezi nimiž panovala neblahá řečnivosť. Dostačilo, aby Rieger nějaký návrh učinil a již se Němci i šlechta jednosvorně proti němu zdvihli a nejjasnější důvody jeho svým hlasováním poráželi nerodíce toho v rokování učinit, kde by ovšem byli podlehli. Němečtí poslanci i v tom velikou politickou nedospělosť osvědčili, že si za politického náčelníka obrali vysoce postaveného c. k. úřadníka, kterýž je opustil, kde se jednalo o pravou svobodu a kterýž tím na jejich svobodomyslnosť podezření uvalil. Byl-li náš sněm v ohledu svobody a politického věhlasu velmi nedostatečný, nelze toho ovšem Čechům přičítati, neb oni a hlavně Rieger vždy a ve všem si svobodomyslně počínali, řídíce se dle vřelého citu a bystrého rozumu, nikoli ale dle hluchých paragrafů, jako Brinzové a Herbstové. Heslem těchto pánů bylo „fiat justitia, pereat mundus" (konejž se spravedlnosť, i by svět tím zahynul), heslem našich ale „svoboda a rovnoprávnosť". Nebude tuším nesnadno rozhodnouti, kdo tu více přál svobodě, zda Češi či Němci.

Velkou a nenadálou porážku utrpěli Němci ve schůzce 11. dubna. K návrhu totiž kardinála Schwar-

zenberga uzavřel sněm, podati J. V. císaři prosbu, aby se nechal v Praze jakožto král Český slavně korunovati. Prosbu tuto měla císaři zvláštní deputace podati, do níž zvoleni byli z Čechů Palacký, Rieger a Brauner. Němečtí poslancové chtěli s prvu proti tomu uzavření protestovati a sbírali již podpisy, neb viděli v tom uznání té nenáviděné koruny České, kterouž neustali za přelud a historické haraburdí považovati, záhy ale se jejich loyalnosť tak smělého počínání zděsila a upustili od odporu svého. 12. dubna rokovalo se ještě o návrhu Riegerově, aby sněm uzavřel nezodpovědnosť a nedotknutelnosť poslanců. Rieger odůvodnil návrh svůj v krásné české řeči, v kteréž zvláště vylíčení utrpení Havlíčkova poslance i obecenstvo až k slzám pohnulo. Poněvadž tato řeč naše poměry značně osvětluje, sdílíme ji v plném znění: „Slavný sněme! Každý člověk, kdykoli ho stíhá nemoc nějaká, povolá k poradě lékaře své. Vznešenější osoby mívají osobní lékare, kteří zdraví jejich neustále opatrují a svými předpisy jejich život spravují. Takový lékař jest často přinucen, vznešenému pánu, jehož léčí, říci: „Pane! nemoc tvá pochází z tvého nepořádného života; musíš napraviti život svůj a pak musíš užívati toho neb onoho léku který jest snad perný a nepříjemný.“ V podobném případě je také sněm náš. I naše vlasť, i náš stát nyní jest v poměru jaksi chorobném a potřebuje lékaře. Náš sněm je takový lékař jeho, je právě jakési collegium medicum, kteréž mu má dávati radu; rada ta musí býti upřímná a léky, které má předpisovati, musejí býti snad trpké. Kdyby každému lékaři kdykoli předpisuje trpké léky, anebo kdykoli dává svému pacientovi přísné napomenutí, jíti mělo o hrdlo, bylo by málo dobrých lékařů, a též by bylo podobně málo sněmovníků, kteříž by neohroženě léky předpisovali, kdyby nebyli docela neodvislí v mínění svém a kdyby měli za slovo a radu svou odpovídat. Protož myslím, že nebude našim poměrům, ovšem chorobným, ani rady ani pomoci, nebude-li se mluviti upřímně, jak říkáme, do pravdy, a nebudou-li se předpisovati léky, ať jsou již trpké nebo sladké. Náš stav nynější jest jaksi nejistý; ovšem že v nynějším okamžiku

vane jakýsi větřík lehký, jakýsi teplý dech jarní. Ale kdo nám za to ručí, nepřijde-li brzy po něm litá bouře neb vítr mrazivý, který mladé hlavičky květin spraží, nepřijde-li dusné ticho a umrtvující parno. Však bohužel máme již zkušenosť v tom směru; už jednou zavítala k nám svoboda a opět nás opustila; a kdo nám za to ručí, nestane-li se podobně i nyní? Jsou mezi námi poslancové, kteří seděli na říšském sněmu, kteří tam mluvili a rokovali dle poctivého přesvědčení svého neohroženě. A však máme zkušenosť, že nejeden z nich pro jednání své na říšském sněmu byl později pronásledován. Víme, že úřadníci, kteří byli tehdáž na říšském sněmu, později nebyli povýšeni ve svých úřadech, nýbrž museli seděti mnohá leta na tomtéž místě; víme, že jiní později nemohli přijíti ani k notářství, ani k advokacii, ačkoliv se všemi zákonními předpisy vykázali. Nejsmutnější příklad toho jest můj nezapomenutelný přítel Havlíček (bravo), jeden z nejšlechetnějších synů našeho národa; i on zastával na sněmu a později v tisku přesvědčení své, a to přesvědčení poctivé a upřímné, spůsobem řádným a v policejních mezích zákona; ani jediný soud nebyl v stavu, odsouditi ho. Nicméně stalo se že mocí policejní byl vyrván z lůna rodiny své, že byl násilně zavezen do cizí země, kdež léta tráviti musel v opuštěnosti; srdce mu uschnulo, tak že se nám vrátil do vlasti se zárodkem smrti v prsou, aby zde kosti své složil vedlé věrné ženy své, kterouž podobný osud potkal. Pánové! jakož se stalo příteli mému, podobně může se státi i nám. Možná, že nejeden z nás slova toho se nezhrozí; že i kdyby zákona, kterýž navrhuji, nestávalo, neohroženě a upřímně bude mluviti pravdu. A však ne každý z nás jest hrdina, ne každý z nás jest povahy takové, jako byl nebožtík Havlíček; nejeden z nás vázán jest svou rodinou, svými poměry socialními, svým úřadem, svou službou, a ne každý může obětovati ne toliko blaho své, ale blaho rodiny své, jakož učinil on. Protož myslím, že jest nevyhnutelná potřeba, aby vše, cokoli poslanec činí na sněmu a cokoli mluví v úřadě svém, bylo volno a on nebyl z toho odpovědným. Též podobně pokládám za potřebu nevy-

hnutelnou, aby poslanec nemohl býti stíhán ani uvězněn bez přivolení sněmu tohoto, leč by byl dostížen při skutku samém; to žádá důstojnosť poslance, důstojnosť samého sněmu, kterýž bera účastenství v zákonodárství, béře účastenství v samé souverenitě; musí býti opatřen, aby nemohl býti stíhán okolnosťmi nahodilými, které na něho podezření uvrhují, neb nastraženými. Protož myslím, že není ani svobody sněmu, kde není neodpovědnosti jeho poslanců a že není ani důstojnosti sněmu, kde není neporušitelnosti jich! (Bravo! hlučný potlesk). Týž návrh odůvodňoval pak Rieger i německy.

Téhož dne večír odjela česká deputace do Vídně. Na pražském nádraží byl nesmírny shluk lidu, vše se ale chovalo tiše, a teprv když spatřili Riegera a Palackého, zahřmělo nekonečné „sláva“ vzduchem a ještě dlouho doprovázelo odjíždějící vlak. Podobné výjevy opakovaly se na všech téměř stacích. Všude pozdravovali měšťanostové jmenem obce čestné měšťany své, zpěvácké spolky, školní mládež, duchovenstvo je vítali, ba na Moravě ohlašovali jejich příchod ranami z moždířů. Rovněž skvěle byli na nádraží Vídeňském uvítáni. Jak známo, odpověděl císař 13. dubna v audienci laskavě na prosbu českého sněmu a doložil jazykem českým: „Dám se korunovati v Praze za krále českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem mým a mým českým královstvím.“ K Riegerovi, na nějž se, jak bylo patrně vidět, ještě dobře pamatoval, pravil pak: „Těším se, že Vás zde opět vidím a doufám ve vaši oddanosť.“ Na zpáteční cestě zastavil se Rieger s Palackým v Brně, kdež se s moravskými sněmovníky a přátely svými radili.

Po svém návratu z Vídně Rieger opět s neunavnou horlivostí na sněmu i mimo sněm působil. 15. dubna byl zvolen za přísedícího zemského výboru, kdež jmenovitě spravovati bude záležitosti českého divadla, pak záležitosti vyvazování pozemků s pokladnicí zemského dluhu a pokladnice úvěrní, přirážky k zemské daní a hudební poplatky, konečně zemské silnice. Tak se tedy po 14. letech vyplnily z části aspoň touhy a naděje

Tylovy a neklameme se zajisté, očekávajíce, že muž, kterýž naši národnosť před celou Evropou tak neohroženě hájí, s takovou pýchou se Čechem býti praví, že muž tento povznese naše divadlo z nesnesitelného područí a ponížení, v němž nyní nám k žalu a našim německým krajanům k posměchu živořiti musí, že učiní přítrž nynějším poměrům, kde ředitel, režisér i většina herců se jako o závod snaží, kdo větší nedbalosť a nešetrnosť k českému obecenstvu projeví. Rieger již nyní, ač zahrnut přívalem jiných veledůležitých prací, pilně se snaží o zvelebení našeho divadla a snad mu bude popřáno přispěti k dokonání díla, jemuž byl zasvěcen počátek jeho veřejné činnosti — mluvímeť tu o národním divadlu, o nejbolestnější ráně naší!

Přišly památné dny, kde se jednalo na českém sněmě o volbách do říšské rady, dny to, kde Rieger nesmírnou činnosť projevil a celou řadu tuhých zápasů podniknul, o nichž se čtenářům našich novin, kteříž tak rádi o všem rozumují a vše posuzují, sotva kdy snilo. Ve schůzce sněmu 16. dubna použil pan Haase přítomnosti státního ministra Schmerlinga velmi přenáhleně k tomu, že sněmu jal se politické náhledy své vykládati a lásku svou ku Grossoesterreichu vyličovati. I německé listy nazvaly to politickou samovraždou jeho, neb Rieger si vzdor odporu místopředsedy Dr. Vaňky dobyl slovo a ostrou, hromnou řečí zničil domnělé Velkorakušany, jimž se stýskati začíná po samospasitelné centralisaci. Pravilť: „Známe znak rakouský, ale známe také znak království českého, jejž nikdy nezradíme. Nemůžeme si pomyslit znak království Českého odloučený od znaku veškerého mocnářství. Ti pánové ale, kteří znak království českého popírati chtějí, jsou naši protivníci a zůstanou jimi. Tato politická otázka musí se bez ohledu na národní stránku rozřešiti a tu se budeme věčně ohražovati proti tomu, aby s námi jednáno bylo jako s francouzskými departementy, aby dějiny naší vlasti byly popírány!“ Ze všech stran tu zazněl ohromný potlesk a pan ministr byl za tento výjev asi málo povděčen přeochotnému Velkorakušanu.

Volby do říšské rady, proti nimž se jevil s počát-

ku jednohlasný odpor u našich poslanců a ještě více u obecenstva, po mnohých bouřích na sněmě i v klubech konečně se musely vykonati. Nebylo tu jiné cesty a ti, kteří přenáhlené Riegera za jeho účastenství při tom odsuzovali a jemu zrádců spílali, mohli toliko svědomitě poměry stran k sobě uvážit a byli by jinak o tom smýšleli. Nyní zmizela již rozjitřenosť a nelibosť, kteráž tenkráte ovšem u velké části našeho obecenstva panovala a jmenovitě u politických nedouků se jevila, kteří své mínění za zákon vystavují a v tom ohledu vzdor své vykřičené svobodomyslnosti největšími absolutisty jsou, nyní také již panuje o těch věcech spravedlivější úsudek a vina přičítá se neblahým poměrům našim, nikoli ale jednotlivcům. Mezi Čechy a Poláky sice uzavřena byla úmluva k společnému jednání v této záležitosti, na obou stranách ale převládal náhled, že by se voliti mělo s ohražením, aby zástupcové obou národů mohli ve Vídni před celou Evropou takřka pronášeti jejich stížnosti a bojovati za jejich práva. Rieger před volbami do říšské rady namáhal se všemožně, aby nějaké dorozumění docílil, čím dále vysvítalo ale vždy jasněji, že by se voleb ani všichni čeští poslancové nezdrželi, vysvítalo vždy jasněji, že by takové počínání sice poslancům získalo lacinou popularitu, že by ale mohlo velmi vážné následky míti. Na Riegerovi spočívalo v těch dnech ohromné břímě veškerého vyjednávání, od rána do pozdní noci mluvil v soukromých poradách, na sněmě a v klubech a divili jsme se věru, že tolikeré namáhání a nesnáze jej nepřekonaly. V skutku byl Rieger churav, opanoval se ale tak dalece, že 18. dubna mohl přednesti návrh svůj na odročení voleb do říšské rady a odůvodniti jej. Návrh ten spůsobil pravou bouři na sněmě, výsledek byl ale, že se přijal odůvodněný denní pořádek hraběte Clama-Martinice 141 hlasy proti 83, načež bylo sněmu předneseno rázné ohražení českých poslanců. Ač nebylo nesnadno předvídati takový výsledek, byl předce od obecenstva s netajenou nevolí přijat a jak jsme již jednou pravili, lidé spílali po hospodách Riegerovi a Palackému zrádců, jiní zase svalovali vinu toho zcela na Riegera, tvrdíce,

že Palacký byl stále a až do konce proti volbám. K tomu ještě přišlo jalové sočení a podezřívání německých listů, jimž dokonce nebylo po chuti, že Češi dostali více poslanců do říšské rady, než jim přepych německé strany přiznati chtěl. Riegerovo chování v té záležitosti, jež nikterak odsuzovati nemůžeme, znajíce předobře ryzosť jeho pohnútek, buďiž ale všem nejvýmluvnější odpovědí, kteří tvrditi neustávají, že Rieger beze vší důslednosti baží toliko po popularitě, aby si mohl na vůdce národa hráti. Dobře tu pravil Klaudy: kdybychom jednali dle pochvaly nebo nelíbosti obecenstva, nebyli bychom volili do říšské rady. A věru, nyní známe tuhé boje, jež Riegerovi v říšské radě nastaly, známe nepříjemnosti a nesnáze jeho tamnějšího postavení, které on ostatně velmi dobře předvídal a nechť tu každý svědomitě rozhodne: jednal-li k svému či k obecnému prospěchu. Ani Rieger si tenkráte netajil, že se tu jedná o jeho popularitu, kterouž si v tak mnohém těžkém boji za práva národu svého dobyl, on ale neváhal a raději chtěl tuto popularitu v šanc vydati, než by jednal nedůsledně a proti lepšímu přesvědčení svému. Vždyť pak není úkolem vůdců národů, aby plouli s proudem, nýbrž aby proudu směr a cíl vykazovali!

29. dubna jednalo se opět o návrhu Riegerovu, aby císař byl od sněmu požádán za udělení obecné amnestie, kterýž byl pod záminkou, že sněm nebyl ještě ustanoven, když se o něm po prvé jednalo, od náčelníka německého klubu v. Waidele zas přiveden do rokování. Rieger mluvil velmi vřele za tento návrh svůj a když se proti němu z rozličných příčin odpor jevil, jmenovitě u šlechty, zvolal rozhorleně: „Mluvíme bez ustání o velkém a sjednoceném Rakousku; slova „stejné právo, stejná povinnosť“ rozlehají se po všech zemích rakouských a kdež v Uhrách zasedají sta odsouzenců v sněmu, v radě ministerské, v úřadech a důstojenstvích, nesmí se u nás amnestovaný velezrádce ani doktorem státi, nesmí ani pro sebe a četnou rodinu svou si výživu dobývat. Je to stejné právo všem, je to silné a svorné Rakousko? Milosť se koná tam, kde nelze tlaku vykonati, popustí se uzda, kde toho nelze překaziti, ale

u nás, kde se ještě domnívají, že mohou větší tlak vykonati, tu nemá býti milosti? Myslím, že by J. V. v nynějším okamžiku nemohl politiČtějšího skutku vykonati, než kdyby milost, která se fakticky koná v Uhrách, zavedl i u nás.“ O Riegerově návrhu: „aby se prosba o rehabilitování všech pro politické přestupky potrestaných jednoduše potvrdila a formulování její i spůsob, jak se J. V. přednesti má, aby se zanechalo p. maršálkovi“, hlasováno k návrhu Dr. Klaudyho vyvoláváním jmen a návrh přijat 188 hlasy proti 36. Většina šlechty hlasovala proti návrhu, také parlamentární vůdce Němců v. Waidele, ač sám zadal návrh podobný. Němci se nad tímto svobodomyslným chováním svého vůdce velmi horšili — bylo ale pozdě bycha honit.

Ve schůzce sněmu 20. dubna odbyl Rieger Bavoráka Brinze, kterýž se posmíval odvolávání se našich poslanců na Ferdinandovský zemský řád, velmi rázně a vhodně takto: „My zrozenci země této stojíme posud na historické půdě a máme za to, že země, jejíž sněm a ústava měla právo povolování daní a kontribucí, i podnes je žádati může. Tím se tedy ovšem lišíme od poslance Brinze, jehož předkové v této zemi nežili, který se tedy na věci, jež před ním byly, odvolávati nemůže.“ Tu se pan Brinz zvedl a v největším, jen že velmi směšném rozhorlení jal se užáslému sněmu vykládati, že 7 bratrů jeho děda za Rakousko bojovalo atd. Rieger ale na konec opět se vyjádřil, že nechtěl zdomácnělé Čechy v něčem zkracovati. „Slova má směřovala jen k tomu, že ti, kteří teprv nedávno do země přišli, snad si zpomínek a starých práv země v takové míře neváží, jako my synové této země. My ale klademe velikou váhu na staré řády zemské, poněvadž udělují zemskému sněmu českému právo a nemůžeme ani přiznati, že nová ústava nám dala nové právo. J. V. nám toliko právo zachovalo, jehož sněm český vždy užíval.“

V poslední schůzce českého sněmu dne 21. dubna mluvil Rieger za návrh svůj stran zřízení 5. komisí zvláštních, kteréž by připravné práce pro budoucí sněm zhotovili. Poněvadž se ale tomuto návrhu kladly for-

mální překážky, změnil jej Rieger tak, aby veškeré sněmu podané návrhy se přikázaly zemskému výboru a aby tento působil za pomocí znalců hlavně 1. co se týče úvěru, 2. silnic, 3. školnictví, jmenovitě vzhledem k průmyslu, 4. zvelebování obecných ústavů vzdělávacích, 5. vzdělávání půdy, 6. pořádání obecních záležitostí. Návrh tento, proti němuž se Herbst všemožně zpouzel, byl přijat 118 hlasy proti 105.

Tak se tedy ukončil první sněm český. Riegerova činnosť, ač jsme ji tu jen stručně vylíčiti mohli, zasluhuje tím větší chvály, an byla tolikerým odporem provázena a jemu i našim poslancům zajisté nelze přičísti vinu toho, prospěl-li sněm zemi méně, než se vůbec očekávalo. Vláda si přála pouze, aby sněm volil do zemského výboru a do říšské rady a ačkoli naši poslanci chtěli o životních otázkách našich rokovati, nemohlo se k tomu pro nedostatek času přikročiti. Pátrnoť, že tím byl sněmům rakouským vůbec vykázán úkol pramálo důstojný, tu ale byla všecka ohražení marná, neb vláda chtěla mít předě vším říšskou radu pohromadě. Nechceme tento kvap vlády tu odsuzovat, neb se dá snadno vysvětlit, neblahé následky jeho ale překážejí nyní říšské radě při každém kroku téměř a obmezují její činnosť bez ustání.

25. dubna opustil Rieger Prahu a zastaviv se ještě u stařičké matky své v Semilech, ubíral se do říšské rady. Ve Vídni čekala naše poslance hojnosť všelikých překvapení. Předsedou sněmovny poslanců jmenován Dr. Hein, známý co urputný nepřítel Slovanů a zvláště Čechů, muž, který již na říšském sněmě neustálé hádky a spory s Čechy spůsoboval, muž, který pro země koruny České vynášel potupný název „Koenigreich Palackien“. Jeho pouhé jméno stačilo již k probuzení nedůvěry, neb on to byl, jenž se min. roku v rozmnožené říšské radě ohražoval proti užívání slova „konstituce“. Byla-li ale svobodomyslnosť nového presidenta pochybna, byla to ještě v mnohem větší míře nestrannosť jeho naproti poslancům rozličných zemí a národů a vždy živější bylo obávání, že on nedověde

spory národností smířiti a zápas stran tak říditi, aby obecné dobro při tom získalo.

Ještě větší nesnáze vzešly z toho, že se nedostavili ani poslanci z Benátska, ani z jižního Tyrolska a Istrie, poslancové uherských zemí pak ovšem dokonce ne, že tedy se vlastně sešel ve Schmerlingovu divadle, jak nazval vtip Vídeňáků dřevěnou sněmovnu před skotskou branou, onen spojený sněm zemí německo-slovanských, proti němuž byl u nás a v Polště jeden hlas nedůvěry a kterýž o nejdůležitějších otázkách ani nemohl pojednávati. Kdyby se obecné mínění u nás a v Polště i s veškerou říšskou radou bylo smířilo, nemohlo se předce smířit s užší radou, v níž Schmerlingův volicí řád patrně zjednal Němcům přednosť, kde tedy rovnému právu Slovanských národů hrozilo neomylně nebezpečí. Odtud pochází onen odpor slovanských poslanců proti užší říšské radě, kterýž ovšem jenom k tomu směřoval, aby její činnosť do zákonných mezí uvedl, kdež německá většina si stále osobuje práva veškeré rady.

V takových poměrech mělo ovšem první shromáždění říšské rady ráz velmi chudý a nepříjemný; ani poslancové čeští nebyli tu ještě všickni a polští poslancové rokovali ještě v Krakově o politice, kterouž by zachovávati měli. Při skládání přísahy, kteréž se dělo německy, musel Rieger členům, kteří německy neumějí, právo vyhraditi, aby mohli v mateřském jazyku svém přísahati. V 3. schůzce 3. května rokovalo se o volení odborů a tu se našim poslancům jednalo o to, aby v každém z nich byly dle návrhu Pražákova hlavní země zastoupeny, aby tedy sněmovna se jaksi federativně zřídila. Brinz a Hopfen mluvili proti tomu, neb každý stín federace se pravoslavným centralistům zdál býti nebezpečným. Rieger mluvil pro návrh Pražákův a vylíčiv všeliké rozumové důvody pro něj mluvící, obrátil se konečně proti těm, kteří i v tomto tak nevinném návrhu čenichali již separatismus a Bůh ví jaké útoky na jednotu říše. „I r. 1848 jednalo se tak a nebyla to předce pouhá říšská rada, jejíž poslanci byli od zemských sněmu volení, nýbrž říšský sněm, vyšlý z přímých voleb;

nicméně se již tenkráte, kde patrně nebylo zástupců jednotlivých zemí, přiznalo jednotlivým zemím platnosti v odborech, proč by se to nyní díti nemohlo? Podotýkám konečně, že se musíme pro vždy ohraditi proti výrazu separatismus, jehož užil moravský poslanec v. Hopfen. Ohražujeme se slavně proti tomu; i my všickni chceme svobodné a sjednocené Rakousko, ale pravý program k utvoření jeho dal nám J. V. císař v trůnní řeči a tento program ustanovuje, že se právní bytnosti jednotlivých zemí šetřiti má, že mají všemožné neodvislosti požívati, že se všemi národnostmi má se stejně spravedlivě jednati, že samospráva má býti zachována obci, kraji, jakož i zemi; ale toto jednotvárné zřízení všech zemí, jehož tu někteří docíliti chtějí, neoblaží nikdy Rakouska, ba učinilo by je jistě nemožným!" (s levice sykot, s pravice potlesk.) Skutečně byl návrh Pražákův přijat 85 hlasy proti 66 — první to vítězství federalistů.

Zároveň vydala strana, kteráž usilovala o federativní utvoření Rakouska a kteráž záleží hlavně ze slovanských poslanců program svůj, od Riegera sepsaný, v němž se nazývá stranou decentralistickou, poněvadž se proti jmenů federalistů mnohé námitky činily a poněvadž strana ta skutečně jen hájí autonomii zemskou a decentralisací správy. Program ten vyličuje jasně a stručně hlavní zásady našich poslanců a odpor, který se z německých novin proti němu ozval, nemohl mu předností odejmout, jichž postrádaly programy ostatních stran, totiž jádrnosť, důmysl státnický a hluboký náhled do pravého stavu věcí. Na základě takového programu mohli ovšem i Maďaři a Chorvaté spolu pracovati při zřízení říše, jeho přijetím by se nebylo ublížilo žádnému národu, žádnému platnému právu a byla by se tím trvalá hranice položila všem choutkám germanisačním a centralisačním, kteréž říši jen dále do propasti strhnouti mohou, na jejíž pokraj ji dovlekly. První vítězství decentralistů ale Němce tak zaleklo, že jako jeden muž všemu odporovali, co od slovanské pravice vycházelo, byť to i sebe rozumnější bylo.

O zaslepenosti a urputnosti německé levice, kteráž

ovšem většinou vládne, podává nejlepší svědectví památné rokování o adrese na trůnní řeč (11. května.) Rieger byl sice též do komise zvolen, kteráž adresu vyhotoviti měla, jeho rázný a důmyslný návrh byl ale odložen a přijaly se jalové fráze moravského frankfurtisty Jiskry, k jejichž vadám většina v přehoroucí lásce přilnula. Slovanská pravice snažila se, aby toto nezvedené děcko Dr. Jiskry trochu důstojněji vystrojila; marně ale hájili Klaudy, Brauner, Tomek, Jirsík, Toman doplňovací návrhy své, marně vytknul hrabě Clam-Martinic stylistické chyby v adrese, — většině se jednou adresa zalíbila a tak se musela přijmout a vady její byly rozhodnutím většiny slavně schváleny, ba většina zavrhla i vyšší mravné zájmy národů, jichž se zastával Toman, Kuranda velmi jízlivě si vyjel na hraběte Clama a pravil že uznává toliko únorovou ústavu, Rieger chtěl nepravý výrok Kurandův, jako by se byla v komisi stala úmluva o sepsání adresy, opraviti, byl ale k pořádku volán a když konečně se slova dobojoval a pravil: „Jeť to, pánové, podivné počínání, chcete-li nás k mlčení odsouditi a to se děje, nemohu-li faktickou nepravdivosť vytknouti,“ tu se naň velespravedlivý Dr. Hein obořil: „Musím řečníka hned s předu žádati, aby šetřil důstojnosti sněmovny a neliboval si ve vášnivých výrazech,“ věta to, kterouž pravidelně Riegera napomíná, když mu příliš do pravdy mluví. Kurandu ale Rieger velmi rázně odbyl: „Bude to sotva od posl. Kurandy viseti, aby zrušoval království, buď si i vliv jeho a jeho novin v Rakousku sebe mocnější. Když i J. V. stále a oficielně užívá tohoto výrazu, bude snad i nám dovoleno, abychom vzdor nelibosti páně Kurandovy tohoto výrazu užívali, jakož i slov: „poslové, kteříž od zemských sněmu vysláni býti mají.“ J. V. neužívalo těchto slov zajisté bez důvodu a jen tak ledabylo, nýbrž zajisté s úmyslem, proto že tu jsme právě jen posly zemských sněmů. Ti pánové, kteří se bez ustání k ústavě odvolávají, neznají ji as předce tak předobře, jinak by věděli že v §. 11. se mluví výslovně o jednotlivých, v říšské radě zastoupených sněmích zemských; tedy jsou tu dle ústavy zastoupeny zemské sněmy, máme tu tedy zastupitelstvo

zemské. Myslím, že pán Kurada na tom přestane a že se neopováží opravovati ani ústavu, ani slova J. V. v trůnní řeči."

Nejbouřlivější bylo rokování o doplňovacím návrhu hraběte Clam-Martinice k odstávce 15., kterýž takto zněl: „Následujíce velkomyslného příkladu V. V., přislibujeme slavně, že i my ve smyslu zásad v diplomu od 20. října 1860 vyslovených a v únorových patentech pronešených uznáváme spojení zemí a království s mocnářstvím, právně zaručené účastenství národův při jejich i veřejných záležitostech celé říše, za nedotknutelný základ obecné ústavy říšské." Návrh tento i Rieger v delší výtečné řeči takto hájil: „Pánové, byl jsem zvolen do komise. Podali jsme pohříchu práci, kterouž jsem v celku i v podrobnostech neschvaloval a proti jejímž jednotlivým odstávkám jsem ponejvíce hlasoval; vzdal jsem se ale vystavení zvláštního návrhu menšiny, doufaje s počátku po nějaký čas, že adresa v této bezvýznamné, neurčité formě, kterou právě dostala, snad nezadá příčiny k hádkám a že bude hned přijata. Doufal jsem, že rokování o důležitých zásadních otázkách, na nichž nám všem nesmírně mnoho záleží a od jejichž šťastného rozřešení visí trvání říše, že rokování o těchto otázkách nejlépe ponecháno bude době pozdější, až bychom se o nich byli vzájemně lépe shodli a až bychom byli seznali vzájemné náhledy svoje. Pohříchu se tak nestalo, při adrese dotýkáno se hned důležitých zásadních otázek a tak museli i přátelé moji do rokování o nich se pustiti. Stalo se to ve spůsobu trochu přenáhleném, bez přípravy, jakož i vůbec toho želeti musím, že celé dnešní rokování o adrese bylo tak přenáhlené. Cítím to, že adrese, kteráž se přijímá s takovým spěchem, s takovou klopotností, s takovým nucením, nemůže nikdy býti pravdivým, nezkaleným výrazem smýšlení této sněmovny. (bravo na pravici.) Adresa, kterouž říšská rada dnes J. V. chystá, není předmětem lhostejným, jeť to výkon politický a sice veledůležitý výkon politický. Vždyť tu po prvé říšský sněm či říšská rada, jak se nevlastně nazývá, vyslovuje své smýšlení u veřejnosti, že jaksi vydává manifest. Jeť to chvíle světodějinná a hledím-li

na ni s tohoto stanoviska, tu ovšem nemohu sobě zatajiti, že dnešní rokování učinilo velmi neblahý dojem na mne i na mnohého z nás. Musím ale také se domnívati, že dnešní rokování i mimo sněmovnu v celé říši či aspoň ve větší části jejích zemí, jmenovitě v oněch, kteréž zde zastoupeny nejsou, učiní dojem nejvýš trapný, dojem nad míru nepříjemný. Viděl jsem zde na galerii vynikající členy chorvatského sněmu zemského, kteříž zde jsou co deputace sněmu u J. V. Nuž, myslil jsem si tu, jaký dojem přinesou tito pánové z našeho shromáždění domů? a přiznávám se, nemohl jsem si tu otázku příznivě zodpovědít; pravil jsem sám k sobě: Až tito pánové přijdou domů, řeknou zajisté ku kmenovcům svým: „Milí přátelé! s tím Vídeňským sněmem říšským nelze ničehož podniknouti; tam není pro vás naděje, neb je u veliké většině tak centralistický, ctí tak málo historické právo, že, kdybychom se i pohnouti dali a jej obeslali, byli bychom tam v nejdůležitějších záležitostech svých přehlasováni, že bychom ještě té autonomie pozbýti mohli, kterouž naši předkové dobyli a zachránili a kteráž nám posud právem náleží.“ Neb toho mi neupřete, že tito národové stojí na vlastní právní půdě své a že jim není třeba ani oktrojování nové ústavy. Proti Uhrům může se snad namitnouti, že země dobyta byla následkem revoluce, že tedy ztratila své právo na dřívější ústavu svou a že se jí mohou na základě tohoto práva dobytí diktovati zákony. (pokřik na levici, president napomíná řečníka, aby se věci přidržel.) Prosím, vždyť jsem při věci. Chcete-li mi ale dokonce slovo odejmouti, vzdám se ho rád sám; nechcete-li vůbec slyšeti náhled můj o této věci, rád opustím sněmovnu. Ale kde jsem zúplna při věci, kde se o to jedná, abych vám vyložil své náhledy poctivě a bez obalu, jak to odpovídá mému spůsobu a mému přesvědčení, prosím, abych nebyl vždy a vždy zas vytrhován. (bravo na pravici.) Chtěl jsem jen říci, užívá-li se i snad tohoto práva dobyvatele na proti Uhrům — a to není mé stanovisko — praví-li se jim: Musíte přijmout ústavu únorovou, nemáte práva žádati něco jiného nebo něco více, pak se toho nemůže užívati u Chorvatů, neb Chorvatsko jak

každému povědomo nebylo dobyto; ba Chorvati právě v rozhodné době, kde Vídeňská vláda sebe a svou věc takřka opustila, kde sama ani již nevěděla kudy kam, uchopili se meče pro ni, vstali rázně za své právo, za vlastní ústavu svou a za sjednocené a silné Rakousko (bravo na pravici).

Vidíte tedy, pánové, Chorvaté stojí na své vlastní, dobré právní půdě. Viděl jsem tedy několik Chorvatů zde na galerii: budou po dnešní schůzce chtít opustiti tuto právní půdu svou? Dle dojmu, jehož dnes zde nabyli, zajisté ne. A ne-li, chcete jich pak nutit? Chcete jich donutit, aby přijali oktrojovanou ústavu od 26. února, jsou-li přesvědčení, že to, co již mají, jim je prospěšnější, lepší a jistější? A právě ve Chorvaty kladl jsem posud nejvíce naději k docílení zastupitelstva veškeré říše. Myslil jsem si: uvidí-li, že Vídeňský říšský sněm kráčí cestou smíření, cestou prostřední, dají se první pohnouti k obeslání říšského sněmu, po nich budou snad následovati Srbové ve Vojvodině, později Sedmihradčané, konečně snad také Slováci neb jiné kmenové uherští a tak jeden národ po druhém seznná svůj prospěch v účastenství při zastupitelství sjednoceného, veškerého Rakouska. Nyní ale myslím, že dnešní den je spíše pohne, aby toho nečinili a proto vlastně lituji způsobu, jak se dnes rokovalo, lituji ducha hlasování a jak tato byla lstivě dosažena a přenáhlena. Nemohl jsem v tom nikoli poznati ducha smířlivosti, snášelivosti, o němž se tu tolik mluvilo, ba spíše dali jste nám trpký kalich většiny až na dno vypíti. Žádali jsme většinu, aby se o jedné odstávce hlasovalo dle jmen a to z dobrých příčin, neb jsme chtěli, aby naši krajané věděli, jak jsme hlasovali, aby věděli, že jsme se přidrželi autonomie naší země, zachování jejich zvláštností, jejich historických práv, že právě se řídíme náhledem, že se tu považujeme dle znění ústavy i trůnní řeči jen za zástupce celé země, jejíž sněm nás sem vyslal. To měla naše země a náš národ seznati, vy jste nám ale nedopřáli toho dobrodiní, vy jste použili své většiny, abyste nám odejmuli toto právo veřejného přiznávání se k našemu náhledu. (president napomíná řečníka, aby k němu

obrácen mluvil a aby se věci přidržel). Nuž, vždyť snad musím míti právo, abych se o tom vyslovil! Nemluvil jsem o této otázce vůbec ještě; myslím, že to chvíle povážlivá a snad rozhodná v osudech Rakouska, že tedy dovoluje širšího vylíčení věcí. Nechť si je výsledek hlasování jakýkoli, musíte nám právo dopřáti, abychom mohli konečně jednou vysloviti náhled svůj. Můžete si stokráte adresu svou přijmouti, bude předce jen většinou přijmuta a J. V. nebude moci viděti v ní náhled všech svých národů. Pravím to s dobrou rozvahou; pánové vesměs se odvolávají na únorovou ústavu, považují tuto jaksi za počátek a východiště Rakouska. Toť je skoro tak, jakoby Rakouska před tím ani nebylo bývalo, jakoby posud všichni národové rakouští byli bývali co do státního práva otroci a co do svobody proletáři. Nemohu tomu přisvědčiti, vždyť vím, že jednotlivé země měly skutečné ústavy, že i ty, jejichž ústavy byly jaksi polovičaté, předce měly právo samostatného povolování daní k státním účelům, kteréž jim bylo únorovou ústavou odňato; že následkem únorové ústavy nyní donucení jsou, zúčastniti se rokování v říšské radě. Mám toto společné povolování daně říšské za potřebné pro jednotu říše a sám jsem rád svolil k účastenství při tom, ano působil jsem také mezi krajany svými, aby volili do říšské rady. Toho nelze popírati, nemohu ale sdíleti náhled, že pánové považují únorové patenty jaksi za ukončení naší říšské ústavy. Sám císař pravil v trůnní řeči, že vývoj, přestavení, přetvoření ústavy ponechává věhlasu národů svých. Kdež říjnový diplom byl vydán od J. V. v úplné svrchovanosti moci, kteréž do té doby požíval co absolutní panovník, bez podpisu ministrů, kdež tento říjnový diplom postaven byl za nezměnitelný základní zákon říše, kterýž se má ve všech archivech zemských složiti, může se únorová ústava jen za formu považovati, kterouž byly zásady diplomu provedeny, jejíž změnění a přetvoření se právě národům přenechává, ale právě v tom rozřešení této otázky shledávám velké obtíže, neb tato únorová ústava změnila podstatně základní zásady říjnového diplomu. Nemohu přiznati, že by únorová ústava byla pravdivým a plným provedením císařského diplomu od

20. října, není jím a to sice v podstatných částech, mohl bych to velmi snadno dokázati, čehož se chci prozatím vzdáti; ovšem ale musím něco pronesti, čehož uvedení právě nyní se mi vidí třeba býti. Tato únorová ústava nám přinesla zemské řády, které nikterak nemohu spravedlivými nazvati a na jejichž základě nikterak se nemůže docíliti pravdivé projevení vůle národův rakouských, pravé zastupitelství. (bravo na pravici). Pánové, pohledněte na tento malý hlouček krajanů, kteří zde semnou sedí. As 20 mužů zastupuje tu více 3 milionů obyvatelů království českého, to je čísly dokázáno. Mluví se o zastoupení zájmů. Jsem hotov dokázati, že tyto tři miliony platí hojnou většinu daní celé země. Mohu statisticky dokázati, že tito slovanští obyvatelé Čech platí aspoň tolik, ba víc daní, než obyvatelé německých krajin našich. V čem se tedy jeví to pravé zastoupení zájmů země, je-li zastupitelství takové? Upozorňuji dále na sousední Moravu, kdež je 1½ milionu Slovanů, z nichž tu sedí tři poslanci a počítáme-li mnoho, pět poslanců.

Pánové, jsou tři či pět slovanských poslanců z Moravy pravdivým a poctivým zastoupením veškerého slovanského lidu na Moravě! Nejsou. S tohoto stanoviska nemohu tedy připustiti, že by nynější říšská rada byla pravým výrazem národů a že by jaksi oprávněna byla, vyslovovati před J. V. v pravdě jejich žádosti a smýšlení. Jsme zde dále shromážděni co říšská rada veškerého Rakouska, co taková jsme svoláni byli a to je úkol náš. Ale myslíte sami, hlasujeme v tom smyslu, jmenovitě dnes, jak by hlasovala většina této říšské rady, kdyby v ní skutečně byli všickni národové mocnářství zastoupeni bývali? Nikdo z vas tomu nevěří. Mějtež si většinu zde ve sněmovně, my ale máme většinu mimo sněmovnu a politické náhledy, kteréž zastupujeme jsou právě tak a v ještě vyšší míře náhledy oněch národů kteří zde zastoupeni nejsou. Těšte se tedy ze své většiny dle libosti, toho ale nikdy nedosáhnete, abyste většinu národů rakouských a smýšlení její pravdivé zastupovali. (bravo na pravici). Což to platno, vzývati stále a stále jednotu, vynášeti moc a sí-

lu sjednoceného Rakouska; musíme nalezti pravé cesty, praktické prostředky k utvoření jeho; musíme instituce postaviti, jimiž by národové uspokojeni byli a sice národové, kteří zde zastoupeni jsou a kteří zde dobře zastoupeni jsou, tak dobře, jako ti, kteří zde špatně zastoupeni jsou a konečně i ti, kteří ještě nejsou zastoupeni. Pánové, veškeří neněmečtí národové rakouští, jmenovitě národové slovanští a romanští vidí v centralisaci toliko pomůcku germanisace. Pravíme to upřímně, musili jsme toho zkoušeti po staletí a zvláště v posledním desítiletí. Kdybychom chtěli své utrpení v těchto letech vylíčiti, musili bychom o tom folianty psáti. (bravo na pravici). Jestli se tato centralisace, kteráž se nám takřka až do srdce zahlodalo, nyní chystá v jiném konstitučním tvaru a spůsobu, je nám to zcela lhostejno, vždyť víme, že naše národnosti tím nebudou chráněny, pojištěny, o tom nám dostatečných důkazů poskytují snahy, kteréž se zde co den ještě projevují. J. V. na př. zrušilo diplomem ministerstvo vyučování a předce vidíme, jak neustále se objevují snahy, aby se toto ministerstvo v jiné, snad ještě špatnější formě obnovilo. Takové počínání není poctivým provedením říjnového diplomu a pokud zde takové snahy pozorovati budeme, pokud viděti budeme, že se zde utvořiti mají vyučovací rady jen aby se jiným spůsobem odsud obsazovala všecka místa a abychom byli zas poněmčováni, naše národnosti opět potlačeny, neuvěříme, že se jedná poctivě s námi. Třebať vzdáti se systemu poctivě a zřejmě neusilovati o obnovení institucí, kteréž předc J. V. již zavrhlo, aby se věc jednou zavržená zas v jiné podobě vyskytla. (bravo na pravici). Pánové, musím se přiznati, že po dnešním hlasování zhošťuji se naděje, jakoby v nynější říšské radě mohlo se docíliti spravedlivé provedení myšlének říjnového diplomu. Nelze mi již doufati, že tato říšská rada sto bude, do života uvesti řády, kteréž by vyhověly všem národům rakouským (Předseda: Žádám řečníka na posled, aby mluvě obracel se ke mně a aby se zdržel všech sem nepatřících řečí, jmenovitě takových, kteréž čelí proti důstojnosti sněmovny). Musím p. presidenta velice prositi za odpuštění, jestli v té zále-

žitosti jednám proti jednacímu řádu. Jeť mi vždy potěšením, hleděti na p. presidenta (smích), ale v rozčílení velmi přirozeném, v jakémž jsem se nacházel, není to někdy možno, aby člověk stále a neodvratně pohlížel na p. presidenta. Myslím tedy, že po dnešním hlasování — (president opět řečníka napomíná, aby se k němu obrátil). Vždyť to činím. Žádám vás pánové, abyste návrh posl. Clam.-Martinice, kterýž v této věci snaží se jíti prostřední cestou, návrh to, kterýž žádnému právu neubližuje, kterýž diplom uznává, ale také únorovou ústavu tak jak J. V. řeklo, že se totiž mají naše řády pojímati ve smyslu těchto dvou zákonů. Rozumím těm slovům tak, že tyto zákony jak nyní jsou, a poněvadž tak jsou, nemohou se považovati za ukončené základní zákony, za ukončenou obecnou ústavu, ba naopak že instituce naše musejí se teprv ve smyslu těchto zákonů vyvinouti. Přiznávám se ale sám, že po dnešním hlasování sotva doufám, že přijmete návrh posl. Clama Martinice. Nemoha se ubrániti truchlivému a trapnému dojmu a náhledu, že nynější říšská rada nedostojí úkolu svému, že (Pokřik, president volá řečníka k pořádku a žáda jej, aby se posadil).

Tak se tedy s Riegerem nakládá v rakouském parlamentě, neb není to snad jediným příkladem zpupnosti a strannosti presidentovy: Aby se ale na druhé straně nahradila ztráte, kterou svoboda řečí na jedné straně utrpěla, směl si Kuranda nejjízlivějším způsobem na hraběte Martinice vyjížděti a celou slovanskou pravici podezřívati, že slíbila zachování zákonů císařských a že se nyní předce patentu protiví. Marně vytýkal Klaudy, že v adrese se mluví „se spokojeností jsme slyšeli od Vašeho Veličenství,“ i to zůstalo stát, neboť se tak většině zlíbilo a komandant její Jiskra, týž slovy ministerstva, kterýž se nedávno opovážil mluvít, o koncesích, vynucených na slabém ale dobrotivém mocnáři (Ferdinandovi V.) a kterýž by tato přenáhlená slova byl ze stenografických zpráv dal vymazati, kdyby se tomu nebyl „zprotivili pisatel prof. Staněk, — tento fulminantní, skvělý Jiskra tedy kázál většině, aby jeho duchaplný produkt neustupně hájila a aby ani slova s něho neslevila.

Výsledek byl ovšem trochu nemilý, neboť když přišlo k hlasování o úhrnu adresy, zdrželo se 48 Slovanů hlasování. Poláci při tomto rokování byli poprvé přítomni a hlasovali jednomyslně s Čechy. Po ukončení památné schůzky této roztrušovala se pověsť, že Češi a Poláci pro bezpříkladnou strannosť presidentovu a zpurnou svéhlavosť většiny chtějí složiti své mandáty, kteráž pověsť ovšem aspoň co se Čechů týče, podstaty neměla. Od této chvíle počínají se nejjízlivější nájezdy, nejšpinavější útoky centralistických monitenrů na Čechy a jmenovitě na Riegera, kterýž tu neocenitelnou vlastnosť má, že se nedá nikým zastrašiti a že bez obalu, krátcé, ale neodolatelně Němcům i ministrům do pravdy mluví. Tytéž noviny jali se též Poláky varovati před těmi českými zpátečníky, feudalisty a konkordátovci a před jejich ctižádostivým, náruživým Riegerem, který prý jich chytře zneužívati chce k dosažení vlastních, soběckých záměrů. Poláci ovšem těchto papírových Sirén si ani nepovšímli, nezměnilí ale tím taktiku německých listů.

Když pak J. V. císař, přijav adresu sněmovny poslanců, velmi důrazně odpověděl, že bude vždy přední snahou jeho, aby upevnil celek říše blahobytem jednotlivých království a zemí, tu Klaudy se obrátil k německé většině: Hle, pánové, císař přijal naše amendementy!

Po tomto bouřlivém rokování oddechla si říšská rada až do 27. května; kdež Schmerling odpověděl na Riegerův dotaz stran vyučovací rady spůsobem nejvýš neurčitým a vyhýbavým, tak že posud nevíme, jak se s námi díti bude. V téže schůzce jednalo se dle návrhu rusinského poslance Litwinowicze o dietách a Smolka v jádrné řeči dokázal většině, že jí ani nepřísluší pojednávati o finančních otázkách, že v přítomném shromáždění nevidí ani veškerou, ani užší říšskou radu. Následkem této řeči Smolkovy byl p. státní ministr přinucen, prohlásiti 5. června rokující shromáždění za radu užší, což ovšem pánům ministrům nepřekáželo, neb hlasovali i dále za návrhy o věcech ústavních, aby se jen se svou většinou nerozkmotřili. Následkem tohoto vyjá-

vyvábili, neb jen pošetilec či nepoctivec mohl tak nestydatým výmyslům váhy a víry přikládati. Marné byly přejasné narážky, že Rieger nejedná v hod svým voličům, že by tito se ho měli slavně odříci — ty tvrdé české hlavy byly jím tak svedené, že jej vzdor všemu tomu své stálé důvěry ujišťovaly a otcovského napomínání, aby se s ním do zkázy nevrhaly, ani za mák nedbaly! Z takových příběhů lze ovšem vztek vysvětliti, kterýmž ty německé noviny na nás soptí, že prý umíme své demonstrace tak chytře navlékat, až celý národ k nim svedeme; ovšem, oni chtěli také demonstraci proti Riegerovi spůsobiti, ale selhalo jim a tu ve své málomocnosti mohou jen podezřívat a nadávat.

Riegerův odročovací návrh byl 11. června přednešen, jeho odůvodnění si ale Rieger ponechal na čas, až bude nový jednací řád platen, neb dle posavadního by většina jeho návrh byla již při předběžné otázce porazila a nebyla by Riegera ani k odůvodnění jeho připustila. Ni odůvodnění návrhu toho ale nejvíce záleželo a pro to se až do posud čeká. Co příspěvek k dějinám našeho parlamentu uvádíme zde, že Dr. Hein a místopředseda hrabě Mazzuchelli Riegerovi řekli, že jej nemohou připustit k odůvodnění jeho návrhu, aby nezůstal dojem jeho řeči. Ovšem Rieger mohl ve své řeči mnohou pravdu pronesti, které by se národové byli zděsili, mohl celou nicotu té slavné říšské rady odhaliti, celé to kmotřičkování levice s ministerstvem, celé to hanebné nakládání se slovanskou pravicí — a to se pro Bůh státi nesmělo, vždyť by bylo veta bývalo po vážnosti, na kteréž většině říšské rady tolik záleží. Nechť by i padl návrh, neuprositelný Rieger byl by porážku svou na vítězství obrátil, nesměl tedy ke slovu připuštěn býti, jiné cesty neviděla vyhlášená německá svobodomyslnost. Hanebné útoky ve sněmovně a mimo sněmovnu konečně takové výše dospěly, že Rieger se proti nim ohraditi musil, což učinil 19. června při rokování o Mühlfeldových návrzích. Při rokování tomto osvědčil příznivec náš Hein skvěle známou svou nestrannosť, neb škubal-li sebou netrpělivě již při řeči Smolkově, napomínaje jej, aby se věci přidržel, tuť ovšem musel jako posedlý

zvonkem máchat, když Rieger mluvil. Rieger začal zcela vážně a klidně, mluvě pro ony návrhy, což ovšem každého překvapilo. Tím ale p. presidentovi nebylo posloužíno, napomenul tedy honem Riegera, aby se věci přidržel a aby si neliboval ve vášnivých výrazech. Potlačiv svou nevoli nad tak neslušným, neparlamentarním jednáním p. předsedy, mluvil Rieger dále a ohražoval sebe a přátely své proti výčitkám nesvobodomyslnosti a zpátečnického smýšlení; mluvě pak o návrzích Mühlfeldových netajil sice přesvědčení své, že užší radě o nich jednati nepřísluší, vyjádřil se ale, že nechce odporovati takovým návrhům, že jich potřebu v plné míře uznává a že toliko nepochopuje, proč jich p. státní ministr do ústavy nepřijal. Zároveň objasnil ostře počínání levice, kteráž si takovými návrhy, jež takřka k abecedě ústavního života náležejí a za něž on sám v Kroměříži tak vytrvale bojoval, velmi lacinou slávu dobývá. Tím byli ovšem ti rekové svobody na levici podrážděni, když ale Rieger jal se mluviti o státním ministrovi, když nazval ústavu nehotovou, ještě se vyvýjející, ba když se opovážil pochybovati o nepochybnosti a neomylnosti páně ministra, tu vypukla bouře, rozsápaná levice se dala do křiku a pan president, zděšen až do nejtajnějších útrob svých, volal smělého řečníka k pořádku. Rieger velmi trefně se hájil: „Rozumím svobodě řeči tak, že se mohou věci líčit jak jsou a je-li kdo tak nešťasten, že si nelibuje ve všem, co tu právě je, a pakli kdo myslí, že i státní ministr snad tu a tam v něčem pochybil, že se to může říci, aniž by to přesahovalo meze svobody řeči.“ Něco dále pravil: „Jmenujíť nás zde českými tvrdohlavci! to svědčí o naší vytrvalosti a stálosti. Rozumíme tomu v dobrém smyslu a jsme hrdi na to, že jsme takoví, a ubezpečuji vás, že vzhledem k svobodě zůstaneme vždy a vždy českými tvrdohlavci.“ Dále líčil Rieger utrpení našich národních spolku a pojednávaje o tajemství poštovním, přednášel tak důtklivě „román o černém kabinetu,“ že vláda za nedlouho po tom uznala za dobré, zrušiti tento kabinet, aby Riegerovi odňala látku k nebezpečným vtipům. Výčitky nesvobodomyslnosti vyvrátil velmi důstojně takto: „My se honosíme, že naší

předkové byli první, kteří v Evropě podnikli zápas za myšlénku, a v tomto boji za svobodu vyznání odporovali jsme mužně návalu celé Evropy. Naši předkové za svobodu vyznání, za politickou svobodu a ochranu ústavy začali třicetiletou válku. Když pak v této válce naše vlasť byla tak hrozně zpustošena, že počet obyvatelstva klesl na pětinu a že se země zalidniti musila cizími osadníky, tu náš národ byl takřka zahuben a musel po dvě století pracně živořiti, ale již první snahy naší národnosti, probudivší se opět ze mdloby své, byly svobodomyslné. Víme£, že naše národnosť je se svobodou zasnoubena a kdo zná dějiny, musí věděti, že se svobodou zároveň i národní literatura v naší vlasti se povznesla a každému Čechu jsou do srdce zaryta slova belgického básníka: „Vizte, Češi, k vašemu jazyku je upoutáno vaše štěstí, nahledněte do letopisu, kde vaše právo je týráno, kde vaše blaho pošlapáno, tam trpí i jazyk váš a k jeho zničení vždy směřuje tyranství!“ Můžete tedy přesvědčeni býti, že my Češi vždy a pokud jediný pravý a ryzý Čech ještě na zemi žije, budeme svobody se usilovně domáhati. Ale svobodu, kterouž milujeme, můžeme na dvojí spůsob milovati, buď jako jínoch, který svůj ideál velebí či opěvá, který se ale sotva troufá, jej svým nazývati, či jako miluje muž, kterýž chce založiti pevnou domácnosť, a když muž si vyhlíží nevěstu, netáže se jen po kráse a půvabech, táže se též, bude-li dobrou hospodyní, bude-li se moci s ní dobře snášeti, přinese-li mu snad také něco do domácnosti. Tak rozumím svobodě; řekl bych, že má dobrá mně oddaná žena, s níž mohu žíti, žena, kteráž mluví řečí srdce mého, mou řečí mateřskou, žena, kteráž mi dá zdravé dítky, mladé svobody, a aby se takovou stala, musím se se svobodou skrze svézákonnosť zasnoubiti. (bravo ze všech stran.) Teprv v svézákonnosti budu svobody požívati a jí se obdivovati. Tak rozuměli všickni praktičtí národové svobodě, tak jí rozuměli Švýcaři a Angličané, kteří v autonomii vidí nejspolehlivější rukojemství svobody. Francouzové ale, kteří se svobodě vždy dvořili, nedosáhli nikdy pokojného sňatku s ní.“ Dále vytknul Rieger, že kompetence říšské rady posud není ani ur-

čitě vytknuta a jmenovitě se opřel proti oné části návrhu, kteráž směřuje k sestředění školství ve Vídni vyvracel námitku, jako by se Slovanům a zvláště Čechům nedostávalo učitelských sil, vylíčil provedení rovnoprávnosti na pražské universitě a doložil: „Rozumí-li se tak rovnoprávnosti, nemůžeme jí přijímati, nemůžeme na tom přestati, hodí-li se nám chleb žebrácký!“ Když ale konečně opovážil se pochybovati o spravedlivosti Němců k jiným národnostem, rozlítil se p. president na nejvýš, nazval to urážkou německé národnosti a odňal Riegerovi slova. Rieger se ale nedal tak snadno odbýti, nýbrž odvolával se k celé sněmovně, že nechtěl urážeti německé národnosti a dostal opět slovo, sotva však začal mluvit: „vidím, že se mi tu svobody řeči jen velmi po skrovnu dostává, považoval to president za urážku své hodnosti a kázal Riegerovi se posadit, tento ale povýšeným hlasem zvolal: „Sláva svobodě řečí, jak se vykonává v rakouském parlamentě!“ a když jej president chtěl k pořádku volat, volal jej k spravedlivosti. Po něm mluvil Kuranda velmi jízlivě, dotýkaje se věru neslušným spůsobem osobností a zvláště na Riegera si tak vyjel, že tento mu vytýkal: „mluvíte vždy jen o kšeftech,“ načež Kuranda nanejvýš rozdurděn vykřikl: „Ano, mohou se i s národností kšefty dělat!“ (Snad si při tom zpomněl na svého věrného bratra v Praze, kterýž zařídil slovanské knihkupectví, což tím ovšem nehodláme kárati, kterýž ve svém krámě má vyvěšeny přerozličné podobizny Riegera, Palackého atd. a kterýž předce je upřímným bratrem téhož Kurandy, kterýž s okázalostí nosí turecký řád, kterýž neustává Slovany nejhanebnějším spůsobem tupiti a kterýž své noviny zaprodal službě málomocné říše turecké, ovšem jen vzhledem k povolání svému, aby nosil kulturu německou na východ.) Dále jal se Kuranda velmi oulisně Poláky vychvalovati a opět si vyjel na Riegera, tvrdě, že předkové tohoto ještě před 100 lety byly Němci, načež byl konečně také k pořádku volán. Poněvadž byl Rieger uprostřed své řeči vytržen, mluvil pak Klaudy v jeho smyslu dále. Pozorujíce takové výjevy, nemůžeme se věru tomu diviti, že Riegera uchvátila náruživost, ba nahlížíme, že presiden-

tovo jednání jedině k tomuto cíli směřovalo, aby mohl Riegerovi slovo odejmout. Věru, vyznejme se na své svědomí: může kdo Riegera za to pokárat, že hájil naši národnost proti hanebnému podezřívání a nekonečným nátiskům, že neohroženě nebezpečné pravdy metal vzteklým odpůrcům našim v líc, že neupustil od věci, kteréž svůj život zasvětil, i když mu její služba přinášela pouze nesčíslné protivenství. „Právě schůzka říšské rady dne 19. června budiž důkazem, jak Rieger zná sám sebe přemahati, sebe svému účelu obětovati, a a i urážky nepřátel přijímati, jen aby se nemohlo říci, že překáží smíření a dorozumnění. Riegerova řeč ovšem všeliké ty výčitky, jichž Němci nikterak nešetřili, v celé planosti a lživosti jejich objevila, tak že muž, kterýž byl včera vyhlašován za reakcionáře a konkordatovce, pojednou se dnes nazýval přemrštěným demokratem a Husitou, před nímž se každý na pozoru míti musí. Věru největší blbostí jest ale když i z Čechu někteří oněm nesmyslným lžím věřili a velmi upřímně se přiznali, že následkem této řeči Riegerovy zas mu věří. Sdělili jsme v těchto listech Riegerovu řeč v prvním paragrafu a tážeme se, může-liž tentýž muž býti zpátečníkem? Sdělili jsme jeho řeči k náboženské otázce a tážeme se, může býti přívržencem konkordátu? Může on, jehož celá povaha vyznačuje se tak vzácnou pevností, vytrvalostí, důslednosti a nezištnosti i v nejhorších poměrech, může on nyní službu svobody odpřisáhnouti a sebe i národ svůj zraditi? Jediný pohled na Riegerův život, na jeho působení odkazuje všeliké takové domněnky do oboru nesmyslných lží. Věru s největší hrdostí můžeme na Riegera pohlížeti, neb v celé sněmovně poslanců nevidíme muže, kterýž by se mohl vyrovnati jemu a Smolkovi, kterýž by nad ně předčil ať již co do státnického důmyslu, či do šlechetnosti povahy. Jsou to neohrožení vůdcové Slovanů v Rakousku a veškerá Evropa hledí nyní s úžasem na tyto dva velikány, ty nepřekonané bohatýry Slávy, ty hrdé vůdce potlačených a ponížených plemen, o nichž tatáž Evropa zvykla jen potupně a posměšně smýšleti. Nemáme to za nejmenší zásluhu Riegera zvláště a doufáme že ovoce toho bude

dřív či později, větší spravedlivosť k našim národním snahám, větší snášenlivosť a smířlivosť u Němců, kteří až dosud proti nám znali jen zpupnosť a urputnosť. Za hranicemi aspoň začíná se o Riegerovi již poněkud jinak soudit, než se dělo v pramenu, jehož jsme tu častěji uváděli a záhy i tam se objeví jeho obraz tak skvělé, tak vznešeně, tak vítězně jako u nás.

K pohřbu Šafaříkovu přišel Rieger s mnohými slovanskými poslanci do Prahy a tu jsme opět pozorovali, s jakou láskou lid náš k němu lne, jak to nesmírné množství si jej ukazuje, jej uctivě pozdravuje a u zbožném vytržení hledí do té mužné tváře, do níž utrpení, starosti a klopotné namáhání již mnohou vrásku zarylo. A když pak jiskrný zrak jeho do množství zabloudil, tu šťastný měšťan i venkovan radostí se zachvěli před mohútným pohledem tím a mimovolně šeptali, povznesše hrdě hlavu i Nedejme se! — 29. června k večeru sešel se náramný hluk lidstva před měšťanskou besedou, zpíval rozličné slovanské písně a pak provolával slávu slovanským poslancům jmenovitě statečnému slovinci Dr. Tomanovi, polskému proboštu Morgensternovi, Moravanovi Dr. Pražákovi, zvláště pak Palackému a Riegerovi. Poslancové promluvili z pavlanu několik srdečných slov k shromážděnému množství, když se ale hluk stále zmáhal a vždy bouřlivější volání Slávy se rozlehal, vystoupil konečně Rieger, ujišťoval několika vřelými slovy, že neustane hájiti naší národnosť a naše svatá práva a žádal shromážděný lid, aby se v tichosti rozešel. Obecenstvo provolalo ještě jednou slávu všem a za několik minut bylo prostranství před besedou prázdné. Ostatní Slované, kteří byli tomuto výjevu přítomni, poznali s úžasem, jaké důvěry Rieger u svého národu požívá, jaké váhy má jeho slovo u rozčileného obecenstva a jak toto zná ctíti bohatýry své.

Co důkaz lásky a oddanosti lidu našeho k Riegerovi uvádíme zde následující přípis, opatřený 875 podpisy, kterýž mu byl ku konci června z Litomyšle zaslán:

„Slovútný, o národ náš velezasloužilý pane!

Dlouholetá činnosť Vaše, národu a svobodě věnovaná, a neohroženosť, s kterouž zvláště nyní svaté právo Čechu ve Vídni hájíte proti zuřivým centralistům, získala Vám naši nejupřímnější lásku. Vy ve spojení se statnými, zastupitely našeho národu na říšské radě nedbáte namáhání ani nesnází a s nejvyšším napnutím sil svého ducha, s podivuhodnou obětavostí, vytrvalostí a rázností usilujete o spravedlivé provedení rovnoprávnosti a samosprávy, věda dobře že jen na takových základech zbudovati se dá celistvé, mocné Rakousko k němuž by jeho Národové s důvěrou a láskou přilnuli. Za takové šlechetné snahy se Vám ale dostává jen hanebných úrážek, naši nepřátelé každý Váš krok podezřívají a každou Vaši zásluhu v pochybnosť uvádějí, domnívajíce se, že nás polapí do chytře nalíčených tenat a že nás proti vám popudí. Ti pošetilci! nechť zvědí to oni i celá Evropa, že ve Vás vidíme milovaného vůdce našich snah, k pokroku a svobodě, že Vašim rukoum rádi svěřujeme svůj osud, vědouce, že tolik pro nás žijete, pracujete a do klopotných zápasu se vrháte, že Vaše slova, Vaše skutky jsou nejčistším výrazem našeho smýšlení, že přání, Vámi v říšské radě vyslovená jsou přáním celého národu, kterýž k Vám jako k spasné hvězdě své hledí! Vy jste svou nezištnou obětavostí, svou hlubokou důmyslností ve spojení s ostatními zastupitely národu slovanských v nás probudili hrdé vědomí nové síly a ukázati celému světu, že národ, kterýž Husa, Žižku a Jiříka Poděbradského zplodil, posud mocně do dějin zasáhnouti dovede, že má ještě syny, kteří mu důstojné místo po boku svobodných a vzdělaných národu zjednají, že ještě plamen Božské síly v něm nevymřel, ač jej tolikeré hrozné utrpení svíralo. Vy a Vaši druhové jste chloubou všech slovanských národu, kteříž to drahoceným štěstím zváti musejí, že v době tak důležité a rozhodné pro ně spoléhati se mohou na muže, kteříž z vůle národu vyšli, práva jeho hájí a opírajíce se o nevyvratnou důvěru krajanů svých, usilují o zřízení našeho státu, jimž by

byl z nynějších nesnází vysvobozen, upevněn a na věky ustanoven. Slovútný pane a rodáku náš! Tato snaha Vaše i všech našich zastupitelů potkává se u nás s tak mocným ohlasem a oučastenstvím, že jsme se odhodlali, do rukou Vašich složiti vyjádření své nejvřelejší vděčnosti a důvěry, nadějíce se, že laskavě tento výraz našeho smýšlení sdělíte statečným spolubojovníkům svým, Čechům, Moravanům, Polákům a Slovincům, na jejichž mocný šík zloba nepřátel Slovanstva marně doráží. Váš posavadní život, v němž jste pro blaho vlasti a národu tolikeré namáhání a utrpení podstoupil, jest nám postačitelným rukojemstvím, že i dále neustanete v boji, aby konečně pojištěno bylo rovné právo naší národnosti a samospráva naší vlasti, od níž se jedině spásy nadíti můžeme.

Kéž Bůh žehná Vám a Vašemu namáhání a kéž Vás nám v síle a zdraví zachová ještě mnohá, mnohá leta!

Podobnou adresu, opatřenou 557 podpisy, podali za nedlouho po tom měšťané Králové-Hradečtí, Jaroměřští a Kniřičtí Riegerovi a ještě z mnohých měst se dovídáme, že takové přípisy se Riegerovi již podali, nebo chystají. Nepřátelé naši budou sice i to prohlašovat za strojenou demonstraci, budou i tu popírat svobodnou vůli národa a zlehčoval jeho smýšlení, máme však pevnou víru, že takové nepravdivé tvrzení u našeho národa nedojde ohlasu.

Schůzky říšské rady, kteráž se až do nynějška odbývaly, nemají pro životopisce Riegorova jiné důležitosti, leč že se vždy skvěleji v nich objevuje neslýchaná nespravedlivosť Dr. Heina a jeho věrné levice, kteříž neustávají v rozněcování bouřlivých výstupů, aby pak mohly Slovany z nich viniti.

Zde prozatím končíme, doufajíce, že nám za nedlouho zas dopřáno bude pokračovati v této práci, neb věříme pevně, že Riegerovi ještě nastává hojné, zdárné působení, z něhož ještě pozdním potomkům našim těšiti se bude. Duch jeho, jejž jsme sledovali zrakem lásky, zrakem to zajistě méně klamným než bývá zrak nenávisti a závisti, duch ten dospěl v bouřích k

nynější svémohútnosti a žádná bouře není sto, aby jej odvrátila od cesty, na kteréž dobývá národu našemu zpět jeho nejsvětější, bolestně prohřešovaná práva.

Zde uvedeme ještě některé úsudky o Riegrovem působení, kteréž vesměs z r. 1849 a 1850 pocházejí a ukazují, jak velice se tenkráte náhledy o věcech politických různily. Ohéral píše v Jurendes Maehrischer Wanderer, 1851, o Riegerovi takto: „Čechy jsou bohaté na schopnosti, rozum a smělé, vznešené vášně. Jejich dějiny skvějí se skutky, pro svobodu ducha konanými. Od Husa až do bělohorské bitvy jeví nejohromnější snahy k obránění národnosti a svoboby vyznání. Čechy klesly v boji a teprv novějšího času zvedly se, opět a opět bojují za národnosť a svobodu napnutím nejlepších sil svých, duchem, nadšením a náruživosti. Mezi mnohými duchaplnými muži, kteříž v novější době se snažili, aby Čechám zpět dobyli jejich dávného postavení v dějinách, mezi těmi stojí Rieger v první řadě. Již co mladík, ba téměř co chlapec vstoupil mezi ně a byl jedním z nejschopnějších zastavatelů a šiřitelů nových myšlének, kteréž Slovanstvo rozehřály a k novému národnímu životu povolaly. Jsa neodvislým ve svých poměrech soukromých, mohl se věnovati vážným a všestranným studiím, mohl cestovati k slovanským bratřím, kteříž, vedeni stejnými myšlénkami, usilovali o povznešení národu z poroby a zapomenutí; mohl konečně vzdálené země navštiviti, aby vyhledal a skoumal státní řády, umění a náuky tam právě kde květly v nejkrásnějším rozvinu. Od r. 1848 vidíme Riegera vždy v popředí, jej považují za nejpravdivější výraz naší narodní bytnosti a to právem, neb nikdo není v té míře zástupcem šlechetného národního ducha českého, nikdo jej nejeví v jeho hrdosti a smělosti, ba i v jeho fantasticky temném pudu tak ryze a čistě, jako právě Rieger. Není tedy v Čechách na ten čas muže schopnějšího nad něj, aby vedl národ k politickému životu; v jeho slovech a myšlénkách vidí národ náš sebe sama. Rieger je mlád, vytečný právník a co státník velmi důkladně vzdělán; ve věcech národních je žák, anebo lépe řečeno učeň Palackého, jemuž je ohnivou láskou a přátel-

stvím oddán; jej nazývali často ústy Palackého, aby tím naznačili, že hájí výmluvnou řečí svou myšlénky Palackého, jemuž se nedostává vyšší řečnické schopnosti. Rieger vystoupil co řečník teprv v Kroměříži úplnou sílou svou; k účinku přispělo nemálo oposiční postavení jeho naproti vládě. Hluboká váseň, kteráž se volně rozkládati mohla, vzbudila veškeré bohatství jeho myšlének; mocně a často ohromujíce proudily se z jeho ducha a jeho obraznosti a nalezaly ohlasu v prsou posluchačů. Rieger má výtečnou schopnosť řečnickou pro parlament, je řečníkem lidu, kterýž uhodí v stejné míře na rozum, jako na obraznosť a vášeň. On improvisuje, čeho se tedy nedostává jeho řečím co do stylistické okrouhlosti a umělecké dokonalosti, nahražuje smělostí, obratu a mocnými poetickými obrazy. Jeho hlas je silný, hluboký, veleschopný vznešenějšího pathosu nejhlavnějším rázem jeho řeči je hluboká vážnosť, kteráž často se vznáší k hrozbě a výstraze. Poněvadž v řeči své následuje vnuknutí okamžiku, mohlo se státi a stalo se také, že se někdy přenáhlil a slov pronesl, jež máme za nevhodná, ale snad toliko my, proto že žádáme na řečníku přísnosť, o níž na př. anglický parlamet neví. Při rokování o základních právech a najmě při 1 §. o svrchovanosti národu, jakož i v otázkách náboženských byly řeči Riegerovy bez odporu nejsmělejší a nejpůsobivější. Rieger má ve své vlasti a v Rakousku při novém obratu věci velkou budoucnosť, kterouž mu pojisťuje jeho duševní schopnosť v téže míře, jakož i jeho oblibenosť u českého a vůbec slovanského národu.“

Hanbíme se skoro, majíce vedlé tak skvělého úsudku o Riegerovi ještě jiný, s české strany pronešený podati, jejž přinesl Dresdner Journal 8. dubna 1849 a jenž byl tak zvané levici Slovanské Lípy připisován. Zníť takto: „Palacký je chytrý dosti, že zůstává za kulisemi a že odtamtud své loutky řídí; totéž by také Rieger rád učinil, jsa mezi nejšpatnějšími ještě ten nejlepší, liberalní, konstitutionalní, bez charakteru a samostatnosti, ale pln náruživosti, komediant na okamžení, svým darem řečnickým sice nebezpečný, ostatně ale neškodný, jak mile se jeho řeč

skritisuje a průpovídky časové od zpráchnivělého jádra se odloupnou. Také nemá žádného vlivu na lid, neboť liž žádá obětavosť a Rieger ze svého velikého jmění pro věc lidu posud ani krejcaru neobětoval.“ Podobné úsudky slýcháme po dnes ještě od lidí, kteříž Riegera nikdy pochopiti nedovedou, kteříž mu jedním dechem téměř nečinnosť vytýkají a zas jeho činnosť tupí, jaké váhy mají ale úsudky takové vedle jednohlasného výroku celého národa.

Také biograf Riegerův v Ergänzungs-Conversationslexikon přináší na konec krátkou charakteristiku jeho, již zde klademe k vůli úplnosti a bez poznámek: Rieger je postavy vysoké, silné, nepožívá však výtečného zdraví. Jeho osobnosť vynikala úhledným, tmavým slovanským krojem, v němž si posledního času liboval. Tvar jeho obličeje je příjemný a ryze slovanský, pleť bledá, nikoli však útlá, oko temné, bodavé, vous bujný a vlas tmavohnědý, trochu zakroužený. V svém chování je elegantní, plastický, někdy trochu affektovaný, jeho hlas je krásný baryton, ohebný a výrazu plný, jeho řeč stejně obratná česky i německy, vzletná a dobře odstíněna. Jeho sloh jindy jasný a odhodlaný byl posledního času nezřídka přehnaný a hledaný, tak že obsahu jeho řeči byla vnější řečnická ozdoba často na ujmu. Nejlépe zná vyjádřiti posměch a opovržení, pocity to ovšem nehrubě příjemné.“ Co tu pravdivo a co přehnáno, dovede čtenář dle všeho, co jsme tu o Riegerovi pověděli sám posouditi.

Z nejnovějších úsudků o Riegerovi podáváme tu toliko dva, jeden z nepřátelského táboru. Oesterr. Ztg. totiž 19. června o Riegerovi takto se vyslovila: „Jeho dnešní řeč (o jednacím řádu) byla nejskvělejší v celém rokování. Vyhnulť se rozjitřenosti a náruživosti, za to ale převládal v jeho řeči ostrý vtip, kterýž už v Kroměříži býval jeho nejnebezpečnější zbraní. Od doby, kde hájil na říšském sněmě základní práva, změnil se jeho zevnějšek málo, jen výraz tváře je ostřejší. Ani ráz a zvuk jeho hlasu se nezměnil; kdo jej jednou slyšel, jistě jej zas pozná. Libostí a popudlivosti mu spíše ještě přibylo, není to ale více ten nadšený poetický ohnivý

mladík. Jeho vtip je říznější, ostřejší než tenkráte, ba není prost jisté trpkosti, a všude pronikající hořkosť svědčí o duchu, jemuž zasazený byly mnohé rány, kteréž posud nejsou zacelené, až o nich nikdy nemluví;“ V Novici pak Slovinec Valentin Zarník takto vylíčil Riegera: „V třetí lavici pravého středu sedí miláček Čechů. Velký muž, v černém oděvu, s hustým, černým vlasem; jeho čelo, druhdy hladké, zoraly zármutky a strasti, jichž snášel v cizině za svůj národ, hlubokými vráskami; černé vousy zdobí jeho obličej a plamen jeho překrásných očí hlásá jeho heslo: „Národ a vlasť!“ Přírodou nadán jako sotva kdo jiný, okouzluje svou řečí. Nyní plyne jeho slovo jemně a něžně, jako tklivé nápěvy Apollovy, zahoří-li ale svatým hněvem, zahřímá jeho hlas jako hromy děl, mohlo by se myslet, že Jupiter tonans (hromovládce) boří Olymp. U něho není strojenosti či frází: každá věta, kterouž pronese, svědčí o jeho nehynoucím nadšení pro jeho národ. V jeho řeči a pohybech jeví se přirozená uhlazenosť a milostnosť, bez odporu je první parlamentarní sílou sněmovny, kterýž úsudek i nejhorší protivník jeho potvrditi musí.

K těmto úsudkům připojíme z vlastního názoru několik slov. V soukromé rozmluvě, v domácnosti si Riegera každý zamilovati musí a nikdo by tu v něm nehledal těch neobyčejných schopností, toho vznešeného a neohroženého ducha, jimiž slyne. Rieger je výtečný státník a řečník, to ví celý svět, méně známo je ale, že mimo to je též laskavým manželem a otcem, oddaným synem a obětovným přítelem, že v jeho duši vedle náruživé, divoké lásky k vlasti a národu i jemnější city se uhostily, že člověk Rieger je tak dobře beze skvrny, jako politik. Rozmlouvaje Rieger ovšem bezděky prozrazuje své znamenité schopnosti, tu z přitlumeného hlasu vře tajná nevole, tu myšlénky mocným proudem svým uchvacují a často přechází, rozmluva nepozorovaně v samomluvu. Jeho výrazuplné, jiskrné oko spočívá bádavě na člověku a zdá se pronikati až do nejtajnějších hlubin duše, jeho přívětivý úsměv srdce vábí a neodolatelně jímá. Když ale Rieger veřejně mluví, tu jeho postava se mocně vztýčí, tu oko nadšeným leskem za-

hoří, ruka se jako na výstrahu zvedá a mocné jiskry myšlének srší z líbezného proudu jeho řeči. Jeho hlas tu jako strašná bouře hřímá a poráží nepřátele naše, tu zas lahodným proudem vábí posluchače. Když ale mluví o hrozných utrpeních našich, tu nevýslovná žalosť z jeho hlasu zaznívá, až téměř puká, překonán pohnutím — a v takové chvíli viděli jsme, kterak vousatí mužové proudem slzí mu nejkrásnější pochvalu vzdali. Za krátký čas ale hraje mu opět pohrdlivý úsměv kolem rtů a odpůrci jeho vidí s úžasem, kterak nejtajnější myšlénky jejich pronikl a světu na odiv staví, kterak umčle nastražené překážky snadno bourá a z nich si buduje hradby proti jejich původcům. Rieger mluví jasně, jadrně, úsečně, nelibuje si v zapletených větách, či v řečníckých ozdobách, nýbrž jde rovnou cestou k cíli jako každý pravý bojovník pravdy. Německý mluví Rieger sice velmi plynně a obratně, tak že není snad v Rakousku řečníka, který by pravěji vládnul touto řečí, ale kdo jej neslyšel česky mluvit, ten nezná veškerou rozsáhlosť jeho nadání. Jen když česky mluví, rozvíjí veškeré poklady mohútného ducha, bohaté obraznosti, bujarého vtipu, tu jeho oko mnohem hrději zahoří, tu z každého slova vysvítá hluboká opravdivosť, náružívý zápal vlastenectví, tu se mu nikdo nedovede vyrovnati.

Dojem Riegerovi osobnosti je velmi lahodný, vzdor tomu ale má hojnosť nepřátel a závistníků, i u nás. I čistý právě patriarchalní poměr jeho k Palackému byl takovými nízkými dušemi znesvěcen, jichž zaměstnáním jest, by tupili, čeho pochopiti a k sobě stáhnouti nedovedou. Rieger lne k Palackému s nejvroucnější láskou, podrobuje se jeho náhledům ochotně a povolně, ale i když jim odporuje, vždy si při tom právě synovsky počíná a kdožkoli viděl jeho obcování s Palackým, byl užáslý nad poměrem, kterýž se tak málo hodí do naší prosaické, zisknosti skrz na skrz prosáknuté doby. Nuž, a Riegerovi protivníci i ti tvrdí, že Riegerovi nelze kroku učiniti bez Palackého, že jeho nejslavnější řeči a také literarní práce mají za pravého původce svého Palackého. Proti tak nesmyslným a zaslepeným nájezdům Riegera hájiti bylo by pod naší důstojností, neb se patrně sami

odsuzují. Riegerův duch, jeho sloh, jeho slovo jsou naskrze rozdílné, ba často pravý opak ducha, slohu a slova Palackého. Řekli bychom, že obrazem Palackého je kovová litina, až do nejmenších podrobností uhlazená, dokonalá a v sobě ukončená, obrazem Riegerovým ale proud lávy, kterýž prudkým a nepřekonatelným plamenem sálaje na své dráze všeliký odpor poráží, všeliké zdráhání se v žhavém náručí svém usmrtí a bujně, jásavě k vítězství spěje. Palacký je vždy a všude historikem, Rieger ale i ve spisech svých řečníkem, kterýž zvykl myšlénkami na rozum i obraznosť posluchačů působiti a strhnouti jich bez odporu do kvapného, ač snad méně důkladného přívalu slov svých. Rieger pracuje nad míru rychle, nejdůkladnější pojednání, nejdůležitější programy a památní spisy za málo hodin dohotoví a předce jsou tak promyšlené, tak logické, tak uchvacující, Palacký ale — než nebudem se zde v takovém vylíčení šířit, přesvědčeni jsouce, že ony příkré úsudky byly toliko několika přemrštěnci, toliko na čas pronešeny, že však slavná pověsť Riegerova po věky potrvá. Minuly neblahé dny poroby, kde Rieger byl ve veškeré činnosti své obmezen, ba kde byl jako mnozí z výtečníků našich pod tajnou dohlídku policie postaven a na každém kroku svém bedlivě pozorován; svoboda vrátila se slovu zase a opět se obracejí veškeré zraky k Riegerovi, k reku svobodného slova, na nějž jsou postaveny nejkrásnější naděje našeho národa.

Roku 1849 vydal Mánes velmi podařilou podobiznu Riegerovu (dle které i naše rytina je pracována.) Letos vyšla již celá řada podobizen, z nichž nejkrásnější a nejvěrnější je ona od Farského, ba i soukromá spekulace též i z Riegerovy oblíbenosti a dýmky, mýdla a t. d. s Riegerovou podobiznou hojně se prodávají. Také zhotovil schopný sochař Seidan poprsí Riegerovi, kteréž bylo v letošní umělecké výstavě.

Podali jsme v těchto listech jen krátký nástin [illegible] života Riegerova, přihlížejíce téměř výhradně k jeho veřejnému politickému působení a ponechávajíce úvaha v jeho literárních pracech jinému místu a času. Mnoho snad bylo pominuto, mnoho [illegible] zamlčeno

či neúplně podáno, čeho budoucí letopisec jeho života použíti dovede, nejsa již poután ohledy časovými a místními, a jsme přesvědčeni, že přísnější kritika a objektivnější stanovisko snad ledacos vyjasní, tu a tam omyly odhalí nebo náhled současníkův opraví, že ale v celku jej potvrdí, nazývajíc Riegera jedním z nejpamátnějších a nejskvělejších výjevů v dějinách naší doby, jenž chloubou a štítem svého národu byl — a bohdá ještě dlouho bude!

